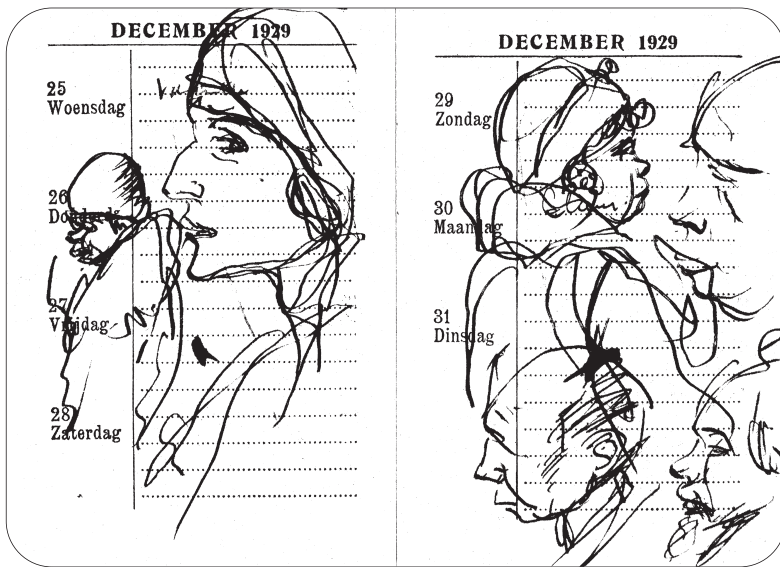

Migratie van mens, *woord en beeld*

*Krabbels van Eugeen Van Mieghem
uit schetsboek-notitieboekje van Le Lloyd Belge uit 1929*

Gierik

& Nieuw Vlaams Tijdschrift

Literair tijdschrift met initiatief
Stichters van Gierik: Guy Commerman en Erik van Malder

www.gierik-nvt.be

nr 87
23ste jaargang
nr 2 zomer 2005
ISSN 077-513X

Redactiesecretaris

Guy Commerman

Redactieadres

Kruishofstraat 144/98, 2020 Antwerpen

Tel & Fax: 03 827 91 39

e-mail: guycommerman@skynet.be

Administratie/abbonementen

Paul Goedtkindt

Koninklijke laan 80

2600 Berchem

e-mail: paul.goedtkindt@skynet.be

Redactie Oost-Vlaanderen

Paul van Aken

Koningin Astridpark 7c/bus 2 - 9300 Aalst

Redactie West-Vlaanderen

Thierry Deleu

Zandzegelaan 18/102 - 8760 Oostduinkerke

Redactieleden

Dimitri Bontenakel, Micheline De Ridder, Jan Lampo, Sven Peeters, Paul Goedtkindt, Diederik Vandendriessche, Wim van Rooy, Erik van Malder, Emiel Willekens

Vormgeving

Vervliet@work

Berkenveldplein 16, 2610 Wilrijk

tel/fax: 03 830 15 50, gsm: 0476 242 991

e-mail: vervliet.grco@skynet.be

Drukkerij

Cover 'Brabo' Verheyen

EPO, Lange Pastoorstraat 25-27

B-2600 Berchem-Antwerpen

Inzendingen

Alleen niet eerder gepubliceerde teksten. Geen aangetekende zendingen. Inzendingen bij voorkeur op diskette (WP 5.1. of recenter) en met uitdraai in vier exemplaren in 'platte tekst' of via e-mail (guycommerman@skynet.be). Over ongevraagde kopij wordt geen correspondentie gevoerd. Ongevraagde kopij wordt niet geretourneerd, tenzij er vol-

doende postzegels plus envelop worden bijgevoegd.

Auteurs ontvangen een bewijsexemplaar.

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun tekst.

Kopij uitsluitend in te zenden op het redactieadres.

Copyright

Het copyright berust bij vzw Gierik & NVT. Overname van teksten is toegelaten mits bronvermelding en voorafgaand akkoord van de uitgever.

Auteursrechten

Personen, die we niet hebben kunnen achterhalen of bereiken i.v.m. eventuele auteursrechten, kunnen de redactie contacteren.

Prijs per nummer

6 EURO / Buitenland: 9 EURO

Verzending van afzonderlijke nummers na betaling

op rekening 068-2237695-29 + portokosten

(België: 1,50 EURO; Nederland: 3 EURO)

Proefnummers gratis mits betaling van de

portokosten.

IBAN BE26-0682-2376-9529

BIC-code GKCC BE BB

Lidmaatschapsbijdrage

1 jaargang: 4 nrs: 20 EURO / buitenl.: 30 EURO

Te betalen op rek. 068-2237695-29, met vermelding lidmaatschapsbijdrage Gierik + jaargang.

De betaling geldt voor een volledige jaargang en wordt stilzwijgend verlengd, tenzij het lidmaatschap schriftelijk wordt opgezegd voor het volgend jaar.

Advertenties

Tarieven verkrijgbaar bij,

aanvragen en documenten te richten aan:

Vervliet@work

Berkenveldplein 16, 2610 Wilrijk

tel/fax: 03 830 15 50, gsm: 0476 242 991

e-mail: vervliet.grco@skynet.be

Verantwoordelijk uitgever

Guy Commerman

Kruishofstraat 144/98

B-2020 Antwerpen

Zonder steun van het Vlaams Fonds voor de Letteren

Met steun van de Provincie Antwerpen

Inhoudstafel

Zomernummer 87

4	Woord vooraf
6	Eugeen Van Mieghem: 'De wereld passeerde voor zijn deur' - Erwin Joos
14	Het testament van Augustine - gesprek met Bert Popelier
22	Antwerpen en de Red Star Line - Robert Vervoort
38	Alleen de elementen - Lucas Laherto Hirsch
42	De complexe realiteit van de immigratiesamenleving - Patrick Loobuyck
53	De vaak omvangrijke onzekerheid van het anders zijn / de joden en Antwerpen – Antwerpen en de joden - Ludo Abicht
59	Het Antwerpse havenboefje - Carla Kamphuis-Meijer
60	Parle-moi de ton absence – Saber Assal (vertaling: Guy Commerman)
74	Gezocht: jonge Nederlandse literaire stier / Antwerpen negenhonderdnegenennegentig – Rodhan Al Galidi
80	Porteos - Guido Eekhaut
84	In transit - Mark Meekers
86	Appels - David Troch
91	Je geeft me twee gezichten - Lief Vleugels
94	Circus - Jean Loeckx
97	IJzel - Kees Hermis
100	Herinneringen - Hendrik Carette
103	Mededelingen + publicaties abonnees
104	Woordenkramerijkdome 2 - Zij zullen haar niet hebben ...
106	Sluitstuk 2: Zijn eerste laatste boek - Erik Corman
108	Gierik & NVT in de boekhandels
109	Reclames
110	Beschermcomité Gierik & NVT
111	Medewerkers zomernummer 87

Woord vooraf

De laatste weken en maanden worden diverse cultuuruitingen in vraag gesteld. Hoe moet er gewerkt worden? Wie komt nog in aanmerking voor subsidiëring? Moet een initiatief relevant zijn, sociaal geëngageerd, alleen artistiek verantwoord, uitdagend en vernieuwend? En wat is vernieuwend? Oude wijn in nieuwe zakken? Een bepaalde politieke partij schijnt er alle belang bij te hebben dat cultuur als een elitair verschijnsel wordt aangekaart, slechts bestemd voor enkele progressieve intellectuelen, die geen voeling hebben met de volkse cultuurbehoeften, liefst van eigen Vlaamse bodem. Vermits deze lieden in het verleden weinig of nooit belangstelling hebben getoond voor cultuur mogen we ons afvragen vanwaar deze merkwaaardige bocht. Theatermakers, danscreaties, zangers, schilders, museumconcepten, muziekgroepen, zowel klassiek, als modern ... scoren internationaal de hoogste toppen. Internationaal staat Vlaanderen (België) op de culturele wereldkaart en net op dat ogenblik gaat het eigen volk ons diets trachten te maken dat dit allemaal de grenzen van de vulgariteit, de goede smaak, de nationale identiteit, de nuttigheid overschrijdt. Het woord 'ontaaarde' kunst valt niet, maar het wordt wel duidelijk gesuggereerd. Strategisch gezien moeten we dus alert blijven.

In het vorige lentenummer 85 stelden we de vraag of het niet hoogdringend tijd is om het multiculturele debat aan te zwengelen en of we niet beter zouden ophouden met naast elkaar te praten (veelal en weerom uit eigen-belang). Meer dan 10 jaar geleden was *Gierik* een der eerste tijdschriften die de Antwerpse schilder Eugeen Van Mieghem uit de vergeethoek haalde (een artikel van Guy van Hoof). Van Mieghem heeft de afgelopen jaren al meer in de belangstelling gestaan. Onder het ongebreidelde enthousiasme van Erwin Joos nam het Eugeen Van Mieghem Museum (nu op Linkeroever, Beatrijkslaan, 8) almaar uitbreiding, de collectie groeide aan, alsook de renommee. Tegelijk werd echter ook opgefrist dat tussen 1870 en 1930 Antwerpen uitgroeide tot een centrum van waaruit migratie naar Noord-Amerika werd georganiseerd. De geschiedenis van de Red Star Line wordt door Robert Vervoort uit de doeken gedaan. Vanuit Antwerpen ging men op zoek naar overzees geluk en welvaart. Nu komen vluchtelingen naar Europa om identiek dezelfde politieke, economische, godsdienstige, sociale en culturele redenen. Moderne volksverhuizingen. Reeds in de vroege middeleeuwen kenden we het verschijnsel. De assimilatie gebeurde niet op één dag.

Ook nu niet. Achteraf bleek echter dat ‘mengculturen’ een gezonde, zuurstofrijke inbreng hadden om de ‘eigen’ cultuur niet te laten verstarren/verkalken/verzuren... Vandaag is dat niet anders. Ludo Abicht licht de sluier op wat betreft de joodse banden in en met Antwerpen. Patrick Loobuyck belicht de complexe realiteit van de immigratiesamenleving met haar sociale, economische en culturele impact op een voortdurend wijzigende ontvankelijkheid in eigen land. Met Bert Popelier praatte we over Augustine Pautre, de echtgenote van Van Mieghem, en hoe zij in de theatermonoloog van Popelier haar visie en ervaringen over deze periode weergeeft. Saber Assal, van Marokkaanse origine, verhaalt in zijn nieuwe roman over hoe hij na jaren in Brussel zijn moeder opzocht en over haar immigratieperikelen en de gevolgen ervan. Rodhan Al Galidi, van Irakese afkomst, vertelt zijn ervaringen met de Nederlandse en Vlaamse literatuurrecensenten en giet zijn impressies in een Antwerps verhaal. Wie het schoentje past ... De Nederlandse dichter Lucas Laherto Hirsch leeft zich in in de havensfeer: poëzie met zout op de tongpunt. Guido Eekhaut leert ons kennismaken met de onbestaande(?) eilandengroep Porteos, waar westerlingen met onbegrip behandeld worden. Science fiction of verzonnen realiteit? Mark Meekers zet de koffers van ons geweten in transit.

Met dit nummer willen we expliciet niks bewijzen. Wel willen we de lezers doen aanvoelen dat angst voor andere culturen ongegrond is ... op voorwaarde dat openheid, warmte, geborgenheid, vertrouwen ... voor alle participanten en protagonisten als vanzelfsprekend vertrekpunt worden aanvaard. In dit nummer verhaalt David Troch hoe moeilijk het kan zijn om appels in een supermarkt te kopen. De poëziebranche vertakt zich met nieuwe gedichten van Lief Vleugels, Kees Hermis, Hendrik Carette en Jean Loeckx. En verder geven we nog stof tot nadenken voor de betere zangers onder ons en vernemen we van Erik Corman hoe een Nederlandstalige roman in de vergeethoek is terechtgekomen terwijl de auteur spoorloos blijft.

En ... in ons herfstnummer 88 laten we uitschijnen dat nationalistische, egoïstische, extreem rechtse tendensen weinig of geen verruimende of verfrissende ideeën baren, ook niet in de letteren. Niet alle letters zijn gelijk, ook niet letterlijk.

Met de vakantie voor de deur kan onze geest de migratie van mens, woord en beeld best aan. Stof tot nadenken mag grensverleggend inspireren.

Guy Commerman, redactiesecretaris.

Eugeen Van Mieghem (1875-1930): 'De wereld passeerde voor zijn deur...'

Erwin Joos

Eugeen Van Mieghem - Emigranten, houtskool, 1902

De jeugdjaren in de oude Antwerpse haven

In de Antwerpse Sint-Pauluskerk huwden op 17 december 1870 Henri Van Mieghem (1836-1899), die tot dan als binnenschipper gevaren had met Virginie Van Damme (1847-1924). Het echtpaar vestigde zich op de Van Meterenkaai, waar het de herberg 'In het Hert' ging openhouden. Op die plek kwam op 1 oktober 1875 hun tweede zoon Eugeen ter wereld. Rond 1880 verhuisde het gezin Van Mieghem wegens de werken voor de recht-trekking van de Scheldebocht naar de buurt aan het Kattendijkdok. Omdat deze wijk volledig door de dokken en de Schelde omringd was, doopte de volksmond haar 'Het Eilandje', een naam die tot op heden behouden is. De nieuwe herberg van de Van Mieghems bevond zich recht tegenover de gebouwen van de Red Star Line-rederij. Deze Antwerpse rederij zou tijdens haar bestaan van 1873 tot 1936 ongeveer 3 miljoen landverhuizers naar de Nieuwe Wereld vervoeren.

De trots voor het eigen roemrijke verleden, met schilders als Rubens, Van Dyck en Jordaens, en de overtuiging dat het picturale genie tot wederopstanding was gekomen in kunstenaars als Gustave Wappers en Nicaise de Keyser werkten aan de Antwerpse academie een zelfgenoegzaam conservatisme in de hand, dat trachtte buitenlandse invloeden te weren. In 1883 werd Eugene Siberdt, een epigoon van Henri Leys, aan de Antwerpse academie aangesteld als tekenleraar. Drie jaar later, in januari 1886, schreef Vincent Van Gogh, die zich pas in de Scheldestad had gevestigd, zich in voor diens klas 'tekenen naar het levend model'. Al enkele weken later evenwel stuurde Siberdt hem zijn klas uit en trok de Nederlandse kunstenaar richting Parijs.

Van Mieghem werd in 1891 door zijn ouders ingeschreven aan het Antwerpse atheneum, waar hij Nederlands kreeg onderwezen door Pol de Mont, die ook les gaf aan de Antwerpse academie. Hij zag bij de jongen het ontluikende talent en gaf aan zijn leerling de raad om de avondklas van de academie te volgen. Van Mieghem werd de eerste van de klas en wou kunstenaar worden. Moeder Van Mieghem pruttelde tegen, maar het jaar erna werd haar zoon toch ingeschreven voor de dagklas. Hij wou en zou kunstenaar worden...

'De Scalden' en 'L'Association pour l'Art', pogingen tot vernieuwing

In december 1889 werd door een aantal leerlingen van de Antwerpse academie en het Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten de kunstvereniging 'De Scalden' (1889-1914) opgericht. In 1898 begon de groep met de uitgave van mooi geïllustreerde jaarboeken en het inrichten van jaarlijkse tentoonstellingen rond toegepaste kunsten. Op 29 mei 1892 opende een groep vernieuwers uit de metropool, onder wie de kunstenaars Georges Morren, Henry Van de Velde en de advocaten Max Elskamp en Georges Serigiers, de eerste tentoonstelling van 'L'Association pour l'Art' in het Antwerpse Oud Museum. Op hun expositie was werk te zien van onder meer Vincent Van Gogh, Seurat, Bonnard, Camille en Lucien Pissarro, Signac, Toulouse-Lautrec, Jan Toorop, Henry van de Velde en Georges Morren. De confrontatie met deze kunstvernieuwers maakte op de jonge Van Mieghem een grote indruk. Hij behaalde dat jaar als voltijds student van de klas van professor Piet Verhaert de eerste prijs en werd door de hele buurt gelauwerd. Een jaar later, in mei 1893, organiseerde 'L'Association pour l'Art' een tweede en laatste expositie. In 1897 maakte Van Mieghem in Brussel kennis met het oeuvre van Edgard Munch dat dat jaar te zien was op de salon van 'Les Vingt'.

Eugeen Van Mieghem - Emigranten, houtskool, 1902

In 1896 moest Van Mieghem na een conflict met zijn leraar Siberdt – die eerder Van Gogh de deur had gewezen – de academie verlaten. Voortaan zou hij zijn vader in de ouderlijke zaak bijstaan en werd hij elke dag in de haven op pad gestuurd om bevrachtingen te zoeken. Op deze tochten nam de kunstenaar steeds een schetsboek mee, waarin hij zijn indrukken van de buitenwereld in tekeningen vastlegde. Dit liet hem toe te ontsnappen aan de grauwe dagelijkse werkelijkheid. In 1897 maakte Van Mieghem de tekening ‘Slenteren’, geïnspireerd door de eerste gepubliceerde tekst van Stijn Streuvels. Het werkje werd kort daarna (1898) als houtsnede afgedrukt door Pol de Mont in diens tijdschrift *De Vlaamse School*.

In Parijs verscheen in 1898 het boek *Les soliloques du pauvre* van Jehan Rictus met illustraties van Théophile-Alexandre Steinlen (1859-1923). Diens ‘tranches de vie’ verschenen in populaire, satirische magazines en sierden teksten van onder meer Zola, Baudelaire, de Maupassant en Verlaine. Net als Picasso rond die tijd in Barcelona, Kollwitz in Berlijn en Van Dongen in Rotterdam, onderging Van Mieghem sterk de invloed van Steinlen. In 1898 leerde Van Mieghem op de Antwerpse academie het Brusselse meisje Augustine Pautre kennen.

De Kapel

Eind 1899 frequenteerde de kunstenaar met zijn vrienden het milieu van de anarchistische vereniging ‘De Kapel’ die opgericht was door de Antwerpse

ondernemer François Franck. In het bonte gezelschap aan de Falconrui bleef de jonge kunstenaar steeds discreet op de achtergrond. De nieuwe sociale stromingen spraken Van Mieghem sterk aan. Zijn contacten met de Kapeljongeren, gepaard met de intense lectuur van boeken van Kropotkin en Bakounin en van tijdschriften als *Les Temps Nouveaux* wekten bij hem een idealisme dat hij nooit meer zou verloochenen. De jonge kunstenaar leefde in een sociaal zeer bewogen tijd. Rond de eeuwwisseling kwamen de nieuwe maatschappelijke verhoudingen, ook in Antwerpen, niet zonder menselijke ellende tot stand. Van Mieghem ondervond al gauw dat talent en idealisme niet volstonden om de conservatieve Antwerpse burgerij zijn kunst te doen kopen. De potentiële verzamelaar kon eventueel nog bekoord worden door de originele kleurencomposities of heldere en scherpe tekenwijze, maar de onderwerpen zelf vormden de grootste hinderpaal. Doordat hij in zijn oeuvre marginale havenfiguren centraal plaatste, nam de kunstenaar een groot risico. Het was immers juist deze volksklasse die in verzet kwam tegen de gevestigde klassenmaatschappij.

In het voorjaar van 1901 exposeerde Van Mieghem op het achtste salon van 'La Libre Esthétique' in Brussel. Een tiental tekeningen en pastels van zijn hand hingen er naast werk van meesters als Cézanne, Pissarro, Renoir, Vuillard en Meunier. De confrontatie met de grote Franse meesters leidde bij Van Mieghem niet tot een banaal navolgen van de Franse school. Op 28 januari 1902 huwde Van Mieghem met Augustine Pautre en het echtpaar ging wonen in het achterhuis van de ouderlijke herberg.

De bloedige pogroms in Kishinev, hoofdstad van Bessarabië (bij Moldavië), in april 1903, leidden tot massale emigratie van de plaatselijke joodse bevolking. De Antwerpse haven werd rond 1900 voor deze vluchtelingen een van de grootste Europese vertrekhavens naar de Nieuwe Wereld. Van Mieghems sociale bewogenheid uitte zich in een indrukwekkende reeks tekeningen van de aanschuivende emigranten voor de Red Star Line-rederij. Om de wereld te zien hoefde de kunstenaar niet naar Parijs, het centrum van de Europese kunst, te trekken; de wereld kwam integendeel naar hem toe. Iedere morgen defileerden door de Montevideostraat vluchtelingen uit heel Europa.

In de loop van de maand november poseerde Augustine naakt voor haar echtgenoot en een groep kunstenaars. Waarschijnlijk werd zij door haar echtgenoot aangezocht om te poseren, om zo het geld uit te sparen dat een beroepsmodel normaliter zou kosten. In sommige van de tekeningen die de kunstenaar toen van haar maakte, bespeurt men de invloed van Degas, wiens werk eerder dat jaar nog te Brussel was geëxposeerd. Op 3 februari

*Eugeen Van Mieghem - Jonge emigrant,
houtschool, 1907*

1905 tekende Van Mieghem zijn vrouw Augustine ziek en neerslachtig: ze leed aan tuberculose. In de eerste tekeningen waar Van Mieghem zijn zieke vrouw nog elegant gekleed weergeeft, lijkt hij haar de illusie van haar schoonheid te willen laten koesteren. Tuberculose had in die tijd evenwel bijna onvermijdelijk de dood tot gevolg. Deze reeks tekeningen van een wegwijnende jonge vrouw getuigt van een verbazingwekkende kracht en expressie. De kunstenaar sublimeert zijn verdriet in het portretteren van zijn zo geliefde vrouw. Toen zij op 12 maart 1905 op amper vierentwintigjarige leeftijd overleed, brak bij de kunstenaar een periode van artistieke stilte in.

Gedurende vijf jaren zou hij zich ver houden van elke expositie of kunstmanifestatie. De enige uitzondering was zijn deelname, op aandringen van vrienden, aan het eerste salon van 'Kunst van Heden' van 22 juli tot 15 september 1905 in Antwerpen. Ontmoedigd en ontredderd door het overlijden van zijn vrouw Augustine, zou Van Mieghem tussen juli 1905 en maart 1910 niet meer exposeren. Niet alleen familiale omstandigheden waren daar de oorzaak van. Ook de langdurige havenstaking van 1907 eiste haar tol. Ze begon op 5 augustus en bereikte een dieptepunt op 3 en 4 september met onlusten en brandstichtingen. De herberg van moeder Van Mieghem kreeg het zwaar te verduren. De havenstaking was een bittere strijd die een fortuin kostte aan het patronaat en duizenden gezinnen bijna uithongerde. Tijdens deze jaren van onrust kon Van Mieghem zijn tekeningen en schilderijen over het opstandige havenvolk aan de straatstenen niet kwijt. Zijn werk vond niet de minste genade in de ogen van de gegoede burger. De zoon van de kunstenaar zou later vertellen dat zijn getormenteerde vader in die tijd prachtige tekeningen in groene zeep maakte op de spiegels van het café, die dan 's avonds met een vod werden weggeveegd. In het najaar van 1912, hij was reeds 37 jaar oud, werd zijn oeuvre voor het eerst getoond in een individuele tentoonstelling. Het Koninklijk Kunstverbond (gevestigd in het huidige Arenbergtheater) exposeerde niet minder dan tweeënnegentig werken van zijn hand. De kunstcritici reageerden erg enthousiast, maar het publiek aarzelde nog altijd om te kopen.

Op de vlucht voor de oorlog

In de periode 1910-'14 begon zijn ster te rijzen; de oorlog zou daar echter een abrupt einde aan maken. De Duitse inval op 4 augustus 1914 sleepte België mee in de Eerste Wereldoorlog. Op 28 september begon een goed voorbereide Duitse aanval op de metropool. Kort na de val van Antwerpen keerde de familie Van Mieghem huiswaarts en moeder hield opnieuw de herberg, haar enige broodwinning, open. In de bezette stad kwam langzaam maar zeker het gewone leven weer op gang. Kort na de oorlog verkocht moeder Van Mieghem haar café en ze werd in een rusthuis opgenomen. De kunstenaar

Eugeen Van Mieghem - Jonge joodse emigrant, waterverf, 1903

verhuisde zijn atelier naar het Kattendijkdok-Oostkaai nr. 4, aan de overkant van het Kattendijkdok. In maart 1919 maakte het Antwerpse publiek in het Koninklijk Kunstverbond kennis met zijn omvangrijke oorlogsoeuvre. Ondanks het erg lovende onthaal van de critici verkocht Van Mieghem ook hiervan vrij weinig. De net bevrijde bevolking wenste wellicht niet meer aan het oorlogsleed herinnerd te worden en had met haar dagelijkse, materiële besommeringen andere interesses. In de loop van de maand april 1919 werd de kunstenaar, ontmoedigd en uitgeput, opgenomen in een sanatorium in Ukkel. Daar ontmoette hij de vierentwintigjarige verpleegster Marguerite Struyvelt (1895-1940), met wie hij een verhouding aanknoopte. Kort nadien, in mei 1919, vond te Scheveningen (Nederland) een tweede en laatste tentoonstelling plaats met zijn oorlogswerk.

De jaren van erkenning

Officiële erkenning bleef nu niet langer uit. Op 22 maart 1920 werd Van Mieghem door Minister van Wetenschap en Kunst Jules Destrée tot leraar aan de Antwerpse academie benoemd. Hij kreeg er de klas 'Tekenen naar het antieke beeld' toegewezen, maar doceerde in de praktijk 'Tekenen naar het levend model'. Op 10 november huwde Van Mieghem met Marguerite Struyvelt. Het koppel vestigde zich aan de Carnotstraat, dichtbij het Centraal Station. De zoon van de kunstenaar aanvaardde dit tweede

huwelijk niet en monsterde als matroos aan op de *Belgenland*, de grootste boot van de Red Star Line. Van Mieghem en zijn kersverse echtgenote zouden nu geregeld de jongere kunstenaars uit de Antwerpse bohème (onder wie Floris Jaspers en Paul Joostens) en schrijvers (onder anderen Lode Baekelmans en Paul van Ostaijen) tegen het lijf lopen in het welbekende café *Hulstkamp* op de De Keyserlei. Stilaan verslechterde de gezondheidstoestand van Van Mieghem echter opnieuw en eind 1924 kwam er een breuk in de relatie tussen hem en de veel jongere Struyvelt. Op 1 februari 1927 ondertekenden Van Mieghem en Struyvelt een minnelijk akkoord tot verdeling van hun goederen. Begin juli werd de kunstenaar opgenomen in het sanatorium 'Dennenheuvel' in Ossendrecht, net over de Nederlandse grens.

Op de eerste bladzijde van zijn zakagenda van 1930 schreef Van Mieghem volgende tekst van Rainer Maria Rilke neer: 'Misschien zal het blijken dat u geroepen bent om kunstenaar te zijn, aanvaard dan dat lot, en draag het, met al zijn gewicht en grootsheid, zonder ooit enige vergoeding van buitenaf te verwachten. Want de mens die creëert moet een wereld voor zichzelf hebben, hij vindt alles in zichzelf, en in de zich eigen gemaakte wereld.' In die periode kocht Willem Elsschot van zijn jeugdvriend het olieverfschilderij 'De kruisafneming van Christus'. De vrijzinnige Elsschot hing dit paneel in zijn slaapkamer boven zijn bed.

Eugeen Karel van Mieghem overleed in de vroege avond van 24 maart 1930. Hij was opgenomen in het Antwerpse Stuivenbergziekenhuis, toen een hartaderbreuk hem, amper 54 jaar oud, fataal werd.

Besluit

Omstreeks 1900 genoot het sociaal gerichte oeuvre van Jean-François Millet grote faam in gans Europa. Deze Franse kunstenaar gaf de eenvoudige mensen, werkend op de velden in de streek van Barbizon, respect en waardigheid. Vele kunstenaars hebben getracht de sociale authenticiteit van zijn werk te evenaren. Ze verlieten voor hun zoektocht naar de wereld van de arbeid hun eigen, meestal burgerlijke milieu. Meunier en Van Gogh trokken naar de mijnwerkers in de Borinage, Jozef Israëls vertoefde bij de vissers aan de kust, Max Liebermann en Henry Van de Velde verbleven op het platteland. Van Mieghem kende dit rusteloze zoeken niet. Als kind van de haven

was en bleef hij gefascineerd door het kleurrijke en wriemelende leven rondom hem. Zijn afkomst determineerde zijn latere kunst. Als geboren observator, levend in een kosmopolitische wereldhaven, hoefde hij niet op zoek te trekken naar inspiratie. Als anarchist wenste hij bovendien niet dat zijn kunst zou gerecupereerd worden door de opkomende socialistische beweging, die sociale kunst enkel ondersteunde als ze de arbeid idealiseerde of hun politieke boodschap propageerde. De prijs die Van Mieghem diende te betalen voor zijn persoonlijke visie was zeer hoog. De grootste persoonlijke tegenslag is het overlijden van zijn jonge vrouw Augustine geweest, op een ogenblik dat hij door de belangrijkste Belgische kunstcritici van zijn tijd (Octave Maus en Pol de Mont) naar voren werd geschoven als één van de meest talentvolle, jonge Vlaamse kunstenaars. Toen in 1905 de gegoede Antwerpse burgerij rond de broers Franck het kunstleven in Antwerpen in handen nam, was zijn leidende rol voorgoed uitgespeeld. Maar als authentiek sociaal kunstenaar bleef hij trouw aan zijn jeugdidealen die rond 1900 gevormd werden in het bruisende intellectuele milieu van 'De Kapel'. ■

[*Erwin Joos is conservator van het Van Mieghem Museum*
www.vanmieghemmuseum.com]

*Eugeen Van Mieghem - burgeremigrant,
 houtskool, 1902*

*Eugeen Van Mieghem - emigrant met pijp,
 houtskool, juli 1904*

Het testament van Augustine

Bert Popelier

Augustine hulpeloos, zwart krijt, 1905

Het *testament van Augustine* is een theatermonoloog die al ettelijke keren erg succesvol werd opgevoerd en die Bert Popelier schreef in opdracht van Erwin Joos, directeur van het Van Mieghem-museum. De auteur is hiermee niet aan zijn proefstuk. Hij schreef ook theatermonologen over James Ensor, Leon Spilliaert en Oscar Permeke. Het zijn stuk voor stuk prachtige uitgaven van uitgeverij Pandora.

Via Augustine Pautre, de echtgenote van Eugene Van Mieghem, tracht Popelier de dagelijkse leefwereld van de schilder met woorden te schetsen. Guy Commerman stelde de auteur enkele vragen omtrent zijn monoloog en we illustreren de antwoorden ook met enkele excerpten uit de tekst zelf.

Wie was Augustine Pautre? Is er veel over haar geweten?

'In Antwerpen ben ik in de haven terechtgekomen.

*Met je vader woon ik in het achterhuis van een café
aan de Montevideostraat,*

*pal voor de rederij Red Star Line.
De straat telt meer drankgelegenheden dan huisnummers.
Wie zich wil bezatten, kan zich niet van deur vergissen.'* (p. 8)

De vertellende figuur van de theatermonoloog *Het testament van Augustine* is Augustine Pautre, de vrouw van Eugene van Mieghem. Over haar is weinig of niets bekend. Zij werd in 1880 in Brussel geboren en stierf in 1905 in Antwerpen. Haar vader moet variétéartiest geweest zijn. Of was het kolenhandelaar? Zij mocht in elk geval lessen volgen aan de Antwerpse Kunstacademie, waar zij haar man, Eugene Van Mieghem leerde kennen. Het koppel Van Mieghem-Pautre kreeg een kind, een zoontje. Maar Augustine zou snel ziek worden, tuberculose, en letterlijk wegwijnen.

Waarom die onrechtstreekse benadering via een zogezegd testament?

*'Een testament zoals ik je nalaat,
krijg je niet van hem.
Hij doet jou zijn rusteloze blik cadeau,
de donkere gestalten van mensen die hij,
lopend langs de Schelde en de dokken, loensend, heeft gezien.
Havenvolk tekent hij, niet gestilleerd
naar de smaak van bankiers en industriëlen,
en evenmin verdraaid naar de belangen van de politiek.
Hij maakt kunst die de bourgeoisie niet bevalt.
Zijn mensen zijn niet minder van leed doorgebeten
dan hun kleren van de luizen.
Je vader is een anarchist.'* (p. 13)

Over veel meer gegevens beschikte ik niet. En dat kwam mij goed uit, want daardoor kon ik een historische persoon naar mijn hand zetten? (Wat ik overigens altijd doe.) Augustine liet ik een lange, poëtische afscheidsbrief schrijven, gericht aan haar zoontje, toen nog een baby. De brief werd een getuigenis, een soort testament, door haar kind te lezen eens volwassen. En dan rees ook de vraag: waarover moest Augustine het in haar brief hebben?

Waar leefden de schilder en zijn vrouw en met wie kwamen ze vooral in contact en wat trachtte Eugene met zijn tekeningen aan te tonen?

*'Het zijn armtierige lui
die uit zijn bladen te voorschijn komen,
mannen van wie de rug en de schouders vergroeid zijn tot een bascule,
sterke vrouwen die tegen het noodlot ingaan,*

*kinderen die zich haasten volwassen te zijn,
allen verdwijnend in de schimmigheid van hun bestaan.
Je vader geeft hen hun waardigheid terug.’ (p. 15)*

De kunstgreep van het testament liet mij toe over Van Mieghem, zijn leven en kunst te vertellen. Bij een dergelijk geëngageerde kunstenaarsfiguur kon ik niet om de sociale context heen. In zijn oeuvre, dat vooral uit tekeningen bestaat, toont Van Mieghem op een bijna lichamelijke wijze de duistere ellende van de dokwerkers, de hoop en wanhoop van de landverhuizers. Ik begon te lezen over de Antwerpse haven. Ik realiseerde mij dat het pas honderd jaar geleden was dat mensen van kilometersver te voet naar Antwerpen kwamen in de hoop er werk voor een dag te vinden. Dokwerkers. Als dat niet lukte, werd er thuis honger geleden. Ik las dat duizenden mensen uit Europa vanuit Antwerpen naar de Nieuwe Wereld zijn verhuisd. In Anwerpen werden zij eerst ontluisd. Verworpenen der aarde. Ik werd met terugwerkende kracht kwaad en kwader.

*‘De werkmansklasse schijnt te begrijpen
dat de verstoring van de rust haar
in het verderf zal storten,’
zei een patroon aan een journalist,
en die schreef het op, het stond ik de krant. (p. 25)*

*‘Piet Fabri,
(l’anarchiste Fabri, volgens het gerecht)
had met zijn kraaijenstem het havenvolk toegesproken:
‘Er zijn twee manieren om uit de miserie te geraken,
stemrecht voor iedereen of revolutie.’
Fabri werd opgepakt.
Voor elk van zijn twee manieren
kreeg hij een jaar gevang.*

*‘On exige la soumission des ouvriers sans phrases,
c’est une question de vie ou de mort.
Les ouvriers devront céder,
c’est dans l’ordre des choses.’ (pp. 27-29)*

In welke mate was Van Mieghem een anarchist? Vergaderde hij in het geheim? Waar? Met wie?

Augustine zwanger, pastel, 1903

Augustine ziek, sanguine, 1905

*'De landverhuizers worden in de loods
van de Red Star Line onderzocht op spuug en etter,
ontluisd met insectenpoeder,
hun pakken en zakken met rook onsmet.
Opgepast!
Schurftlijders worden er meteen uitgewerkt.'* (p. 39)

Ik bekeek het werk van van Mieghem. Ik begon zijn anarchistische ingesteldheid te begrijpen, hij die geen portretten voor en van de rijken wilde maken, maar zich evenmin voor de kar van een politieke partij liet spannen. Hij leefde in een tijd waarin het anarchisme op veel sympathie kon rekenen, vanuit politiek oogpunt gezien zelfs het socialisme kon bedreigen. Van Mieghem bleek een bezoeker te zijn van wat 'De Kapel' heette, letterlijk een godshuis, gelegen aan de Antwerpse Falconruï, waar anarchistisch gezinde intellectuelen, kunstenaars en schrijvers samenkwamen of een lezing gaven. Er waren namen als Henry Van de Velde, August Vermeulen, Octave Maus, Emile Verhaeren en Alfons De Ridder.

Liepen die creatievelingen geen utopieën achterna? Waren ze niet naïef? Een anarchistische wereldrevolutie was toch niet erg realistisch?

Zo was er bijvoorbeeld een zekere Victor Rosseler; bediende in een verffabriek, die zichzelf tot mens had uitgeroepen, je moet maar durven, en als bewijs van deze 'overmoed' richtte hij een weekblad op, een anarchistisch blad waarvan hij tegelijk drukker, schrijver en uitgever was. Hij leunde met zijn blad van café tot café ...

*'Te koop voor tien centiem, lees nu meteen,
de oude maatschappij is rot tot in haar ingewanden'* (p.48)

Voor de socialisten, de Belgische Werkliedenpartij, moest het ontgelden. Hij beschuldigde de partij van laksheid, hypocrisie en geknoei.

*'Niet meer dan tien centiem kost het inzicht
in de wereld, door Ressler in zijn blad haarfijn uitgelegd,
en daarin bijgesprongen door Baekelmans, De Bom, Delen
en Mesnil, letterkundige burgers die hun artikels
met zwierige pseudoniemen en mysterieuze initialen
ondertekenen;'* (p.50)

*Augustine als model,
zwart en bruin krijt, 1904*

De anarchisten werden, behalve door de politie, alleen door andere fantasten ernstig genomen, de werkelijkheid moest naar hun fantasie vertekend worden.

*'Zouden zij dat werkelijk menen,
een samenleving zonder god noch meester?
Hoe gaat dat in zijn werk?
Artiesten lopen altijd utopieën achterna,
Een wereld waarin zij hopen meer te zijn
Dan een zonderling.'* (p. 57)

Hoe werden die vluchtelingen, landverhuizers, joden op de vlucht voor de pogroms, avonturiers ... in Antwerpen ontvangen? Hoe stond de bevolking tegenover het fenomeen?

*'Aan hun schuwe blikken kan je raden
wat ze denken.
(Wat betekent deze taal, dit vreemde geld,
deze stad,
waar ligt de wereldhaven?)
Zij voelen zich verloren.*

*Jongen,
je zal ooit lezen:
'Uit de vele zwervende joden, naamloos in hun aantal,
heeft Eugene Van Mieghem enkelen gekozen,
hun een individueel aangezicht gegeven,
met een blik die reikt tot aan het Oude Testament.'
Bestaat er een land op de wereld,
waar de plaag van de onverdraagzaamheid is uitgeroeid?'* (p. 35)

Ik zie gelijkenissen met hedendaagse toestanden. Vroeger vertrok men vanuit Antwerpen op zoek naar geluk, nu komt men naar Antwerpen om dezelfde redenen... Ellis Island was het eiland van de tranen, is Antwerpen de stad der zuchten?

In haar testament heeft Pauline het ook over de hypocrisie in de opvoeding van de meisjes en de rol van de vrouwen in het algemeen?

Op de kunstacademies in Brussel, Antwerpen en Luik krijgen vrouwelijke studentes geen naaktmodellen te zien, geen mannen, geen vrouwen. De poserenden werden voor de meisjesogen zedig gedrapeerd. De spieren moesten geraden worden achter de plooien van de stof.

*'Men leert er de juffrouwen zich onledig te houden
met het schilderen van bloemen in een pot,
lieflijke landschappen en aandoenlijke kinderhoofdjes.* (p. 70)

Model staan voor Eugene, zich tonen in al haar schoonheid, ook haar aftakeling, haar ziekte ... toch een ongegeneerde houding? Of doodgewone openheid, eerlijkheid?

De figuur van Augustine Pautre liet me toe met contrasten te werken, die middels de liefde overwonnen konden worden. De jonge vrouw die van Brussel kwam, waar toen prachtige herenhuizen verzezen in de stijl van de art nouveau, kwam door haar man in een ruige Antwerpse havenbuurt terecht. Zij die naar verluidt ooit gedroomd had van danseres te worden, ballerina, werd tekenmodel van haar man. Zij die vol levenslust stak, teerde uit. Ik had genoeg elementen die mij ontroerden om te kunnen schrijven. Aan de tekenkunst van Eugene Van Mieghem kon ik mij laven. Voor mij lijkt het alsof Augustine Pautre werkelijk was zoals ze in haar testament naar voren komt: lichtjes behaagziek, maar toch kritisch, moedig, maar toch melancholisch.

*'Als was het om de lichtsterkte van mijn huid te meten,
ga ik herhaaldelijk voor de spiegel staan:
mijn huid is van doorschijnend porselein geworden,
mijn jukbeenderen tekenen zich in mijn wangen af.
Niemand kan het merken: mijn dijen klappen in,
de spieren van mijn buik lijken op te lossen.
Ach, het is slechts inbeelding van mij,
En evenveel overdrijving.
Ik red het wel. Bleek staat mooi.'* (p. 79)

*'Ik sta model voor je vader.
In zijn kunst word ik telkens opnieuw geboren,
Gemodelleerd, zwanger, zingend,
doordeweeks of elegant gekleed,
de krant of een boek lezend.'* (p. 84)

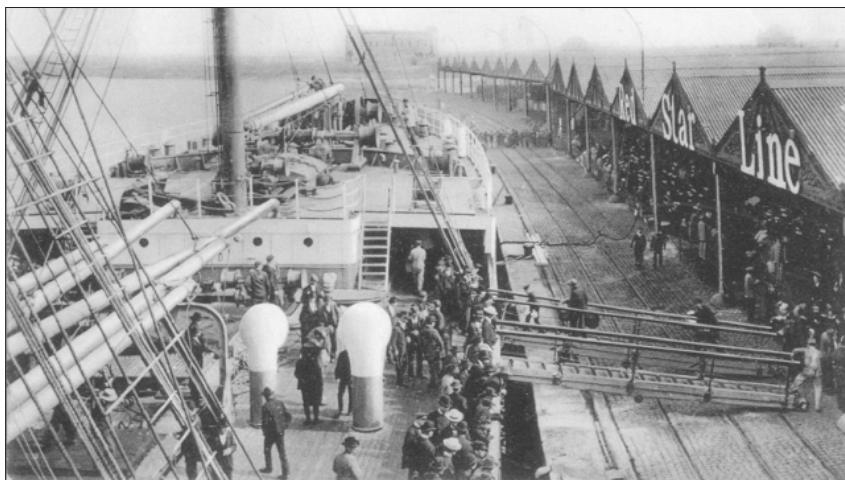
Het einde van de monoloog is enorm aangrijpend. Niet door opgeblazen cinemaromantiek, maar door de karige keuze van de eenvoudige woorden. Iedereen blijft zichzelf: wellicht de moeilijkste opdracht in het leven?

*'Ik zit ziek, op de rand van het bed, te poseren.
Er zijn geen mooiere tekeningen van mij gemaakt
dan deze waarin mijn lichaam aftakelt.
Zij roepen de schoonheid van het leven op,
in houtschool en sanguine,
naar de kleuren van de dood en van het bloed.'* (p. 85)

*'Mijn jongen,
ik hoop dat je dit alles niet hoeft te lezen.
Wees moedig.
Je vader, Eugeen Van Mieghem,
heeft niet voor macht en geld gebogen,
niemand geveleid, hij is zichzelf gebleven.
Jongen, ik zou je zo graag vastpakken.
Ik omhels je, over twintig jaar, jongen.
Jij bent mijn model, heel dicht bij mij.
Vaarwel.
Je moeder, Augustine Pautre.'* (p. 86) ■

Antwerpen en de Red Star Line

Robert Vervoort

In de helft van de 19 eeuw werd in Amerika petroleum ontdekt en al spoedig was men zich bewust van de waarde van het nieuwe energierijke product. Er ontstond een bloeiende handel tussen Europa en Amerika. De petroleum werd aan boord van zeilschepen in houten vaten vervoerd omwille van het grote gevaar dat de lading inhield.

In 1871 hadden enkele ondernemers uit de transportwereld in Philadelphia de nieuwe rederij American Line opgericht met de bedoeling om een vaste dienst met Europa uit te bouwen. Men mikte vooral op Engeland.

In Antwerpen was men zich ook bewust van de voordelen die deze nieuwe energiebron verschafte en de Antwerpse handelaar Jules Bernard von der Becken, zoon van een Duitse emigrant, was in het spoor van Leopold I naar Antwerpen meegekomen met de bedoeling om de havenstad nieuwe impulsen te geven en op wereldvlak te laten meedraaien na het vrijkomen van de Schelde. Hij dreef een intense handel met de heer Peter Wright uit Philadelphia, exporteur van petroleum en tevens een der initiatiefnemers van de zopas opgerichte rederij.

De gesprekken tussen deze twee vooruitziende heren mondden uit in de

plannen voor een nieuwe rederij die een dienst zou verzekeren tussen Philadelphia en Antwerpen. Hun plannen waren zeer vooruitstrevend. Men zou aan boord van ijzeren schepen, aangedreven door stoommotoren, de petroleum in bulk naar Europa brengen, wat een enorme tijdwinst en tevens kostenbesparend zou zijn.

En zo werd in Antwerpen in 1872 bij notaris van Sulper de Société Anonyme de Navigation Belge Américaine (Sanba) opgericht. De aandeelhouders waren transportondernemers uit Philadelphia en de Antwerpse handelaars von der Becken en zijn schoonbroer Edward Marsily, zoon van de gelijknamige scheepsmakelaar die samen met de heer Grisar een firma in de maritieme sector had uitgebouwd en op dat ogenblik een leidinggevend functie in Antwerpen bekleedde.

Toen de plannen concrete vormen begonnen aan te nemen en men in Philadelphia reeds was gestart met het bouwen van een terminal om de schepen in bulk te laden, zat men ook hier niet stil. Er waren onderhandelingen gestart met het stadsbestuur voor het aanleggen van een pijplijn vanop de Rijnkaai naar het Looibroek waar verschillende grote petroleum-opslag tanks zouden worden aangelegd.

Het was noodzakelijk dat de schepen zouden aanmeren aan de Scheldekaaien vanwege het grote gevaar als men ze zou toelaten voor anker te gaan binnen de dokken. De onderhandelingen werden met succes afgesloten en men bekwam een toelating voor de aanleg. Op dat ogenblik kwam echter vanuit Amerika het bericht dat de Amerikaanse regering geen toelating verleende om petroleum in bulk te verschepen, met erbovenop nog passagiers, de andere doelgroep van de rederij. Men wou het vervoer van landverhuizers in Antwerpen, teruggelopen tot zero door de slechte naam van de hier gevestigde rederijen, een nieuwe impuls geven door het vervoer aan boord van snellere, pas gebouwde en veel veiligere stoomschepen met het nodige comfort, te organiseren. De Amerikaanse regering oordeelde anders en vond het niet veilig. Na overleg besloot men zich te richten op het zeer winstgevend vervoer van landverhuizers en droge cargo zoals graan en hout en ook op de terugweg rekende men op voldoende cargo in de vorm van allerlei producten vervaardigd in Europa en bestemd voor de emigranten die zich reeds in Amerika hadden gevestigd.

Toen men de rederij boven de doopvont hield, was er ook bepaald dat de Amerikanen als inbreng drie schepen zouden leveren, gebouwd in Engeland, op dat ogenblik leidinggevend op het gebied van scheepsbouw. Men had immers nog het voordeel, dat als men met Amerikaans kapitaal in het buiten-

land schepen liet bouwen, men niet onderhevig was aan de Amerikaanse verplichting om de daar gebouwde schepen te registreren onder Amerikaanse vlag, met een volledig Amerikaanse bemanning. De bouw van een der schepen was op het ogenblik dat de beslissing van het Amerikaans congres werd medegedeeld reeds in de eindfase van de afwerking en het werd als tanker avant la lettre geleverd. De eerste werkelijk gebruikte tanker zou eerst decennia later in omvaart gebracht worden. De twee andere schepen waren nog niet zo ver gevorderd in hun afwerking en onmiddellijk werd de bouw stilgelegd en werden de bouwplannen gewijzigd. Dit bracht natuurlijk een enorme vertraging met zich mee bij de aflevering. Daar men nog kon beschikken over de zusterschepen van de American Line, die nog niet in de vaart waren gebracht op vaste lijnen, werd ook aan dit feit niet zo zwaar getild.

De eerste afvaart van de nieuwe rederij vond plaats op 20 januari 1873. Onder het gezag van kapitein van der Heyden vertrok de *Vaderland* voor zijn eerste reis naar Philadelphia met aan boord een kleine tweehonderd passagiers en een cargo bestemd voor de nieuwe wereld.

Na allerlei tegenslagen bereikte men eerst een maand later de bestemming. De twee volgende reizen werden ook met de *Vaderland* ondernomen. Dan besloot men enkele schepen te charteren om het vertrekritme dat men voorzien had tot twee per maand op te drijven. Ook werden er nog onderhandelingen gevoerd met de American Line die op het laatst moest toegeven dat ze er niet in slaagde om de hele zaak volledig Amerikaans te houden en ze stemde in dat er schepen door een buitenlandse rederij gecharterd werden. Dat jaar telde men 12 afvaarten naar Philadelphia.

Intussen was von der Becken, een zeer vooruitziend handelaar, onderhandelingen aan het voeren met de Belgische regering betreffende het oprichten van een regelmatige lijndienst tussen Amerika en Antwerpen en rekende hij op het bekomen van het monopolie voor postvervoer. Tot dan werd deze dienst steeds verdeeld onder de verschillende rederijen gevestigd in Antwerpen.

Deze onderhandelingen werden een succes, maar er waren verschillende ingrijpende veranderingen nodig bij de rederij. Zo werd er bepaald dat men moest komen tot een regelmatige dienst, niet op Philadelphia, maar op New York. Na verloop van tijd moest men een wekelijks vertrek kunnen waarborgen. De hoofdvereiste was dat de schepen zouden varen onder Belgische vlag. Nu kan men wel veronderstellen dat dit reeds van in het begin voorzien was daar alle schepen onder Belgische vlag geregistreerd waren en alle Antwerpen als thuishaven hadden.

Intussen boerde de rederij niet slecht, want bij het in dienst komen van de

twee andere schepen, de *Switzerland* en de *Nederland* was het ritme van de afvaarten stilaan opgedreven door het in dienst nemen van charters. Spoedig werden er dan ook nieuwe schepen besteld en na verloop van tijd kon men aanvangen met een dienst op New York die de dienst op Philadelphia in de schaduw stelde en zelfs volledig overtrof, met als gevolg dat de bestemming op New York de hoofdbestemming werd en de andere dienst ten voordele van de nieuwkomer werd afgebouwd.

Om de diensten te onderhouden werd van de American Line ook de *Kenilworth*, tot dan in dienst als charter, aangekocht en het was de bedoeling dat dit schip onder de naam *Rusland* zou varen. Tijdens de eerste reis liep het in een storm op een zandbank bij het naderen van zijn bestemming. Alle passagiers konden gered worden en werden aan land gebracht. Ook een deel van de cargo werd gered, maar het schip zelf werd als verloren beschouwd. Weldra ging men over tot de aankoop van een ander schip om deze tegenslag op te vangen. Concurrenten in Antwerpen kon men nu het hoofd bieden en een na een moesten de andere rederijen hun meerdere erkennen in de Red Star Line, in de volksmond zo genoemd vanwege de grote, rode ster die op de schouwen aangebracht was. De huisvlag van de Sanba was ook een witte wimpel met een rode ster.

Na een tiental jaren had men al negen schepen in dienst, alle met een naam eindigend op *-land*, zodat de schepen ook aangeduid werden met de benaming *landschepen*. Intussen had men ook het vereiste aantal vertrekken bereikt van een per week en werd de vaste vertrekdatum op zaterdag vastgelegd en de vaste vertrekplaats op kaai 28 en 29 van de Rijnkaai. In de jaren 1880 moest men echter noodgedwongen tijdens de werkzaamheden uitgevoerd voor het rechtekken van de Scheldekaaien, uitwijken naar een andere vertrekplaats. Dat had echter geen nadelige gevolgen voor het uitbaten van de diensten en men kon blijven rekenen op het vervoer van landverhuizers die steeds in grotere getallen naar Antwerpen afzakten, aangemoedigd door de goede faam die onze haven genoot. Het vervoer gebeurde steeds in 'goede' omstandigheden aan boord van nieuwe schepen.

De toestand in de havenstad was echter niet zo rooskleurig. Aangemoedigd door de opeenvolgende betrokken regeringen werden door het stadsbestuur maatregelen genomen om de veel voorkomende misbruiken ten overstaan van de landverhuizers in te dijken. Zo werden de onderagenten van de verschillende rederijen verplicht om herkenbare tekens te dragen die aangaven voor welke maatschappij ze werkten. Voor men tot deze maatregel overging, kwam het regelmatig voor dat een nietsvermoedende landverhuizer de taal en de gewoon-

ten niet machtig, werd opgelicht of naar een andere rederij gebracht dan deze waarmee hij een verbintenis had en niet zelden veel meer moest betalen dan voorzien en aldus in een lastig parket kwam bij zijn aankomst in Amerika.

Ook op het gebied van de medische keuring gold onder impuls van de Amerikaanse regering de maatregel dat passagiers, die werden afgewezen, op kosten van de aanvoerder moesten teruggebracht worden naar hun plaats van afvaart, . Ook op dat gebied trad de overheid op. Soms moesten de mensen die juist voor het vertrek door de dokter gekeurd werden urenlang wachten in barre weersomstandigheden onder een open afdak. De Red Star Line had dan ook een beschermde onderzoeksruimte laten oprichten aan de overkant van de inscheepkade op de hoek van de Montevideostraat en de Rijnkaai. Daar werd de bagage van de reizigers ontluisd en gereinigd. Ook de passagiers zelf werden ontluisd, want men kon een luizenplaag aan boord van de schepen best missen. Deze maatregel werd door de Amerikaanse regering opgelegd.

De aanvoer van landverhuizers begon stilaan te verminderen, maar men had steeds meer boekingen vanuit Amerika waar de vroegere uitwijkelingen intussen een verzekerd bestaan hadden opgebouwd. Zij werden door de goede voorwaarden gesteld door de rederij aangetrokken om hun achtergebleven familieleden en dorpsgenoten in België op te zoeken. Ook dit had zeer voordelige gevolgen voor de rederij, want velen werden door de verhalen van de bezoekers aangespoord om op hun beurt de overtocht te wagen. Zo gebeurde het dat in Wallonië bijna hele dorpen leegliepen met als gevolg dat daar de prijzen voor onroerende goederen inzakten en men voor luttele franken een eigendom kon aankopen.

Intussen was ook de gezondheidstoestand van de bezieler der maatschappij, de heer von der Becken, die leed aan kinderverlamming, er niet op vooruit gegaan, zodat zijn schoonbroer een volwaardige partner werd. Die beschikte over een volmacht voor alle aandelen bij de bestuursvergaderingen, waarvan hij in opvolging van Jules Bernard, de voorzitter werd. Tegelijk was in Amerika ook een en ander grondig veranderd en was het kapitaal van de maatschappij aanzienlijk verhoogd, zodat de positie van de Belgische aandeelhouders almaar verzwakte. In 1896 trof een zware tegenslag de rederij en meer in het bijzonder de Belgische aandeelhouders. De heer von der Becken overleed in zijn kasteel in Mirwart en dat betekende meteen een zware slag voor de Antwerpse maritieme wereld, want hij was niet alleen de mentor achter de Red Star Line, maar tevens een der leidinggevende figuren in de onderhandelingen met de stadsdiensten op het gebied

van verbeteringen en ingrijpende veranderingen die in de haven aan gang waren, zoals de bouw van grotere droogdokken en de aankoop van ijsbrekers om de scheepvaart zelfs in de wintermaanden te verzekeren. Dit laatste was reeds een lange tijd een heet hangijzer en aanleiding tot vele verhitte debatten in de gemeenteraad. Het gevolg van het dichtvriezen van de Schelde was voor de bevolking steeds dramatisch, want vele mensen zoals handelaars en havenarbeiders, waren voor hun inkomen aangewezen op het regelmatig vertrek van de schepen. In het buitenland had men deze situatie reeds lang ingeschat en verholpen door de aankoop van geschikte ijsbrekers. In Antwerpen zag men op tegen de hoge uitgaven, zodat tijdens een strenge winter alle verkeer onmogelijk was en ook de rederijen klanten verloren aan de havens van de omringde landen.

Ondertussen was in Amerika een beweging op gang gekomen onder leiding van de bekende bankier Morgan, die ernaar streefde alle lijndiensten op de Noord-Atlantische route onder één bewind te brengen. En zo werden onder meer de American Line, de Leyland Line, de Dominion lijn en de belangrijke Red Star Line ingepalmd door de nieuw opgerichte trust, die ook het kapitaal van de firma aanzienlijk verhoogde. Er waren onderhandelingen om ook de Cunard lijn en de Duitse lijndiensten vanuit Hamburg en Bremen in het nieuwe concern op te nemen. De Britse en de Duitse regeringen, bevreesd voor het monopolie van de Amerikanen op de Noord-Atlantische routes, verhinderden de overname. Ook in Nederland was men op zijn hoede, want het raakte bekend dat Morgan reeds geruime tijd in stilte de aandelen van de Holland-Amerika lijn aan het opkopen was. Tijdens een inderhaast bijeengeroepen vergadering der aandeelhouders werd besloten dat om iets aan het karakter van de maatschappij te veranderen er een meerderheid van 90 percent mee moest instemmen. Bewust van het onmogelijk verwerven van negentig percent der aandelen zag Morgan af van de overname. Wel gaf hij de helft van de aandelen in de maatschappij aan de Red Star Line en de andere helft aan de directie van de Harland en Wolff scheepswerven in Belfast. De Red Star Line was nu rechtstreeks betrokken in de zaken van een der onmiddellijke concurrenten.

Ook voor de betrokken Belgische aandeelhouders, de heer Marsily op dat ogenblik voorzitter van de raad van bestuur en de heer Max von der Becken, die zijn vader had opgevolgd in de raad van bestuur, was deze nieuwe koerswending nadelig, want zij werden ontslagen en opgevolgd door de heer Eduart Strasser. Die was sinds lange tijd directeur van de passagiersdiensten en bedreven onderhandelaar op de transatlantische conferenties. Deze laatste

werden ingericht om tussen de rederijen, die een dodende onderlinge concurrentiestrijd uitvochten, tot overeenkomsten te komen met voor alle partijen een aanvaardbaar quotum van reizigers en cargo op de Noord-Atlantische route. Als een der betrokken partijen over zijn toegelaten quotum ging, moest hij aan de andere een deel van zijn winst afstaan. Het gevolg was dat alle rederijen voor het vervoer dezelfde prijzen hanteerden en aldus kwam er een einde aan de onderlinge strijd. Door de nieuwe trust werd het voor de rederijen wel makkelijker daar men geen beroep meer moest doen op schepen van vreemde rederijen, maar men onderling schepen en diensten met elkaar uitwisselde. Men beschikte dan ook over een vloot van 133 schepen, de grootste handelsvloot ter wereld onder hetzelfde beheer.

Ook in Antwerpen ging de reorganisatie verder en zo werden diensten ingezet naar Boston en Baltimore met het doel om cargodiensten aan te bieden en aldus het klantenbestand uit te breiden. Bij de Red Star Line kwamen ook de reeds lang verwachte grotere schepen in dienst. Twee werden gebouwd in Amerika en vaarden onder Amerikaanse vlag en twee werden in Engeland gebouwd en vaarden onder Britse vlag. In een latere periode werden de *Kroonland* en de *Finland* onder Belgische vlag gebracht en ook de *Vaderland* en de *Zeeland* ruilden hun Britse vlag voor onze nationale driekleur. Het was ongetwijfeld een rechtstreeks gevolg van de nauwe vriendschapsbanden die bestonden tussen Morgan en onze koning Leopold II. Intussen was er ook een verhoogde toevloed van de emigranten uit de oostelijke landen van Europa ten gevolge van de strenge pogroms, vooral in Rusland, waar de joden het zwaar te verduren kregen en ze gedwongen werden om te verhuizen naar gebieden bepaald door de regering. Het was ook niet uitzonderlijk dat een volledig dorp uitgemoord werd. Zij die het zich konden veroorloven vertrokken richting Antwerpen of een andere West-Europese haven en ze hadden allen een doel voor ogen: vertrekken naar Amerika, het land van belofte waar ze zeker een nieuw bestaan zouden kunnen opbouwen. De dreiging van een oorlog in Europa deed vele mensen besluiten om te vertrekken. Rond dezelfde periode kwamen er echter velen terug van hun avontuur in Amerika, ontmoedigd en armer dan voorheen. Deze terugkeer was voordelig voor de rederijen die nu zowel op de heenvaart als op de terugvaart van passagiers verzekerd waren. De afvaart vanuit Antwerpen was zo erg, dat op bepaalde tijden de schepen volgepakt vertrokken en dat er nog duizend mensen achterbleven op de kade, zodat de rederij extra schepen moest inleggen om de toestand te beheersen. De terugkomers zorgden echter wel voor problemen in de ontschepingshavens, want ze waren berooid en hadden geen geld om verder te

reizen. De toestand werd zo ernstig dat er met de spoorwegmaatschappijen van de betrokken landen een oplossing werd gezocht om de mensen gratis terug te brengen naar de plaats vanwaar ze vertrokken waren. Aldus loste men de problemen voor de havensteden op.

De Red Star Line deed goede zaken en er werd weer een groter en sneller schip besteld om het hoofd te kunnen blijven bieden aan de concurrenten, die telkens als er een nieuw schip in dienst kwam bij een der rederijen, onmiddellijk overgingen tot het bestellen van een nog groter en sneller schip. Antwerpen, waar men nu beschikte over een recent vernieuwde vloot, kon voorlopig de druk aan en de extravertrekken zorgden voor geen problemen. Er was wel altijd een schip van een zustermaatschappij beschikbaar om de extradiensten te vervullen.

De enigste zware tegenslag die men te verwerken kreeg, was de grote havenstaking in Antwerpen in 1907. De schepen konden niet meer gelost en geladen worden, met grote financiële gevolgen voor de rederijen die naarstig naar een oplossing voor hun problemen zochten en die ook vonden in het samenbrengen van een half miljoen aan gelden om havenarbeiders van andere Europese havens aan te trekken om aldus de staking te breken. Tenslotte vertrok de Britse *Cambroman* als charter in dienst bij de Red Star Line naar Engeland om havenarbeiders, aangetrokken door de hoge premie, op te halen en naar Antwerpen te brengen. Het conflict kreeg nog een grotere impact op de bevolking als men ziet dat met behulp van de buitenlandse arbeiders, die steeds onder politiebescherming stonden, de schepen werden afgewerkt en het scheepvaartverkeer zijn normale gang kon gaan. De arbeiders, hierdoor in een nauw straatje gedwongen door de directies der betrokken maatschap-

pijn, moesten onder druk van de honger het werk hervatten. De Engelsen hadden intussen de scheldnaam 'ratten' bekomen en die werd in de toekomst gebezigd om werkwilligen tijdens een staking aan te duiden.

Ook de *Cambroman*, voor een tijdje logementshuis voor de Engelse arbeiders, werd aangeduid als rattenschip en telkens het in Antwerpen kwam, riep alleen de naam al een zwarte herinnering op bij de havenarbeiders en daarom besloot de rederij ook vlug om af te zien van de diensten van het schip. De dreiging van een oorlog werd steeds ernstiger en meer en meer mensen trachtten door emigratie het dreigende oorlogsgeweld te ontlopen. Zo beleefde men hoogdagen op het gebied van het transport van landverhuizers en ook in Amerika draaiden de diensten op volle toeren om deze overvloed te kunnen verwerken.

In 1914, tegen het einde van de zomer, was het zover. De snel oprukkende Duitse troepen naderden de haven van Antwerpen en men besloot niets voor de vijand achter te laten. Alle schepen vertrokken en zij die naar Antwerpen op weg waren, werden omgeleid naar buitenlandse havens. Intussen waren ook bijna alle schepen van de Red Star Line als voorzorg onder buitenlandse vlaggen gaan varen. Enkel enige schepen zoals de *Samland* en de *Gothland*, voor de maatschappij van geen groot belang, bleven varen onder Belgische vlag. Later werden ze in dienst genomen door het relieffcomité. Als gevolg van de overeenkomst afgesloten met de betrokken partijen bekwamen ze de toestemming om via de haven van Rotterdam de noodlijdende bevolking van België en Noord-Frankrijk met Amerikaanse hulpgoederen te bevoorraden.

Maar in Amerika kwam de maatschappij in slechte papieren. Door het wegvallen van opdrachten en vaste lijndiensten was er een groot overschot van scheepsruimte ontstaan. De meeste schepen werden wel ingezet op andere trajecten, maar daar ontstond dan evenzeer een overschot met als gevolg dat steeds meer schepen werkloos in een haven lagen. De waarde van de maatschappij, op papier nog bijna 180 miljoen dollar, haalde op zeker moment nog maar een notering van 26 miljoen dollar. En het bankroet van de reus stond dan ook voor de deur. De heer Franklin werd als curator aangesteld om orde op zaken te stellen en te redden wat er nog overbleef. Hij had echter de vaste overtuiging dat er spoedig vraag naar schepen zou ontstaan, nu ook Amerika meer en meer in het conflict betrokken geraakte en zo kon hij een groep van financiers overtuigen om nieuw geld in de maatschappij te pompen. Zijn voorspelling kwam uit en tegen het einde van het jaar stond men bijna terug op hetzelfde peil als voor de afgang. Vele sche-

pen varend onder Britse vlag werden ingezet voor het transport van Amerikaanse en Canadese troepen naar Europa en de andere schepen waren door hun hoge snelheid ingedeeld bij de snelle konvooien en konden aldus de dreiging van de Duitse onderzeeboten ontlopen. De *Vaderland* en de *Zeeland* hadden, omdat hun namen te Duits klonken, een andere naam gekregen en voeren nu onder de namen van *Northland* en *Southland* op het traject van Amerika naar Engeland met troepen, in dienst van de Britse regering. In 1917 werd de *Vaderland* getroffen door een Duitse torpedo en zonk. De *Lapland* verzamelde echter de ene vermelding na de andere en verwierf al vlug de bijnaam van tablettenschip vanwege het groot aantal tabletten dat aan boord hing als dank van de troepen overgebracht naar Europa. In 1918 kwam er een einde aan het conflict en kon men beginnen denken aan de opbouw van Europa en het herstellen van de door de oorlog afgebroken betrekkingen met de vele landen.

In Amerika was men zo tevreden over de diensten bewezen door de heer Franklin dat men hem de post aanbood van president van de maatschappij, wat hij aanvaardde. In deze hoedanigheid kwam hij naar Antwerpen om de kantoren tijdens de oorlog overgebracht naar Liverpool, weer op te starten en meteen ook de nieuwe directeur, de heer Mitchell, te installeren. Door het Amerikaanse karakter van de maatschappij had men in Antwerpen het voordeel om de meeste schepen met hulpgoederen te behandelen, wat de eerste jaren na de oorlog ook geschiedde en de meeste schepen van de opgerichte Amerikaanse rederij werden door de Red Star Line gelost en geladen met Amerikaanse hulpgoederen enerzijds en met Amerikaanse troepen die naar huis terugkeerden anderzijds. Stilaan kwam ook aan deze opdrachten een einde en was men terug aangewezen op het opstarten van de eigen diensten. De landschepen hernamen het ene na het andere hun vertrouwde diensten en zo was tegen 1920 alles terug bij het oude.

In Amerika was men echter tot de vaststelling gekomen dat men een einde moest maken met de willekeurige emigratie en de Dillingam-acte begon dan ook met het opleggen van bepaalde quota verdeeld per nationaliteit. Als een quotum bereikt was, werden de toelatingen voor dat jaar opgeschort en niet langer uitgereikt. Dit had tot gevolg dat de mensen probeerden om via andere havens, waar het quotum nog niet was bereikt, uit te wijken of gebruik te maken van valse papieren.

Deze nieuwe maatregelen hadden voor de Red Star Line, die nog een nieuw centrum had opgericht voor het behandelen van de landverhuizers, dan ook nefaste gevolgen en men zag de klanten met de dag verminderen. Gelukkig

kwam er op dat ogenblik een ander fenomeen, het toerisme, meer en meer op gang en nu speelde men in op de nieuwe rijken en werden de schepen aangepast aan de nieuwe trend. Ook vanuit Europa werd dankbaar gebruik gemaakt van het voordelige tarief van en naar Amerika voor het bezoeken van familie of enkel als bezoek. Dit had wel tot gevolg dat de Amerikaanse regering een waarborgsom verlangde als zekerheid dat de toerist zou terugkeren na zijn bezoek aan Amerika en er niet illegaal achterbleef.

Na de hoogdagen van de naoorlogse periode begon de grote vloot steeds meer en meer af te brokkelen daar alle landen trachtten een eigen handelsvloot op te richten om niet langer afhankelijk te zijn van een buitenlandse maatschappij. Dit had als gevolg dat ook het aanbod van cargo langzamerhand terugliep en men genoodzaakt was om schepen te verkopen of als schroot af te schrijven. Ook de moedermaatschappij, die de Red Star Line beheerde, probeerde op allerlei manieren om de ondergang te vermijden en zo werd de vestiging in Liverpool gesloten en alles teruggebracht naar Amerika. Ook de vloot verkleinde zienderogen en weldra had men nog slechts 60 schepen in dienst, de helft van tijdens de beginperiode. Ook het overschrijven van schepen van de ene naar de andere zustermaatschappij bracht weinig soelaas en zo naderde men het jaar 1923, waarin men het vijftigjarig bestaan van de rederij in Antwerpen zou vieren. Als klap op de vuurpijl liep in begin van 1923 te Antwerpen de *Belgenland* de haven binnen. Het was het grootste schip dat ooit onze haven aandeed en het vestigde een nieuw record voor de maatschappij, die reeds meerdere malen in het verleden het grootste schip bezat dat regelmatig onze haven aandeed. Deze *Belgenland*, het negende grootste schip op de wereldranglijst, was reeds in 1914 van stapel gelopen, maar door het uitbreken van de oorlog niet verder afgewerkt en in 1917 als *Belgic* voorlopig afgewerkt en in dienst genomen door de White Star Line, een andere zustermaatschappij. In 1922 wordt het echter terug naar de werf gebracht om verder afgewerkt te worden en zo werden er onder meer enkele dekken bijgebouwd en een extra schouw geplaatst. Dit enkel om haar een meer imposant uiterlijk mee te geven, want in die periode hing het aantal boekingen af van het aantal schouwen op een schip. Door zijn hoge opbouw was het echter topzwaar geworden en moeilijk te bevaren en men moest dringend veranderingen aanbrengen om het handelbaar te maken. De nieuwkomer had wel nood aan meer dan 550 bemanningsleden en was dus niet bijster goedkoop in onderhoud. Binnenskamers was er niet zoveel ruimte voor feestelijkheden, maar voor de buitenwereld kon men niet anders en zo werd alles met grote feestelijkheden ingezet. De *Belgenland*, eens bestemd om onder Belgische vlag met Antwerpen

als thuishaven te varen, voerde nu de Britse vlag en had Liverpool als thuishaven. Niettemin werd het de trots van Antwerpen en bij het in- en uitvaren was het altijd aanleiding voor een ware volkstoeloop op de kade.

In die tijd was er in Amerika een andere wetgeving op het drankverbruik gekomen. Daar speelde de directie handig op in met het organiseren van cruises naar de Bermuda-eilanden. Men vertrok in New York richting Halifax in Canada, waar deze wetgeving niet van toepassing was en daar werd de nodige drank aan boord genomen en vertrok men richting Bermuda. Zodra men de internationale wateren bereikte, werd de bar geopend en vloeide de verboden vrucht in beken voor de aanwezigen, die enkel en alleen om deze redenen een cruise boekten en naar hartelust konden drinken zonder strafbaar te zijn. Natuurlijk was dit enkel weggelegd voor de gegoede klasse, maar dit was zo bij alle cruises. Men mikte op de rijkere klasse, later bij het afschaffen van de wet, kwam er dan ook een einde aan die zogenaamde zuipcruises.

Voor de *Belgenland* had men intussen ook een nieuwe opdracht in petto: men zou jaarlijks een wereldreis ondernemen in de wintermaanden en als slogan gebruikte men de woorden 'ga met ons naar de zon in plaats van thuis in de winter te zitten'. De reis duurde 133 dagen en voer met de reizigers steeds de zon achterna, de hele wereld rond. Onnodig te zeggen dat ook dit weer voor de rijkere klasse was voorbehouden, want zo een reis kostte toen meer dan een huis. Dan houden we nog geen rekening met de speciale kledij noodzakelijk voor de vele galadiners en de extra's voor drank en uitstappen die niet in de basisprijs voorzien waren.

In Antwerpen werd de situatie er niet beter op en als dan ook nog Arnold Bernstein zich op het einde van 1929 in Antwerpen kwam vestigen met een vaste dienst op Amerika en aldus een directe concurrent werd in een periode dat men hem kon missen als de pest, was men niet zo gelukkig, want meteen kwam er ook een einde aan het vervoer van de vele autokisten vanuit Amerika naar Europa, waar alles gemonteerd werd. Deze Bernstein had immers een methode ontwikkeld om wagens volledig afgewerkt naar Europa over te brengen en had voor de Amerikaanse fabrikanten de kosten fel teruggeschroefd, zodat ze vanaf dat moment concurreerden op de Europese markten en een bedreiging voor de Europese fabrikanten vormden, want in Amerika was de auto uitgegroeid tot een massaproduct.

Door allerlei veranderingen trachtte men het hoofd boven water te houden, maar de vloot brokkelde nog verder af. Tenslotte werden de schepen van de Red Star Line ingeschreven onder de Leyland Line, een andere zustermaat-

schappij. Ook begon men met het terugschroeven van het aantal overvaarten en zo werd er nog alleen in de zomermaanden elke week vertrokken. In de winter had men nog slechts één afvaart om de twee weken.

De vloot van de landschepen was nu ingekrompen tot vijf eenheden: de *Westernland*, een voormalig schip van de White Star Line en de *Pennland* vormden de vaste kern voor de overvaarten, aangevuld met de *Lapland* en de *Belgenland* die almaar langere tijd werkloos lagen door een te hoog bedrag aan uitbatingskosten en tenslotte de sterk verouderde *Samland*, die men nog had gebruikt om een dienst op te zetten vanuit de Middellandse Zee, maar toen ook dat doodliep, als schroot verkocht werd.

In de zomermaanden, toen men meer schepen nodig had, werd er een beroep gedaan op twee werkloze schepen van de Atlantic Transport Company, de *Minnewaska* en de *Minnetonka*. De vele zustermaatschappijen werden intussen ook afgeslankt of zoals de White Star Line verkocht aan de concurrentie voor een prijs ver onder de werkelijke waarde.

Ten slotte werden ook de *Lapland* en de *Belgenland* verkocht omdat ze niet lonend meer waren. De *Lapland* werd afgebroken en de *Belgenland* werd herdoopt als de *Columbia*, een naam waarvoor ook geen lange carrière lag weggelegd, want in 1936 wordt het schip tot schroot herleid.

In Amerika had de president zijn New Deal gelanceerd, wat inhield dat Amerikaanse rederijen met belangen in het buitenland terug naar Amerika moesten komen en met de gezamenlijke inbreng was men van plan de nieuwe rederij United States Lines te steunen. Alle schepen zouden onder Amerikaanse vlag varen en met een Amerikaanse bemanning, een lang gekoesterde hoop, want men was het beu dat buitenlandse rederijen de les spelden aan het grote Amerika.

De twee overgebleven landschepen de *Westernland* en de *Pennland*, intussen ingeschreven bij de Atlantic Transport Company, werden samen met de naam van de rederij en de lopende contracten te koop aangeboden en de eens zo trotse rederij met de grootste vloot was van 132 eenheden tot nog 11 schepen herleid. De *Minnewaska* en de *Minnetonka*, slechts 10 en 11 jaar oud, werden bij gebrek aan belangstelling verkocht als schroot voor een bedrag ver beneden de werkelijke waarde. Onderhandelingen werden gevoerd met de Holland Amerika Lijn. Arnold Bernstein en de Britse Kolonel Frank Bustard, die de voorzitter van een onderneming was, die een lijndienst wou opstarten naar Amerika tegen goedkope prijzen en maaltijden op basis van een cafetaria-uitbating. Zijn voorstellen werden echter gekelderd, want de regering had zojuist de kredieten goedgekeurd voor de afwerking van de *Queen Mary* en het op sta-

pel zetten van nog een tweede schip in dezelfde stijl. Ook met de Holland Amerika Lijn werd geen overeenkomst bereikt en zo bleef als enige gegadigde nog Arnold Bernstein over, die met kredieten van de Amerikaanse Chemicalbank de rederij overnam, alsook de twee overgebleven schepen.

In het najaar van 1934 verliet het laatste landschip onder de oorspronkelijke Red Star Line-huisvlag de Antwerpse haven om bij de terugkeer in Duitse handen over te gaan. De maatschappij werd in het begin van 1935 ontbonden en slechts enkele personeelsleden bleven in dienst om de lopende zaken en de verkoop van de inboedel van de magazijnen verder af te handelen.

Dezelfde dag werd een nieuwe Red Star Line in Antwerpen opgericht door de heer Eric Sasse, de agent van de Duitse rederij Bernstein, en dit op aanvraag van Bernstein, die verder gebruik wou maken van de bekende naam van de rederij om er zijn voordeel uit te halen. Ook de vaste kaaien werden overgenomen en alzo rees uit de as van de verdwenen reus een nieuwe maatschappij met dezelfde naam, maar nu onder Duitse vlag.

In Amerika werd intussen door de nieuwe rederij United States Lines meteen een heel dienstenpakket aangeboden met bestemmingen naar bijna alle Europese havens. Antwerpen was echter in de beginperiode niet opgenomen bij de verschillende bestemmingen. Was de pil hen de laatste zestig jaar geserveerd niet gekomen of had Bernstein zulke grote belangen in Amerika dat men hem geen concurrentie wou aandoen? Dit is meer dan waarschijnlijk, want hij had de Amerikaanse autofabrikanten op de Europese markt gebracht met alle voordelen vandien. Ook dit vraagt een voorzichtige benadering, want het is geen geheim dat Ford niet was opgezet met joden en openlijk Hitler steunde in zijn campagne tegen de joden. Voor de opvolger van de rederij werd de rode ster echter geen geluksster, zoals hij gehoopt had, want in 1937 werd hij aangehouden en in een concentratiekamp opgesloten, beschuldigd van oplichting van de Duitse staat. Hij had namelijk een zware inbreuk gepleegd op de wet in verband met buitenlandse deviezen, die stelde dat alle Duitse bedrijven verplicht waren hun buitenlandse gelden om te wisselen tegen de waardeloze Duitse marken, die op de wereldmarkt niet aanvaard werden als betaling voor de verschillende goederen die Duitsland aankocht om zijn oorlogsmachine draaiende te houden.

Daar Bernstein echter moest kunnen beschikken over buitenlandse deviezen om zijn schulden af te betalen, had hij in New York, met medewerking van de Amerikaanse zaakvoerders, een valse boekhouding aangelegd waarin de huurgelden voor de kaai en andere dienstverleningen werden verdubbeld. Aldus kon hij na een tijd beschikken over een mooie spaarpot die was aan-

gelegd ten nadele van de Duitse staat. Deze had het echter niet zo begrepen en hij werd dan ook tot een zware gevangenisstraf en boete veroordeeld en ook het feit dat hij een jood was, deed geen goed aan zijn zaak, zodat hij moest terechtstaan voor een speciaal voor joodse overtreeders opgerichte rechtbank. Zijn zaken werden verder behandeld door een door de regering aangestelde zaakvoerder. Ondertussen waren zijn schulden bij de geldschietters van de Chemicalbank reeds zo hoog opgelopen dat hij geen uitstel van betaling meer kon bekomen. De bank drong er dus bij de Duitse regering op aan om de zaak te verkopen. Bernstein werd verplicht zijn aandelen over te dragen aan een Duitse zaakvoerder met de belofte dat hij na het uitzitten van zijn straf met zijn vrouw en dochter Duitsland zou mogen verlaten. Een familielid van Goering had grote belangstelling voor de rederijen en het was dus niet verwonderlijk dat ze in handen van de partij kwamen. Daar men op dat ogenblik geen openlijk conflict wou met Amerikaanse belangen, werd ingegaan op de eisen van de bank en werd in 1939 de rederij met inbegrip van de twee land-schepen verkocht aan de Holland Amerika Lijn, die de weg naar Antwerpen, een jarenlange verbeterde concurrent, open zag liggen. Er werd een aanvang gemaakt met een dienst Holland Amerika Lijn - Red Star Line service, een naam die men nog lang na de oorlog zou gebruiken. Ook de heer Sasse bood zijn diensten aan en werd in Antwerpen agent voor de nieuwkomer.

Zoals beloofd mocht Bernstein samen met zijn familie na zijn gevangenisstraf Duitsland verlaten en hij vertrok naar Nederland waar hij bij de directie van de Holland Amerika Lijn zijn diensten aanbood om in Amerika als agent voor de lijn te fungeren. Daar had hij gedurende de jaren, dat hij een vaste dienst had op New York, onder meer in de auto-industrie, veel waardevolle contacten opgebouwd. De directie had wel belangstelling voor zijn, maar durfde door de gespannen toestand in Europa niet ingaan op zijn voorstel en bood hem en zijn familie een gratis overvaart naar Amerika aan en hij aanvaardde. In Nederland dacht men dat ze het laatste hadden meegemaakt met de bejaarde Bernstein en men veronderstelde dat hij zich zou terugtrekken. Niets was echter minder waar, want in Amerika werd hij bij de bonzen van de auto-industrie zeer hartelijk onthaald en niet veel later was hij al tijdens de oorlog weer bedrijvig in de maritieme wereld. Na de oorlog gingen de poppen echter voor goed aan het dansen. Hij slaagde erin de Amerikaanse wet in zijn voordeel te laten veranderen en door de speciale maatregelen genomen om de joodse belangen te verdedigen tegen onrecht hen aangedaan door de Duitse regering, stelde hij een proces in tegen de Holland America Lijn en eiste zijn twee schepen, waarvan er al een

was vergaan tijdens de evacuatie van Griekenland, weer op en hij eiste eveneens een grote schadevergoeding voor het ontberen van de inkomsten van schepen gedurende al deze jaren. Ook liet hij beslag leggen op de kantoren van de rederij in Amerika en maakte hij aanspraak op de benaming Red Star Line, die naar hij beweerde zijn eigendom zou zijn en hem op een linke wijze was ontstolen. Het proces duurde tot in de helft van de jaren vijftig toen de directie van de Holland Amerika Lijn toestemde in een vergoeding ver beneden de gevorderde som. Ook werd beslist deze vergoeding niet rechtstreeks te betalen en aldus niet de indruk te wekken dat men schuldig zou zijn. Maar nog was Bernstein niet aan het einde van zijn Latijn. Hij kocht een schip, liet het volledig verbouwen en begon met een dienst waar de toeristen voor hun vakantie hun wagen konden meenemen naar Europa. Hij kon echter geen toestemming bekomen om een haven in Engeland aan te doen en daarom besloot hij zijn lijn in te leggen tussen New York en Zeebrugge om rechtstreeks met de schepen van de Holland Amerika Lijn te concurreren. Ook deze onderneming was geen succes en zo trok hij zich tenslotte in 1960 volledig terug uit de maritieme wereld, maar zijn naam roept nog bij velen een wrange herinnering op of een nostalgie naar de periode van de landschepen en de tegelijk grootse momenten voor Antwerpen.

Het laatste landschip werd in 1947 afgebroken. Zo verdween ook de laatste herinnering aan de glorie tijd van deze rederij gevestigd in Antwerpen. De naam Red Star Line service stierf tegelijk met het ophouden van deze vaste lijndienst. ■

22 JAAR

Gierik

& Nieuw Vlaams Tijdschrift

poëzie in al zijn verscheidenheid

80 dichters krijgen terug het woord
een aflevering van poëtisch internettijdschrift **Stroom**
een initiatief van en samenstelling
door François Vermeulen en Rose Vandewalle.

De hele bundel kan gedownload worden op
<http://users.pandora.be/francois.vermeulen1/stroom.htm>
verant.uitg. François Vermeulen (francois.vermeulen1@telenet.be)

Alleen de elementen

Lucas Laherto Hirsch

DE DOKWERKER

wanneer hij gaat is hij man

zoals vandaag waarin de lucht kracht tien voorbij komt
waarin de mannen met kabels sjoeren
ze schepen leggen standvast rokend
half gehoord de kade van spierkracht voorzien

niets ontziet hier handen houdt zich stil aan het oor
wanneer hij denkt aan wat zoal aan hem voorbij is
tot hem komt

alleen de elementen weten hem te vinden en hij hen
te strelen ook al is er niets dan tegenstand
zijn lijf dat stelling neemt

hij weet zijn vracht voert vrouwenheupen
voert borsten en benen die hij in ruiten hoopt te zien
die hij naar huis voorbij ziet gaan en
thuis met lucht bedekt

WANNEER DIT HUIS

wanneer het raam aan een haven zou
openen, zouden er scheepsmaatjes

zouden er helden in lijstjes
wanneer ze weggezeild

zal er getokkel zijn wanneer
het steenkool door de pijp brandt

machinekamers bewoont, het graan tot
deegwaar gebakken de maag verwarmt

zal de winter gezwollen hoofden in patrijspoorten
hangen, rode koontjes snijden

aan een vrouwenhand een kat kleven
wanneer zij alleen

langs de kade de wens uitbraakt dit
huis te bouwen, dit brood te kneden

IN LEEGTE

zo guur langs de weg gestaan
heeft niemand zo schel het barre land
langs wangen voelen slijten

windkracht tien
er hoorde niets
te kraaien, te communiceren

de vogels op de lijn
zijn de vogels in je kop

sprekend je vader
zegt ze nog voordat de vraag

verpoedert in de hand
naar voren stuift

VAN ROOKKOKERS EN PANDAKEN

op zo'n dag kan je vrouwen in bomen verwachten dandies
met ijspegelsikken in bontjasvossen likkenbaardend aan het pijp-
woud van rookkokers en pandaken zien huiveren

het huis steviger aan het dak de meid potiger in de bedstee
de was geknoopte in takken de mannen krank
de vos gedood de stad geslagen het bos versteend de zus verloren

het is zo redelijk koud
het is zo eerlijk dag

De complexe realiteit van de immigratiesamenleving

Patrick Loobuyck

De Red Star Line-opslagplaats en het huis van de kunstenaar Van Mieghem in 1904

Enkele beperkingen van het debat over de multiculturele samenleving
Zowel in de media als in de politiek is men bij momenten zeer druk in de weer met het debat over de multiculturele samenleving. Het debat gaat meestal over de vragen hoe allochtonen zich zouden moeten integreren, wat men onder integratie verstaat en of het integratiebeleid tot nog toe geslaagd of failliet genoemd moet worden. Heel vaak – zeker na elf september – wordt in dit verband gefocust op de aanwezigheid van moslims in Vlaanderen, België en Europa en verglijdt de discussie in de richting van een normen- en waardendiscours.

De kwaliteit van de publieke en politieke discussies is dikwijls bedroevend

ondermaats en heel eenzijdig. Recente voorbeelden hiervan zijn de discussies over het migrantenstemrecht, over de verplichte inburgering en over het dragen van de hoofddoek. Door het normen- en waardendiscours wordt veel nadruk gelegd op de verantwoordelijkheid van het individu dat een bepaalde cultuur en religie met bijhorende waarden en praktijken verkiest of verwerpt. We kunnen ons echter niet van de indruk ontdoen dat het discours dankbaar wordt ingezet als bliksemafleider om niet te moeten ingaan op de ware maatschappelijke mechanismen die resulteren in de schrijnende sociale realiteit waarin heel wat allochtonen zich bevinden zowel inzake huisvesting, onderwijs als toegang tot de arbeidsmarkt. Structurele mechanismen die een evenwaardige participatie en emancipatie van een groep mensen in de weg staan en die het individuele en cultureel-religieuze niveau overstijgen, blijven meestal buiten schot. Wat men er ook moge over schrijven en denken, iedereen zal toch moeten erkennen dat de achterstellingsmechanismen waarmee allochtone kinderen en vrouwen geconfronteerd worden in het onderwijs en op de arbeidsmarkt niet zullen verdwijnen eenmaal deze meisjes geen hoofddoek meer zouden dragen. En de torenhoge werkloosheidscijfers bij de allochtone bevolking kunnen niet worden weg verklaard enkel door te verwijzen naar de culturele en religieuze identiteit van allochtonen.

De discussie over de multiculturele samenleving wordt ook zelden of nooit opengetrokken naar wat eigenlijk aan de multiculturele samenleving vooraf gaat: namelijk het feit dat Vlaanderen, België en Europa eigenlijk *immigratiesamenlevingen* zijn. Bij de term immigratiesamenleving denken mensen meteen aan de VS, Canada of Australië. Nochtans als we de immigratiecijfers naast elkaar leggen, moet Europa zeker niet onderdoen. Wat verschilt zijn de migratiemogelijkheden die worden aangeboden, de migratiegeschiedenis van de betreffende landen en daarmee samenhangend de manier waarop migratie door de gastlanden gepercipieerd wordt. In de VS en Canada wordt migratie, ondanks de moeilijkheden die het fenomeen onvermijdelijk met zich meebrengt, systematisch als een positief gegeven voorgesteld, terwijl er in Europa en de lidstaten een enorme pleinvrees bestaat om migratie te thematiseren en men nauwelijks tot een sereen debat ter zake komt.

Het gebruik van de term immigratiesamenleving impliceert een erkenning van blijvende – zowel gewenste, als ongewenste – immigratie en een open communicatie hierover. In het licht van de huidige migratierealiteit en de verwachtingen hieromtrent in de nabije toekomst, is het bijzonder belangrijk dat niet enkel over de multiculturele samenleving wordt gesproken, gedacht en gedebatteerd, maar dat ook het verhaal van de immigratiesa-

menleving aan de (autochtone en allochtone) bevolking wordt verteld. De durf om hierover te communiceren is niet groot, niet het minst omdat bijvoorbeeld heel wat politici hiermee geen electorale garen denken te kunnen spinnen. Het omgekeerde kan echter waar zijn. Doordat mensen onvoldoende duidelijkheid krijgen over de migratierealiteit en de sociale complexiteit die dit met zich meebrengt zowel voor de immigranten als voor de gastsamenvleving, ontstaat verwarring, angst en het gevoel dat zaken onbeheersbaar geworden zijn. Dit is koren op de molen van conservatief-rechtsse en populistische, politieke formaties.

Het nadenken over de immigratiesamenleving plaatst het debat over de multiculturele samenleving in een bredere, meer dynamische context. De multiculturele samenleving is immers geen statisch gegeven waarmee we aan de slag moeten. Jaarlijks komen er tal van nieuwkomers naar Vlaanderen en Europa, en het ziet er allerminst naar uit dat de immigratie in de toekomst zal verminderen. Vanuit een demografisch perspectief kan bijkomende migratie zelfs wenselijk zijn. Ook de 21ste eeuw zal een *age of migration* zijn, zowel in Afrika, Azië en Amerika als 'in' en 'naar' Europa.

Migratierealiteit

België kende in de twintigste eeuw verschillende migratieperiodes. Tot 1974 wordt een actief arbeidsmigratiebeleid gevoerd. De economie bloeit en er is weinig werkloosheid. De oliecrisis in 1974 maakt een eind aan dit beleid. Net als vele andere Europese landen besluit België tot een 'migratiestop': dat wil zeggen dat de mogelijkheden voor arbeidsmigratie heel drastisch worden ingeperkt en dat er geen werkkrachten meer gerekruteerd worden in het buitenland. De immigratie valt echter niet stil en het migratiesaldo stijgt zelfs opnieuw vanaf begin de jaren tachtig. In die jaren stijgt de volg- en asielmigratie. België kende in 1983 2.000 asielzoekers, in 2000 42.000. Sinds midden de jaren negentig zijn inwoners van Oostbloklanden en de voormalige sovjetrepubliek in toenemende mate in de immigratiecijfers aanwezig. Ze vormen als het ware een nieuwe migratiegolf. Ook het aantal mensen zonder wettig verblijf is in de jaren tachtig en negentig toegenomen.

Over de huidige migratierealiteit worden we dikwijls met tegenstrijdige berichten geconfronteerd. Aan de ene kant zijn er mensen die klagen dat we overspoeld worden door migranten, terwijl er hier geen plaats meer zou zijn voor nieuwkomers. Berucht is de slagzin die Pim Fortuyn wel eens in de mond nam: 'Nederland is vol'. Mensen die dit standpunt delen, pleiten ervoor om dringend de grenzen te sluiten en een veel restrictiever immi-

gratiebeleid te voeren. 'Meer Vlaanderen, minder immigratie' was één van de verkiezingsslogans van het Vlaams Blok bij de jongste verkiezingen.

Aan de andere kant zijn nogal wat mensen van mening dat de Europese lidstaten te weinig mensen toelaten. Het huidige beleid zou eenzijdig restrictief zijn: het asiel- en immigratiebeleid staat voornamelijk in het teken van 'Fort Europa'; en in de strijd tegen de illegale migratie en de 'oneigenlijke asielzoekers' gaat men voorbij aan de reële migratiemotieven die migranten zouden hebben. De mensen die dit standpunt delen, pleiten voor een soepeler immigratiebeleid dat beter is aangepast aan de huidige demografische en geglobaliseerde sociaal-economische realiteit die in een enorme migratiedruk resulteert. De waarheid ligt ergens in het midden: er komen mensen binnen, maar dat neemt geen uitzonderlijke proporties aan. De veelgehoorde termen 'zero-migratie' en de 'migratiestop' zijn in dat opzicht misleidend. Na 1974 zijn de immigratiecijfers wel gedaald, maar het cijfer was nooit lager dan 35.000. Na verloop van tijd is de immigratie opnieuw sterk gestegen. In 2003 telde België bijna 82.000 nieuwkomers uit meer dan 75 verschillende landen. Het migratiesaldo (immigratie minus emigratie) lag voor België in 2003 op 27.790, terwijl het lange tijd gemiddeld tussen de 15.000 en 20.000 lag.¹

Meer dan de helft van de nieuwkomers zijn EU-burgers. Nederlanders en Fransen scoren hierbij het hoogst. Het aantal EU-burgers in de immigratiecijfers is hoog in vergelijking met andere landen, omdat de Europese instellingen die zich in de Europese hoofdstad Brussel bevinden veel buitenlanders tewerkstellen. Ook de migratie vanuit Turkije en Marokko is niet stilgevallen, ondanks de genoemde migratiestop. In 2003 ontving België 3.828 Turkse en 8.444 Marokkaanse nieuwkomers. De meeste van hen zijn tussen de 20 en de 39 jaar oud en komen in het kader van huwelijksmigratie. Turkse en Marokkaanse kinderen komen meestal in het kader van gezinshereniging. Er is ook een kleine stijging vast te stellen bij het aantal 60-plussers die uit die landen naar hier komen in het kader van volgmigratie. In 2003 zijn 350 Turkse en 778 Marokkaanse ouderlingen in de immigratiestatistieken opgenomen.

Andere landen van buiten de EU die sterk vertegenwoordigd zijn in de immigratiecijfers zijn Kongo (1.134), de VS (2.483), Polen (2.086), China (1.575) en India (1.101). Zeker voor de laatste vier genoemde landen gaat het veelal om studenten of arbeidsmigratie van hooggeschoolden en gespecialiseerde technici.

Naast de legale immigratie kennen België en Europa heel wat illegale migratie. Volgens schattingen van Europol komen elk jaar 500.000 mensen Europa op illegale wijze binnen. Bepaalde landen hebben al verschillende regularisatiecampagnes achter de rug. Sinds de jaren zeventig zijn in

Europa meer dan 1,8 miljoen mensen geregulariseerd. Tijdens de voorbije regularisatiecampagne in België werden ruim 36.000 dossiers ingediend, voor een totaal van ongeveer 55.000 personen. Ongeveer 80% van die aanvragen is erkend. Er bestaat discussie welk percentage dat is van de totale bevolking zonder wettig verblijf: sommigen beweren dat het over meer dan driekwart gaat, anderen houden het liever op de helft.

Vier migratiemotieven

In grote lijnen kunnen we stellen dat er vier belangrijke migratiemotieven spelen: arbeid, studie, het ontvluchten van de thuislanden en asiel, familie en huwelijk. Het grootste gedeelte van de arbeidsmigratie gebeurt in het kader van het vrij verkeer van EU-burgers. De arbeidsmigratie van buiten de EU is beperkt en kan pas onder strikte voorwaarden. De Vlaamse administratie reikt jaarlijks zo'n 6.000 arbeidskaarten uit, waarvan slechts de helft eerste aanvragen zijn. Het gaat voornamelijk over hooggeschoolden. Ook een deel van de illegale migratie moet als niet-gereguleerde vorm van arbeidsmigratie worden beschouwd.

Jongeren kunnen tijdelijk in België verblijven in het kader van hun studies. Aan de Vlaamse hogescholen bijvoorbeeld waren er op 1 februari 2004 1.064 buitenlandse studenten ingeschreven. Het studentenstatuut is tijdelijk en na het behalen van het diploma of op het eind van de studiebeurs wordt men geacht het land te verlaten. Veel studenten blijven evenwel toch, hetzij via huwelijk, via de arbeidsmarkt, hetzij illegaal.

De meest besproken migratiepoort is ongetwijfeld de asielprocedure. België telt relatief veel asielzoekers in vergelijking met andere Europese landen. Sinds de jaren negentig ging het sterk in stijgende lijn, met een eerste piek van 26.241 in 1993. In 2000 kregen de administraties maar liefst 42.691 asielaanvragen te verwerken. Iedereen herinnert zich de schrijnende televisiebeelden van lange wachtrijen voor de Dienst Vreemdelingenzaken. Een aantal maatregelen hebben dat cijfer opnieuw doen dalen: 2001: 24.549; 2002: 18.805; 2003: 16.940; 2004 15.357. Heel dikwijls wordt het hele migratiebeleid ten onrechte tot het asielbeleid gereduceerd. De asielprocedure biedt immers maar aan een zeer beperkte hoeveelheid mensen kans op een definitief verblijf, want gemiddeld wordt slechts 10% van de aanvragen erkend. De meeste asielzoekers wordt het vluchtelingenstatuut geweigerd en ze krijgen een bevel om het land te verlaten. Als mensen niet vrijwillig terugkeren, kan worden overgegaan tot gedwongen repatriëring. Heel wat uitgeprocedeerde asielzoekers proberen hier echter te blijven en begeven zich in de illegaliteit.

Tot slot is er de volgmigratie. Volgmigratie is een vorm van netwerk migratie, waarbij de aanwezigheid van migrantengemeenschappen en bijhorende netwerken nieuwe (legale en illegale) migratie in de hand werken. Netwerken hebben een faciliterende en een informatieve rol: ze vergemakkelijken de overstap naar een nieuw land, staan in voor eerste opvang en kunnen de nieuwkomer zijn/haar weg helpen vinden in de gastsamenleving. Hoewel deze immigratiepoort lange tijd slechts op weinig aandacht heeft kunnen rekenen, is de volgmigratie uitgegroeid tot één van de belangrijkste instroomkanalen. We wezen al op de aanhoudende familie- en huwelijksmigratie vanuit Marokko en Turkije. Waar het oorspronkelijk vooral om gezinshereniging ging, gaat het nu vooral over gezinsvorming via huwelijk. Tot op heden vindt ongeveer drie kwart van de Turkse en Marokkaanse allochtone jongeren een partner in het land van herkomst. De realiteit van de volgmigratie is echter ruimer dan enkel die vanuit Turkije en Marokko. Ook de arbeids- en asielmigratie brengt heel wat volgmigratie met zich mee.

Immigratie zal niet verminderen

Een blik op de genoemde migratiemotieven leert ons dat we niet moeten verwachten dat de immigratie naar Europa in de nabije toekomst zal verminderen. We zetten kort enkele elementen op een rij die ervoor zorgen dat we niet alleen een immigratiesamenleving zijn, maar ook nog wel een tijdje zullen blijven. We kenden de voorbije tientallen jaren een drastische democratisering van de communicatie- en transportmiddelen waardoor de wereld mentaal kleiner is geworden. De idee van de *Global village* krijgt steeds meer gestalte en maakt enkele drempels voor migratie kleiner. Daarnaast is er een toenemende globalisering van de arbeidsmarkt zowel van hoog- als van laaggeschoolden. Ook het aantal mensen dat gedwongen migreert blijft stijgen. Belangrijke pushfactoren zijn: gewapende conflicten, ecologische evoluties, armoede en overbevolking. Het ziet er niet naar uit dat in de nabije toekomst minder mensen de Noord-Zuidkloof zullen willen overbruggen via (legale of illegale) migratie. Experts zijn het er bovendien over eens dat een verhoging van de welvaart en ontwikkeling in de derdewereldlanden de vlucht- en emigratiedruk in eerste instantie alleen maar zal verhogen. Ontwikkeling zou pas op middellange termijn resulteren in minder migratie(druk). Ook de uitbereiding van de EU zal bijkomende migratie teweegbrengen. Over welke hoeveelheid het zal gaan is nog onduidelijk. De inwoners van de toetredende landen genieten wel nog niet onmiddellijk van het vrij personenverkeer tussen de lidstaten. Er zijn overgangsmaatregelen van een paar jaar voorzien.

En tenslotte is er nog de netwerk- en familiemigratie. We zien in alle immigratielanden dat de aanwezigheid van migrantengemeenschappen een zeer belangrijke aantrekkingskracht heeft en nieuwe migratie tot stand brengt, zowel legale als illegale migratie. Migratie genereert dus migratie. Bovendien is het binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen in Europa – meer dan binnen andere migrantengemeenschappen – absoluut geen uitzondering dat ook allochtonen van de tweede en derde generatie huwen met een partner uit het land van herkomst. Ook zijn er steeds meer autochtonen die over de grens huwen. In Vlaanderen kwamen in de periode 2001 tot midden 2003 uit ‘bruiddonorlanden’ als Thailand en de Filipijnen alleen al meer dan 750 vrouwen die met een Vlaamse man gehuwd zijn of er althans mee samenwonen. Deze realiteit zorgt ervoor dat wie wil nadenken over de regulering van huwelijksmigratie niet alleen rekening moet houden met de zogenaamde allochtonen, maar ook met het toenemend aantal autochtonen die een partner uit het buitenland naar hier willen overbrengen.

Immigratiesamenleving als uitdaging

Omdat er nauwelijks redenen zijn om te geloven dat de immigratie – zowel de gewenste als de ongewenste – zal verminderen, is het zaak daar realistisch en emancipatorisch mee aan de slag te gaan. De erkenning dat Vlaanderen-België-Europa een immigratiesamenleving is, impliceert een doordachte visie zowel op het migratie- als op het migrantenbeleid. Wat het eerste betreft moeten duidelijke criteria worden opgesteld en gecommuniceerd om uit te maken wie wel en wie niet naar hier mag komen. Elk immigratiebeleid impliceert dat we mensen niet toelaten en eventueel terugsturen. Het komt erop aan rechtvaardige procedures op een menselijke manier te handhaven. Zo kan het wel zijn dat de asielprocedure op zich een rechtvaardig instrument is om bepaalde mensen het vluchtelingenstatuut toe te kennen en anderen het te weigeren. Maar mensen jarenlang in de procedure gijzelen zonder ze te regulariseren, of gezinnen uiteentrekken omdat de detentiecentra niet op gezinnen voorzien zijn, of overmatig geweld bij uitwijzingen (denken we maar aan S. Adamu) zijn onmenselijke toepassingen van een beleid dat op zich misschien wel te rechtvaardigen is.

Dat er mensen zonder de juiste verblijfsvergunningen op het grondgebied verblijven, is ook een onvermijdelijk gevolg van de realiteit van een immigratiesamenleving. Er kunnen pogingen worden ondernomen om dat aantal zo klein mogelijk te maken, maar het fenomeen met democratisch legitieme middelen volledig uitbannen is onrealistisch. Dit impliceert meteen

dat, wil men humanitaire drama's vermijden, bepaalde mensen ook in de toekomst de kans tot regularisatie moeten krijgen. Dit hoeft niet met een grootschalige regularisatiecampagne, het is waarschijnlijk beter een vriendelijk systeem van permanente regularisatiemogelijkheid uit te werken.

Ook huwelijksmigratie is geen uitdovend fenomeen en alle uitspraken ten spijt, is het bijzonder moeilijk om daar als overheid op in te grijpen. Het gaat immers over zaken van uiterst persoonlijk belang. In plaats van te speculeren over de manier waarop de huwelijksmigratie aan banden gelegd zou kunnen worden, moet werk gemaakt worden van een emancipatorisch beleid ten aanzien van die mensen die in dat kader naar hier kunnen immigreren. Ook de kinderen uit dergelijke immigratiehuwelijken (men spreekt over 'de generatie anderhalf') verdienen een bijzondere aandacht.

Een immigratiesamenleving heeft dus niet alleen nood aan een immigratiebeleid, maar natuurlijk ook aan een migrantenbeleid. Dat we tot 2003 hebben moeten wachten vooraleer er wettelijke regelingen zijn getroffen voor het onthaal (inburgering) van nieuwkomers is toch verbazend, gelet op de migratierealiteit. Het besef dat we in een immigratiesamenleving leven, en dus dat een 'eerste generatie migranten' van alle tijden zal zijn, is blijkbaar pas laat doorgedrongen. Het zou toch evident moeten zijn dat we de mensen die naar hier komen door middel van een toerustingsbeleid maximaal in staat stellen om hier op een evenwaardige manier te participeren aan onze samenleving; dit is zowel in het belang van de migrant zelf als van de samenleving in haar geheel. Ondanks de vele discussies en inspanningen die gebeurd zijn in het kader van het integratiebeleid, is op dit kernpunt nog wel een weg af te leggen. Het is trouwens symptomatisch dat men blijft spreken over 'integratie', terwijl het in het minderhedenbeleid eigenlijk gaat over een *sociale strijd* voor meer gelijkheid, emancipatie en participatie. Zo werd de discussie over de zogenaamde inburgeringstrajecten in totaal verkeerde bewoordingen gevoerd. Er werd gesproken over 'verplichting', 'disciplineren', 'aanpassing' in plaats van het beleid voor te stellen als een onmisbaar middel tot 'kwalificatie', 'emancipatie' en 'participatie'. Pas dan wordt duidelijk dat dergelijk onthaalbeleid in het belang is zowel van de nieuwkomer als individu als van de gastsamenleving in haar geheel.

Uit ervaring weten we ondertussen dat migratie geen gemakkelijk gegeven is, noch voor de migranten(gemeenschappen), noch voor de gastlanden. Het beleid moet zich dan ook niet enkel richten tot de migranten, maar ook tot de autochtone Belg voor wie de multiculturele immigratiesamenleving ook een nieuw gegeven is. Zowel naar nieuwkomers als naar autochtonen moeten inspanningen worden gedaan opdat ze zich zo goed mogelijk in deze nieuwe

sociale realiteit zouden kunnen voegen. Het erkennen van de immigratiesamenleving betekent dat de bevolking – zowel autochtonen als allochtonen – adequaat moet worden voorbereid op de komst van nieuwkomers en op diversiteit. Organisaties en maatschappelijke instituties (ouderenzorg, gezondheidszorg, arbeidsmarkt, onderwijs, etc.) moeten blijvend interculturaliseren.

Een eerste generatie migranten is een blijvend fenomeen in onze samenleving of we dat nu graag willen of niet, en we moeten hiermee rekening houden. Maar uit een eerste generatie volgen onvermijdelijk een tweede en derde generatie. Mensen die naar hier komen en hier blijven, moeten dan ook niet als ‘gasten’ worden beschouwd, maar als medeburgers. We leven in dezelfde sociale ruimte en we zijn *compagnons de route* in het opbouwen van de samenleving. Dit veronderstelt een nieuw discours in termen van ‘multicultureel burgerschap’ met gelijke rechten en plichten, een discours in termen van emancipatie en evenwaardige participatie in plaats van integratie en aanpassing. Gelet op de realiteit is het wenselijk dat burgerschap te organiseren op basis van verblijf en niet op basis van nationaliteit of herkomst: *la reconnaissance d’une citoyenneté de résidence*. Het beoogde burgerschap duidt op een *wederzijdse relatie* tussen individuen en de overheid. Mensen moeten de kansen die ze krijgen grijpen, maar de overheid moet ook instaan dat mensen maximaal hun kansen kunnen grijpen. Mensen moeten voldoende toegerust zijn om ook daadwerkelijk iets met hun kansen te kunnen doen. Structurele achterstellingsmechanismen moeten uitgeschakeld worden en bepaalde groepen mensen moeten toegang hebben tot bijkomende *coaching* vooraleer men echt van gelijke kansen kan spreken.

Debat over bijkomende migratie

Om tegemoet te komen aan de migratiedruk die resulteert in illegale migratie en in een grote druk op de asielprocedure, wordt dikwijls gepleit om een extra migratiepoort te openen (naast asiel- en volgmigratie). Mensen zouden op die manier enkel om economische motieven naar hier kunnen komen. Deze positie vormt een merkwaardige coalitie met de vraag naar bijkomende migratie die sinds 1999 regelmatig te horen is in werkgeverskringen. Ook om aan de problematiek van de vergrijzing te voldoen, wordt soms verwezen naar de mogelijkheden van bijkomende migratie, bijvoorbeeld met een systeem van Green Cards.

Bij dit standpunt is enige scepsis niet misplaatst. Landen met een actief immigratiebeleid krijgen immers niet noodzakelijk minder asielzoekers of illegalen. Een immigratieland als de VS laat vooral hooggeschoolden toe waardoor de migratie-

druk (bijvoorbeeld aan de grens met Mexico) niet vermindert. Ook Europa is vooral uit op hooggeschoolden, specialisten en technici. Men moet zich de vraag stellen in hoeverre het profiel van de mensen die in het arbeidsmigratiesysteem zullen worden opgenomen, hetzelfde is als dat van zij die nu illegaal migreren of gebruik maken van de asielprocedure. Als dit profiel niet overeenkomt zal de arbeidsmigratie gewoon een extra toegangspoort vormen, in plaats van andere kanalen te ontlasten. Bovendien denkt men meestal in termen van beperkte quota, de deur kan hoogstens wat meer op een kier worden gezet. Velen zullen dus uit de legale migratieboot blijven vallen en er is geen reden om te veronderstellen dat die mensen hun kans niet zouden wagen via de asielprocedure of illegaal. Als het aantrekkelijk genoeg blijft zullen mensen blijven komen. Zolang de loonsverschillen groot blijven en werkgevers een beroep doen op illegale arbeid zullen ze vreemdelingen (al dan niet met papieren) blijven aantrekken.

Migratie kan ook onmogelijk een oplossing zijn voor ons demografisch probleem van de vergrijzing. Verschillende demografen hebben berekend hoeveel nieuwkomers Europa nodig zou hebben om de verhouding tussen actieven en inactieven in stand te houden, en telkens komt men tot de conclusie dat dit een onmogelijk scenario is. België zou jaarlijks 170.000 nieuwkomers nodig hebben, Nederland 300.000 en de EU 13,5 miljoen. Tegen 2050 zou de Europese bevolking verdrievoudigd zijn. Met vervangingsmigratie de actieve bevolking numeriek gelijk houden is realistischer. De EU heeft dan jaarlijks anderhalf miljoen nieuwkomers nodig. Om de totale bevolking numeriek op peil, te houden is het huidige peil van immigratie naar de EU zelfs al voldoende, voor sommige landen zou het toch nog een extra inspanning vergen. België zou het migratiesaldo gradueel moeten optrekken tot 40 à 50.000 per jaar tegen 2040. Een maatschappelijk debat moet uitwijzen in hoeverre dit scenario wenselijk en haalbaar is. In een totaalpakket van maatregelen om de verzorgingsstaat een nieuwe adem te geven, kan een actief en creatief migratiebeleid dus een weliswaar bescheiden plaats krijgen. Het blijkt echter bijzonder moeilijk te zijn hierover een serieuze debat te krijgen.

Conclusie

In het licht van de realiteit van de immigratiesamenleving moeten we niet langer discussiëren over de vragen 'kunnen we migratie stoppen?' of 'moeten nieuwkomers zich al dan niet aanpassen?' Wat aan de orde moet zijn, zijn vragen als 'hoe kunnen we migratie het best beheren gelet op de realiteit die zich aandient', 'hoe kunnen nieuwkomers voldoende worden toegerust om in onze samenleving te functioneren?', 'en waar moet de acceptatie van het verschil beginnen en eindigen?'

We weten eigenlijk twee dingen: de immigratie zal in de nabije toekomst hoe dan ook niet verminderen én migratie is geen evident fenomeen noch voor de betrokken migranten, noch voor de gastsamenleving. De immigratiesamenleving is dan ook een uitdaging en een verantwoordelijkheid zowel voor zij die naar hier komen als zij die ontvangen. Voor zover we willen vasthouden aan concepten als integratie en inburgering, moet het gepaard gaan met het besef dat ook de Vlamingen, en de allochtonen en migranten die hier al een tijdje verblijven, moeten inburgeren in de complexe sociale realiteit van de immigratiesamenleving. Erkennen dat we in een immigratiesamenleving leven, is alvast een eerste stap in het onderkennen van de problematiek.

Literatuur

- Blommaert, J. & Verschueren, J. (1992), *Het Belgische migrantendebat*, IPRA, Antwerpen
- Caestecker, F. (ed.) (2005), *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Acco, Leuven.
- Castles, S. & Miller, M.J. (2003), *The age of migration: international population movements in the modern world*, MacMillan, London.
- Commers, R. & Blommaert, J. (red.) (2001), *Het Belgisch asieldebat. Kritische perspectieven*, Epo/11.11.11, Antwerpen.
- Deschamps, L. (2003), *Stativaria 29. Volwassen anderstalige nieuwkomers in het Vlaamse Gewest. Aantallen, profielen, beleidspunten*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Entzinger, H. (2002), *Voorbij de multiculturele samenleving*, Van Gorcum, Assen.
- Foblets, M.-C. en Van Den Broeck, B., *Het failliet van de integratie? Het multiculturalismedebat in Vlaanderen*, Acco, Leuven: 15-67.
- Loobuyck, P. (2001), *Vreemdelingen over de (werk)vloer. Het debat over arbeidsmigratie en de migratiestop in kaart*, Academia Press, Gent
- Loobuyck, P. (2002), *Multicultureel burgerschap: voorbij integratie, assimilatie, segregatie en marginalisering*, in *Ons Erfdeel*, 45, 3: 399-411. <http://www.flwi.rug.ac.be/cie/CIE/loobuyck2.htm>
- Loobuyck, P. (2003), *Vlaanderen, België en Europa als immigratiesamenlevingen. Enkele consequenties*, in *Streven*, 70, 8: 715-727. <http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/loobuyck4.htm>
- Loobuyck, P. (2004), *De 'herpositionering' van het migratie- en migrantendebat*, in *Samenleving en Politiek*, 11, 9: 21-29.
- Loobuyck, P. (2005), *Het debat over de multiculturele samenleving. Waarover het eigenlijk zou moeten gaan...* in *Oikos*, 32, 5: 36-40.
- Loobuyck, P. (2005), *Ethische kanttekeningen bij het vluchtelingenbeleid. Op zoek naar het evenwicht tussen rechtvaardigheid en medemenselijkheid*, in *Ethische perspectieven*, 15, 1: 17-28.
- Loobuyck, P. (2005), *De immigratiesamenleving als uitdaging*, in *Streven* 72, 5.
- Stalker, P. (2000), *Workers without frontiers. The impact of globalization on international migration*, ILO, Genève.
- UNDP (2000), *Replacement migration: is it a solution to declining and ageing populations?*, VN, New York.
- Wets, J. (1999a), *De dynamiek achter internationale migraties. Een export van problemen*, in Talhaoui, F. & Wets, J. (red.), *Asiel, de deur op een kier, Noord-Zuid-Cahier*, 24, 2, 11-21.

¹ Voor de cijfergegevens van 2003 baseren we ons op de gegevens van het nationaal instituut voor de statistiek (NIS). ■

De vaak ondraaglijke onzekerheid van het anders zijn

De joden en Antwerpen – Antwerpen en de joden.

Ludo Abicht

*Eugeen Van Mieghem –
emigrant, houtskool, 1904*

De joden hebben iets met Antwerpen, al sinds de Middeleeuwen. Door hun aanwezigheid was de stad vanaf de dertiende eeuw of zelfs vroeger niet langer monocultureel katholiek en Nederlands, maar op zijn minst bicultureel. Dat betekent dat we al meer dan zeven eeuwen de kans gekregen hebben, ons aan de permanente aanwezigheid van 'anderen', in de betekenis van anders denkenden en levenden, aan te passen. Mensen die wel dezelfde god van de Bijbel aanbaden, maar aan de Blijde Boodschap van het evangelie geen boodschap hadden, wel integendeel. Mensen die niet uit vrije wil naar deze havenstad gekomen waren en er om ver-

schillende redenen telkens weer uit verjaagd werden, om zich dan anderhalve eeuw later opnieuw in de Scheldestad te vestigen. Dit is het verhaal van deze vier op elkaar volgende en inhoudelijk van elkaar verschillende joodse immigratiestromen en van de relatie tussen de meerderheid en deze kleine maar opvallende minderheid. Het is tevens het verhaal van de verdraagzaamheid én onverdraagzaamheid van de niet-joodse Antwerpenaren die als christenen of dan toch als verstandige zakenlui dankzij de universele naastenliefde van het evangelie of de berekening van de handelaar voorbestemd leken om deze inwijkelingen met open armen te ontvangen. We weten dat dit niet altijd het geval geweest is en peilen naar de oorzaken van dit eeuwenlange wantrouwen tegenover mensen die niet als veroveraars, maar meestal als vluchtelingen op

zoek naar bescherming naar hier gekomen zijn. Waren onze voorouders dan toch niet de joviale Brabanders en ruimdenkende Sinjoren die ons positieve zelfbeeld als gezellige wereldburgers bepaald hebben? Kunnen we vandaag, nu er in onze stad tientallen verschillende godsdiensten en culturen naast, met en soms tegen elkaar leven, nuttige lessen trekken uit onze historische omgang met de joodse medeburgers?

De joodse immigratie. Een verhaal in vier afleveringen.

Reeds in de vierde eeuw waren er joodse gemeenschappen in het Rijnland gevestigd. Zij waren de afstammelingen van de joden uit Palestina die tussen 70, het jaar van de verwoesting van de Tweede Tempel, en 135, de overwinning van het machtige Romeinse leger op de opstandige joden, over het hele Romeinse Rijk werden verspreid. Deze mensen hadden hun land, hun tempel en hun vrijheid verloren en trachtten in het buitenland een nieuw bestaan op te bouwen. Ze organiseerden zich rond de Tora, de Synagoge en de Rabbijn. Overal waar ze konden, richtten ze joodse gemeenten op die onder leiding van hun geestelijke leraars (rabbijnen zijn op de eerste plaats bijbelgeleerden) en met de Hebreeuwse bijbel (het christelijke 'Oude Testament' als religieuze en morele gids) synagogen ('plaatsen van samenkomst') bouwden of inrichtten en die zich economisch in leven hielden in die beroepstakken die in de Middeleeuwen voor christenen verboden waren. Eén van die beroepen was dat van geldhandelaar, waar de joden met de Italiaanse 'Lombarden' moesten concurreren. De katholieke kerk veroordeelde deze geldhandel, die meestal *usura* of woeker genoemd werd, ten strengste, maar stond de joden wel toe dit zondige beroep uit te oefenen. Daarmee namen de joden een nuttige en noodzakelijke plaats in de economie in, maar ze waren tegelijkertijd uiterst kwetsbaar: telkens wanneer een vorst of edelman zijn schulden aan de joden niet wilde of kon terugbetalen, viel het hem niet moeilijk, het volk tegen deze woekeraars en 'godsmoordenaars' te mobiliseren. Die edellieden werden daarbij ideologisch geholpen door Nederlandse auteurs als Jan van Boendale (1280–1365), de stadssecretaris van Antwerpen, die in *Der Leeken Spieghel* onder meer schreef: 'Weet dat de joden kwaadaardig van natuur zijn, gierig, zonder geloof en vol slechte bedoelingen.' En hij was trouwens helemaal niet de enige die dergelijke teksten publiceerde.

Het is dan ook geen wonder dat het eerste bewaarde document over de joden van Brabant, het testament van hertog Hendrik III (1261) het over hun uitdrijving heeft. Onder invloed van de grote theoloog Thomas van Aquino besliste zijn weduwe echter, de joden weliswaar in haar vorstendom te gedogen, maar ze dubbel en dik te belasten, daar hun rijkdom in feite de

vrucht van de zondige woeker was. Heel die tijd wogen de vorsten de materiële voordelen, die ze van de joden konden afdwingen, af tegen de wens van vele priesters en gelovigen, deze gevaarlijke ontkenners van de goddelijkheid van Christus uit hun midden te verwijderen. Dit onzekere evenwicht duurde tot ongeveer 1350, wanneer allerlei gruwelverhalen over joodse heiligschennissen en hostiediefstallen door predikanten verspreid werden, wat in 1370 tenslotte leidde tot de brutale vervolging van de joden in Brussel en de rest van Brabant. De kleine joodse gemeenschappen van het hertogdom sloegen op de vlucht of verborgen zich, waarmee er een einde kwam aan deze eerste joodse aanwezigheid in onze stad en streek.

Pas aan het begin van de zestiende eeuw, nadat de joden en moren (islamieten) door de christelijke vorsten uit Spanje en Portugal verdreven, vervolgd of onder dwang bekeerd waren, kwamen de eerste sefardische (Portugese) joden naar de Nederlanden en Antwerpen. Deze mensen behoorden overwegend tot de betere, intellectueel gevormde standen, die grondig verschilden van de asjkenazische leurders, kleinhandelaars en geldleners uit de Middeleeuwen. Door hun rijkdom, beschaving en handelsconnecties droegen ze bij tot de toenemende rijkdom en uitstraling van Antwerpen, dat in die periode tot een van de belangrijkste handelssteden van Europa uitgroeide. De Portugese joden waren niet alleen internationale handelaars, maar artsen, bijbelgeleerden en wetenschappers die zich, net als later in Amsterdam, door de vroedschap van Antwerpen lieten respecteren. Jammer genoeg geraakten ze ook hier onvermijdelijk verstrikt in de strijd tussen de kerkelijke hiërarchie, die militair gesteund werd door de Spaanse kroon, en de talrijke calvinistische ketteren die vanzelfsprekend op hun sympathie konden rekenen. De meesten van deze bekeerde Portugese joden gedroegen zich naar buiten als goede christenen, maar probeerden hun joodse tradities in alle stilte trouw te blijven, waarbij ze voortdurend moesten uitkijken voor de spionnen van de Inquisitie. Die 'spionnen' waren Antwerpse meiden en knechten die van de geestelijken precieze instructies kregen over de gebruiken en gewoonten die ze bij hun Portugese meesters moesten observeren: vierden ze op vrijdagavond in het geheim sabbat, aten ze ondanks alles toch koosjer, werd rond de paastijd (Pesach) het huisraad vervangen of op een speciale rituele manier gereinigd? Er was niet veel nodig om de schuldigen op heterdaad te betrappen en aan het gerecht over te leveren. De Antwerpse gemeenteraad wist echter de economische en intellectuele inbreng van deze Portugezen naar waarde te schatten en stuurde misleidende brieven naar de Spaanse koning, waarin ze de christelijke vroomheid van deze bekeerlingen dik in de verf zetten. Een bewijs

van verregaande Antwerpse verdraagzaamheid of toch eerder het gevolg van een berekening, net zoals dat in de Middeleeuwen het geval was geweest met de vorsten die de lucratieve joden beschermden? In elk geval veroorzaakte de val van Antwerpen in 1585 niet alleen de uittocht van duizenden waardevolle calvinisten, maar ook van het grootste gedeelte van de bekeerde joden, die na hun aankomst in het vrije protestantse Noorden zo vlug mogelijk opnieuw openlijk als joden gingen leven. Er bleven slechts enkele gezinnen in Antwerpen achter, die voorzichtig in contact bleven met hun familieleden en geloofsgenoten in de Verenigde Provinciën, Frankrijk, Spanje en Portugal. Daar het hier echter om families van bekeerlingen ging, waarvan sommigen na een of meer generaties inderdaad geassimileerd werden, kan men niet echt van een blijvende zichtbare 'joodse' aanwezigheid spreken tussen ongeveer 1600 en de achttiende eeuw. Toch vinden we vanaf 1715 opnieuw sporen van joods leven, bijvoorbeeld wanneer een zekere Abraham Aarons in het Antwerpse Poortersboek ingeschreven werd, iets wat tot dan toe alleen voor christenen mogelijk was. Er volgden nog een aantal joden, tot de Oostenrijkse gouverneur zich in 1729 zorgen begon te maken en van het stadsbestuur uitleg verlangde. Het stadsbestuur antwoordde, dat er inderdaad vijf tot zes joodse families in Antwerpen woonden, maar dat hun aandeel in de handel van tabak, kant en diamant veel groter was dan hun aantal. En dat de burgervaders bovendien wensten, nog meer van dergelijke economisch belangrijke joodse families aan te trekken. Het getouwtrek tussen het Antwerpse stadsbestuur en de Oostenrijkse regering duurde tot 1782, toen keizer Jozef II in de geest van de Verlichting het *Toleranzedikt* uitvaardigde en daarmee het begin inluidde van de langzame wettelijke emancipatie van de joden in de Oostenrijkse Nederlanden. Tien jaar daarna, in september 1791, proclameerde de revolutionaire Franse wetgevende vergadering de volledige emancipatie van de joden. Als gevolg van de Franse veroveringen werd deze wet ook van toepassing op de joden in Antwerpen. Tijdens het bewind van Napoleon schatte men het aantal joden in de Zuidelijke Nederlanden op 800, van wie er waarschijnlijk hooguit 50 in Antwerpen woonden. In 1817, in de periode van het Koninkrijk der Nederlanden, waren er niet meer dan 38 joodse gezinnen. Na de Belgische onafhankelijkheid werd de emancipatiepolitiek voortgezet en de Antwerpse joden bouwen in 1832 hun eerste synagoge op de Paardenmarkt. In 1893 werd met de steun van Nederlandse joden de eerste Grote Synagoge in de Bouwmeesterstraat gebouwd. De Portugese en Turkse sefardische joden wijdden in 1913 hun synagoge in de Hoveniersstraat in, en de Orthodoxen hun gebedshuis in de Oostenstraat in 1918.

Tijdens het laatste kwart van de negentiende eeuw was de joodse gemeenschap in Antwerpen spectaculair gegroeid. Dit had zowel te maken met de snelle ontwikkeling van de diamantindustrie als met de constante golven van joodse 'landverhuizers' uit Oost-Europa, van wie er altijd een gedeelte in Antwerpen bleef hangen. In 1901 waren er reeds 8000 joden, in 1913 steeg hun aantal tot 15.000, in 1927 waren dat er al 35.000 en, na de machtsovername door Hitler groeide hun aantal tot ongeveer 55.000. Het zijn deze genaturaliseerde joden en buitenlandse vluchtelingen die door de jodenmoord (Sjoa) tijdens WO II op de vlucht werden gedreven of in de uitroeiingskampen werden vermoord. Hoewel er tijdens het Interbellum ook in Antwerpen uitgesproken antisemitische en zelfs nationaal-socialistische organisaties en groepjes actief waren, en de Grote Depressie de sympathie voor deze buitenlandse werkzoekenden niet in de hand gewerkt heeft, kan men toch de systematische deportatie en uitroeiing van meer dan 24.000 van de ongeveer 50.000 joden die in mei 1940 in België woonden of verbleven alleen verklaren als een direct gevolg van de misdadige, rabiate rassenpolitiek van de bezetters. Indien Maurice De Wilde gelijk heeft met zijn schatting, dat hoogstens 2 percent van de bevolking echt gecollaboreerd heeft, en iets minder dan dat echt in het verzet gestaan heeft, zullen die percentages nog lager liggen, wanneer we het hebben over de smeerlappen die joodse medeburgers verklikt hebben of de helden die hun leven gewaagd hebben om ze te redden. Daarin verschilden de Antwerpenaars dus niet zoveel van de inwoners van de andere door de nazi's bezette landen. Niets om fier op te zijn, maar ook weinig om zich diep hoeven te schamen.

De overlevenden, de ongeveer 1200 joden die uit de kampen teruggekeerd waren en de duizenden die ondergedoken gezeten hadden, begonnen na de oorlog opnieuw – en dus voor de vierde keer – aan de opbouw van een joodse gemeenschap in Antwerpen. Ze werden versterkt door honderden 'Chassidim', streng orthodoxe joden uit Polen en Hongarije die op vraag van burgemeester Camille Huysmans de diamantindustrie opnieuw kwamen opstarten en meteen ook het gezicht van de huidige joodse gemeente in Antwerpen bepaald hebben. Omdat ze zo opvallend gekleed zijn en zich ook duidelijk anders gedragen dan hun stadsgenoten, is de verkeerde perceptie ontstaan dat zij 'de joden' zouden zijn, terwijl ze alles samen niet meer dan een vierde tot een derde van de joden van Antwerpen zouden uitmaken. Die bestaat weliswaar voor de helft uit orthodoxen, leden van de Machsike Hadass, maar lang niet alle orthodoxen zijn uiterst vrome Chassidim. De andere helft van de joodse bevolking, leden van de Sjomre Hadass, zijn ook gelovig, maar noemen zichzelf niet orthodox.

Natuurlijk zijn er in Antwerpen ook 'liberale' joden, maar die hebben geen eigen synagoge zoals de joden van Brussel, en van de vele geassimileerde joden bestaan uiteraard geen statistieken. De Jiddisj sprekende, streng orthodoxen kiezen om religieuze redenen meestal voor een vorm van afzondering, terwijl de meerderheid van de Antwerpse joden de moeilijke weg van de integratie bewandelt. Dat wil zeggen dat ze zo trouw mogelijk blijven aan de joodse traditie, maar zich tegelijkertijd in de grotere samenleving integreren als de volwaardige staatsburgers die ze ook zijn. In een open democratische maatschappij moeten individuen het recht hebben, van godsdienst of levensbeschouwing te veranderen of hun godsdienst met min of meer overtuiging te beleven. Ook al kan men vanuit de zorg voor een 'actief pluralisme' een grotere mate van participatie aan het maatschappelijke proces of een intensere uitwisseling tussen de verschillende religies en culturen verkiezen. We moeten echter ook begrijpen dat orthodoxe joden er op wijzen dat zelfs de meest verregerende vormen van assimilatie, bijvoorbeeld door bekering, de joden niet tegen de vervolgingen en moordpartijen door hun vijanden heeft kunnen beschermen.

De Antwerpse joden zijn geen migranten meer.

Antwerpen zit vol afstammelingen van ooit ingeweken Limburgers en West-Vlamingen, en toch denkt geen zinnig mens eraan, hen 'migrant' te noemen, hoogstens, voor wie de betekenis van het woord nog kent, 'pagadders'. De Antwerpse joden die hier leven en werken hebben dan ook gelijk, wanneer ze zich tegen deze benaming verzetten. Ze hebben in alle vrijheid voor hun eigen manier van samenleven gekozen, of ze zich nu beter voelen binnen het vrijwillige streng chassidische 'getto', zonder complexen als joden met hun niet-joodse medeburgers omgaan of even vrijwillig hun joodse traditie opgeven. In die zin is het ongezond, wanneer niet-joden van goede wil allerlei ontmoetingen met 'onze migrantenvrienden' organiseren en menen, de joden daarbij te mogen rekenen. Uiteraard zijn zulke contacten en kennismakingen nuttig, maar zolang we dat onderscheid tussen zogenaamde autochtonen en allochtonen blijven handhaven, zitten we verkeerd. Mijn allochtone voorvader kwam rond 1812 als immigrant naar Oostende; mijn vader emigreerde in de jaren dertig van de twintigste eeuw van Oostende naar Antwerpen. Geen haar op mijn hoofd of in mijn baard dat zich als migrant beschouwt. Waarom zou dan de zoon of kleindochter van een joodse, Noord-Afrikaanse, Turkse of Oost-Europese inwijkeling wél een 'migrant' blijven, met alle negatieve connotaties vandien? Wég met de migranten, leve de Antwerpse diversiteit! ■

Het Antwerpse havenboefje

(naar het werk van Eugene Van Mieghem) door Carla Kamphuis-Meijer

*Het beeld(je) werd in 2004 gemaakt op 100 gesigneerde
en genummerde exemplaren.*

Het grote beeld (ca. 1,50m hoog) zal in 2006 onthuld worden

Parle-moi de ton absence

Saber Assal

Saber Assal heeft net zijn tweede roman afgewerkt. Zijn eerste boek *A l'Ombre des Gouttes* verscheen 2 jaar geleden bij de Editions du Cérasier en in *Gierik & NVT* verschenen enkele vertaalde fragmenten. In de nieuwe roman *Parle-moi de ton absence* verhaalt de auteur hoe en waarom hij zijn moeder opzoekt en hoe hij ertoe komt haar levensverhaal op te tekenen. Zelf schrijft hij hierover in zijn voorwoord het volgende ...

Drie jaar geleden zocht ik weer mijn moeder op. Een moeder die na dertig jaar scheiding een vreemde was geworden. Zij was nu ongeveer vijftig jaar, had kort zwart haar, een bleke teint, vermoeide ogen ... Mijn moeder. Het viel me moeilijk haar aldus aan te spreken, zodanig was onze binding verwoest, jazelfs vergeten.

Mezelf overhalen om die ontmoeting aan te gaan, was me erg zwaar gevallen. Gedurende jaren had ik gearzeld om die stap te zetten, hoewel ik van mijn broer Redouan wist dat zij slechts op een kwartiertje autorijden van mijn werk woonde.

Waarom? Haar weerzien betekende wellicht het verleden opwekken, haar helpen om uit haar herinnering op te staan en met mij geconfronteerd worden, meer dan ooit tevoren. Het opzoeken van de waarheid stelde een afschrikwekkende ervaring in het vooruitzicht. Ik had al wel mijn eigen geschiedenis in een boekvorm gegoten, maar ik had het nog niet aangedurfd om de wortels van mijn diepste wonden bloot te leggen, nog minder had ik het mysterie van mijn origine aangeboord.

Ja, het heeft me veel tijd gekost om aan te bellen bij die verdwenen moeder, en me ietwat verward, in de ruimte van haar appartement te storten en haar eindelijk dicht bij mij te voelen.

Tijdens de eerste ogenblikken van ons weerzien hebben we niet veel woorden gewisseld. De emotie gierde door onze kelen en een zekere pudeur dwong ons om te zwijgen. Maar die laatste stilte tussen ons beiden zette zich in een

sliert van vragen om. Ik moest plotseling niet alleen weten wie mijn moeder was en waarvan ze kwam, maar ook waarom en hoe we elkaar in dergelijke situatie hadden teruggevonden. Moeder zat naast mij, mijn hand tussen de hare gedrukt, ze trachtte haar tranen te onderdrukken en mij te antwoorden met een precisie die me verwonderde. Naargelang zij vertelde, ontdekte ik haar stem, haar blik door smart gesmeed, haar gulle glimlach... Op een bepaald ogenblik zweeg ze en dan bekende ze me plots met een lange zucht: 'Ik kan je verzekeren, mijn zoon, ook mijn leven is een boek waard...'

Deze suggestie viel niet in dovemansoren. De idee om haar geschiedenis te boek te stellen leek me meer en meer een onvermijdelijke etappe op de reisweg van mijn eigen leven. Die angst voor de waarheid die me zolang betoverd had, werd een dringende noodzaak om te helpen bij haar getuigenis, haar verhaal in een boek vast te leggen.

Niet veel later namen mijn moeder en ik de uitdaging op om dit werk samen te schrijven, een onmiskenbaar spoor van haar ongelukkig bestaan. Elke woensdagavond, gedurende twaalf weken, ontmoetten we elkaar in haar netjes opgeruimde appartement, van een quasi overdreven netheid, die me op generlei wijze herinnerde aan de vuile moeder, verwaarloosd en leugenachtig, zoals mijn vader haar heel mijn jeugd had afgeschilderd. Na het avondeten bleven we aan tafel zitten en vroeg ik haar om haar parcours bezaaid met zoveel verschrikkelijke gebeurtenissen te vertellen, haar leven. Zij deed dit heel ernstig en met veel enthousiasme, blij dat eindelijk iemand naar haar wilde luisteren. Dat iemand met haar drama rekening hield.

Het verhaal dat jullie zullen lezen, is niet dit van een heldin uit een Hollywoodproductie, maar van een vrouw die zonder ook maar iets te laten merken tegenover het ongeluk veel moed en waardigheid heeft betoond. Mijn moeder heeft niet ondergaan zonder zich te verzetten, heeft zich niet in de hysterie verschanst, zoals vele Maghrebijnse vrouwen plegen te doen als ze de tegenspoed niet meer aankunnen. Dit boek is een hommage aan haar kracht en haar volharding.

Ondergaan, de stem niet verheffen, de ogen neerslaan ... Slachtoffer van de overmatige macht van de man, moet de Maghrebijnse vrouw zich dikwijls onderwerpen in een maatschappij waar de religie soms de enige echte opvoeding voorstelt, waar het gemis aan opleiding een bron is van geweld, waar men doet alsof men vergeten is dat islam onderwerping aan God betekent, maar niet aan de man.

Dit verhaal handelt ook niet expliciet over immigratie, maar is wel een geschiedenis die zich op die achtergrond afspeelt. Het is een stem die weer-

klinkt uit een lange stilte en die misschien andere, meer bescheiden stemmen, zal wakker maken.

Hoewel sommige gebeurtenissen zeer precies in haar geheugen zijn gegrift, is de tijd een notie die volledig aan mijn moeder ontsnapt. De maanden, de dagen, de juiste data maken geen deel uit van haar woordenschat. Alleen de seizoenen, enkele godsdienstige feesten, zijn haar aanknopingspunten. Een lacune die aanleiding is van al haar malheuren. Niet in staat om vooruit te kijken, om zich in de tijd te verplaatsen, is ze meerdere malen voor voldongen feiten geplaatst.

Ik wens ook mijn zuster Nora te bedanken die tijdens de lange opname-avonden aanwezig was. Nora die ik heb teruggevonden en tegelijk heb leren kennen. Haar tussenkomsten hebben mij dikwijls geholpen om moeder in haar Marokkaans dialect de beelden die mij ontgingen, beter te doen begrijpen. Om de lezer beter te betrekken bij dit getuigenis, heb ik gekozen voor meer literair Frans dan voor de spreektaal. Ik hoop dat hij deze dubbele 'hertaling' zal waarderen.

Uittreksel p.p. 55-57

Wij leefden dáár sinds enkele weken toen Mohamed me meedeelde dat hij het voornemen had om in het buitenland te gaan werken. Het was op een avond, ik had net de kinderen te slapen gelegd. Omdat Zineb de vaat afhaspelde en dat ze ons gemakkelijk kon horen, vroeg hij me om op het terras te komen. Volgens hem zouden we daar beter kunnen 'discuteren'.

Mohamed sprak me zelfverzekerd toe, maar weerhield zich ervan om mij te dicht te naderen. Zoals gewoonlijk was zijn beslissing al getroffen. Hij liet me dadelijk voelen dat palabers nutteloos waren en hij ging recht op zijn doel af: - Voilà Inès, ik denk er ernstig over na om Marokko te verlaten. Ik ga werken in Belgica.

- Belgica? Dat ken ik niet, waar ligt dat?

- Ik ken het ook niet. Naar het schijnt ligt het ergens naast Frankrijk.

- Frankrijk, Spanje, ja ... Maar Belgica ... Nee ... Nooit van gehoord! En is het goéd ginder?

- Ja ... Enfin, dat is toch hetgeen men mij gezegd heeft.

- Maar we zijn net verhuisd, denk je daar dan niet aan! En de kinderen? En ik? Wat gaan we toch doen zo ver weg?

- Ik heb erover nagedacht, natuurlijk ... Maar ik ga alleen.

Mijn hart bonsde, mijn benen begonnen te trillen. Ik kon mijn oren niet geloven.

- En de kinderen, ik vraag het je nogmaals!
 - Kom, luister, dat volstaat voor vandaag, ik verkies om deze discussie tot een volgende keer uit te stellen.
 - Maar ja, waarom niet, vertrek dan toch! En de huishuur? Maar waarvan gaan wij moeten leven? Kun je mij dat misschien zeggen, mijnheer Belgica?
 - Ik stuur je iemand van de familie. Je vader zal de zorgen op zich nemen, hij zal nu en dan wel eens langskomen ...
 - Mijn familie wil geen voet meer bij je binnen zetten, ben je dat soms vergeten? Komt er nog bij dat mijn broers in Settat studeren en mijn vader betaalt hun dure studies. Hij zal nooit aan onze noden kunnen voldoen!
- De toon van de discussie liep op met een schrikwekkende snelheid. Wij waren op dit snerterras gekomen om rustig en vredig, van man tot vrouw, te praten; ik ben er zeker van dat de hele buurt ons heeft gehoord. Mohamed, die voor een keer een valabele redenering weggaf, verhoogde nog de toon om zijn bedoeling kracht bij te zetten:
- Hou toch op met zo koppig te zijn, Inès! Verdomme toch! Wat wil je dat ik doe? Dat ik als een klootzak op die klotebank blijf! We geraken er niet met dit hongerloon, dat weet je evengoed als ik, geen cent kunnen we opzij leggen!
 - Mijn echtgenoot verlaat me en ik mág mijn mond houden ... Echt wel grappig, niet!
 - Niemand verlaat je, Inès. Luister, ik moet in gang schieten om de toekomst van die twee kinderen veilig te stellen, zoniet gaat alles naar de kloten.
 - In gang schieten, ja, maar moet je daarom zo ver weg!?
 - Denk je dat ik dat prettig vind? Maar ik zeg je dit: we zijn jong en als we nu niet bewegen, dan zullen we het nooit meer doen!
 - Er is bewegen en bewegen. Natuurlijk, het is niet door elk jaar te verhuizen en voor muilezels en karren te betalen dat we iets zullen bereiken!
 - Als we wat geld opzij hebben gelegd, dan zweer ik je dat alles zal veranderen.
 - Geef mij één reden om je te geloven! Je hebt niets verwezenlijkt in je eigen land, het is niet Belgica dat je gaat veranderen.
 - Genoeg, ik ga naar beneden. Je luistert toch niet, je doet niet anders dan ruzie zoeken.

En hij verdween in de trapzaal en liet me achter. Terwijl ik zijn haastige stappen op de betonnen trappen hoorde, haastte ik me in de deuropening en ik riep in de duisternis: 'Het is uitgesloten dat ik alleen blijf! Hoor je dat? Uitgesloten!'

Toen ik voor het eerst over Belgica hoorde, liep een rilling over heel mijn

lichaam. Reeds de kou. En toch, ik kende dat land niet eens. En om eerlijk te zijn, ik wist zelfs niets af van zijn bestaan. Mohamed ging ons dus verlaten. Hem kennende, wist ik dat het een kwestie van enkele dagen zou zijn. Ik had angst. Hoe zou ik twee kinderen eten kunnen geven? Buiten ons terras werd alles wazig. De Crio-markt, de Kraounstraat en haar witte gevels ... Ik zag niets meer, enkel nog een roodachtige vloeistof waarin de zon verdronk. De stem van de moëddzin weerklonk. Men beweert dat beslissingen genomen tijdens zijn oproep de beste zijn. Maar deze keer, zeker weten, vergiste hij zich.

Europa, land van verwachtingen en vrijheid.

Ik weet eindelijk waarom en hoe mijn vader zijn land verlaten heeft. Zonder enige voorbereiding, zonder te weten waarheen hij ging. Een daad van hoop of eerder wanhoop? De daad, ongetwijfeld, van een hele generatie. Die eigenlijk nooit had moeten gebeuren.

Zijn de dingen vandaag geëvolueerd? Ik kan me niet weerhouden om te denken aan die opgekalefaterde schuiten en andere ongeluksbootjes, hun laatste kans grijpend om jaar in jaar uit de Middellandse Zee over te steken met in hun zog een resem levens, verdwenen in een wispelturige golfslag.

Uittreksel p.p. 66-69

Mijn vader en mijn broers wachtten ons op in de vlieghaven van Nouasser. Mijn tantes en mijn oom Bouchaïb waren ook aanwezig. Het vertrek was voor elk ogenblik, een hostess kondigde door de luidsprekers aan dat we ons naar de vertrekhal moesten begeven. Ik vertrouwde de kinderen toe aan een van mijn tantes en deed met vader enkele stappen in de grote hal. Hij stapte en staarde ver voor zich uit, de handen achter de rug, in een zakdoek knijpend. Wat hij me toen zei, verliet mijn geheugen niet. Het was een duidelijke aanmaning tot voorzichtigheid:

- Voilà *ya benti*, binnen enkele minuten ga je opstijgen en naar een land vliegen waar ik je niet langer in het oog kan houden. Ik zal je geen bescherming meer kunnen aanbieden. Binnenkort ben je verweg en ik zou willen dat je weet dat mijn hart er niet rustiger op wordt. Je dáár te weten met de kinderen, dat wekt mijn ongerustheid. Ik heb angst *benti*, want voortaan zal je man alle vrijheid hebben om te handelen zoals het hem goed uitkomt. Nee, daar houd ik niet van ... Je weet het, ik vertrouw Mohamed niet, al in geen eeuwigheid. Wie zegt me dat hij je ginder niet zal mishandelen, mischien wel doden?

‘Vergeet niet dat wat er ook gebeurt, ons huis zal altijd voor je openstaan. Je vader en je moeder, zolang God hen in leven laat, zullen altijd klaarstaan voor jou en je kinderen. Vergeet dat niet, Inès en ... hou ons regelmatig op de hoogte!’

Bij de douanes gekomen, nam hij de kinderen op om ze dicht tegen zich aan te drukken. Ik wist niet dat mijn vader zoveel tranen kon plengen. Wat mezelf betreft, ik gaf me er nog geen rekenschap van van wat er gebeurde, ik durfde niet. Het was alsof een deel van mijn wezen weigerde om zich te toetsen aan de werkelijkheid. Ik vermoed dat ik de indruk gaf afwezig te zijn, boven alles en iedereen te zweven.

Het grote vertrek boezemde me geen angst in. Het vliegtuig evenmin. Trouwens, op dat ogenblik wist ik niet eens dat vliegtuigen konden neerstorten. Ik omhelsde mijn familie en begaf me met de kinderen naar de vertrekhal. Enkele minuten later stegen we op onder een schitterende zon. Ik nam Karim en Sarah op mijn knieën om hen door het vliegtuigraampje te wijzen waar de familie zich bevond. Ik deed alsof ik ze zag op het terras van de vlieghaven. Ik wist dat ze daar waren, dat ze wuifden en ons luid toeriepen, maar ik zag enkel een massa volk die oploste in mijn troebele blik.

Ik weende tijdens de hele vlucht, dat wil zeggen drie uren. Niets aan te doen, het was sterker dan mezelf. De benauwdheid mengde zich met de droefheid en de angst met berouw. Het gemis van hen die me dierbaar waren en die ik verlaten had voor ik weet niet waar ...

Belgica! Ik kon het me niet voorstellen en verwachtte er ook niets van, behalve misschien een voller bord en een betere toekomst voor mijn kinderen. Dit was mijn enige troost. In het vliegtuig vroeg ik me af wat er van ons zou geworden, wat had dit land voor ons in petto. Nee, dit vertrek verblijdde me niet langer. De laatste woorden van mijn vader gonsden nog door mijn hoofd en ik beken je dat ze me tot nadenken stemden. Ik geraakte er meer en meer van overtuigd dat Mohamed zijn eigen zin zou doen, ver van ons thuis en de bescherming van de mijnen. Ik voorvoelde een gevaar. Ja, er klopte iets niet, dit vliegtuig joeg me in de muil van de wolf. Ik zou nu mijn zitje moeten verlaten en aan de piloot vragen om rechtsomkeert te maken, Belgica laten vallen. Ik zou hem uitleggen dat Mohamed de moeite niet waard was en dat ik trouwens een drama voorvoelde. Die boordcommandant zal wel een intelligente en billijke kerel zijn. Hij zou me begrijpen, me vragen om te gaan zitten en terug koers op Casablanca zetten ...

Ik was volledig buiten mezelf en ging door met huilen. De hostess die naast

me zat, deed al wat mogelijk was om me te troosten. Ze nam de kinderen op schoot en drong aan dat ik iets zou eten. Ik zie haar nog voor me, die bekoorlijk jonge vrouw van Sabena, die ook enkele woorden Arabisch kende. Ze wou zich over Redouan ontfermen opdat ik op mijn gemak wat kon eten. Maar ik was niet in staat om een hap binnen te krijgen. Mijn keel was dichtgesnoerd en mijn maag lag overhoop. Belgica ... Ik was verplicht erheen te gaan, al was het maar voor de kinderen. Zij hadden immers een vader nodig. De gedachte om ze te zien opgroeien zonder hem was ondraaglijk, ik verkoos eerder te sterven.

Vragen raasden door mijn hoofd. Ik gaf me er rekenschap van dat dit vertrek naar het onbekende getuigde van onverantwoordelijkheid. Waar zouden we leven? Waar zouden we deze nacht slapen? Wat zouden we eten? En de kinderen, zouden die zich kunnen aanpassen aan dergelijke veranderingen? Ik had op niets een antwoord. Ik gaf me over aan de grillen van het noodlot dat ons zou leiden. Vooruit dan maar! Ik trachtte mijn tranen te bedwingen tussen twee gebeden in. Ik vroeg de Heer om over onze veiligheid en het welzijn van de kinderen te waken.

Het was begin april 1965. Ik was zeventien jaar en ik belandde in Brussel-Nationaal met mijn drie kinderen. Sarah was in mijn armen in slaap gevallen. Karim, doodmoe, slenterde met kleine pasjes. De hostess had me voorgesteld om me te vergezellen terwijl ze Redouan droeg. Ik weet niet wat ik zonder haar zou hebben gedaan. Toen ik van het vliegtuig stapte, kwam een passagier naar me toe en zei: 'Juffrouw, sta me toe om u te zeggen dat u voortreffelijk voor uw broertjes en zusje zorg draagt!'

Toen ik de twee koffers had gerecupereerd, merkte ik Mohamed op. We hadden elkaar al in lange tijd niet meer gezien. Hij verwelkomde me met open armen, en bukte zich dan om de kinderen te zoenen. Toen de hostess hem Redouan aanreikte, kon hij moeilijk een traan verpinken.

Wij namen een taxi, want we bezaten toen nog geen auto. Wij, die een stralende zon in Casablanca hadden achtergelaten, ontdekten nu een doordringende grijsheid. Ik weet het, je gaat me vragen wat ik ervan dacht. Eerlijk gezegd, het raakte mijn koude kleren niet. Drie uren verdriet hadden me een martelende hoofdpijn bezorgd en mijn ogen waren gezwollen.

Buiten heerste donkerte, de straten waren verlaten en de gevels van de huizen oogden verschrikkelijk triestig. Geen enkele Marokkaan aan de

horizon te zien. Het kwam erg vreemd over, maar ik hechtte er geen overdreven belang aan. Mijn gedachten waren elders. Ik vroeg me bijvoorbeeld af in welke staat mijn vader huiswaarts was gekeerd. Ik zag mijn moeder met haar baby in de armen, mijn broers die plotseling onwaarschijnlijk ver weg leken ... In één woord, ik vroeg me af wat ik hier eigenlijk uitrichtte. In de taxi stelde Mohamed me een hele reeks vragen. Hij wou nieuws over iedereen en hij wou weten wie me aan de vlieghaven had afgezet.

Toen we uit de wagen stapten, zei hij me, terwijl hij de chauffeur betaalde: 'Vlug, ga met de kinderen naarbinnen, jullie gaan kou vatten!' En inderdaad, het was net op dat ogenblik dat ik voor de eerste maal de droge en doordringende kilte van Brussel voelde.

Een oude, roodgeschilderde, oude trap leidde ons naar de kelderverdieping van het huis waar we zouden moeten gaan wonen. Ik hoef maar mijn ogen te sluiten om die gemeubelde spelonk weer binnen te komen en mijn hoofd te doen tolleren. Ik zie de twee kamers voor me: in de eerste een bescheiden canapé, een minuscule bed, een oude kolenkachel, een kleine tafel en vier stoelen. Er was ook een raam waardoor geen licht viel. Het ware licht had ik in Marokko achtergelaten. Een indringende geur van vochtigheid overheerste, een verrotting die alomtegenwoordig was. De tweede kamer was iets dieper, maar ijskoud. Een groot bed met een metalen lijst en een kleine klederkast waren de enige meubels. De koude die in elke uithoek nestelde, leek er zijn toevlucht te hebben gevonden. Aan de muur hing een kadertje als enige versiering: het portret van een Duitse herdershond. Nooit had ik dergelijk monster aanschouwd. Wat een idee om de foto van een hond te nemen! Vlak naast de trap bevond zich een somber en smal keukentje. Geen ijskast, geen warm water, alleen een laag smeer op een tweedehands gasstel.

Ik maakte enkele keren een rondgang in dit rovershok terwijl ik Redouan dicht tegen me aantrok. De eerste woorden die ik kon uitbrengen waren:

- Mohamed!
- Ja, wat is er?
- Zo gaan we eraan!
- Wat?
- ... De kinderen, zij gaan hier een bronchitis krijgen!
- We hebben geen geld, Inès. Ik hoop dat je je dat realiseert? Prent goed in je hoofd dat al wat je hier ziet slechts voorlopig is. Wij blijven niet eeuwig in dit gat.
- Weet ik, maar ik had liever één grote, verwarmde kamer voor ons vijven gehad. Jouw appartement is voorwaar erger dan een stal! Waar moet ik de

kinderen te slapen leggen?

- Luister, kleeid je eerst wat om en rust wat uit. Daarna souperen we ... En voor de rest, laat ons bidden dat God ons helpt.

Mohamed ging verder over zijn werk. Waarschijnlijk om me van mijn ongerustheid af te helpen. Ik vernam dat hij magazijnier was in een charcuterie-bedrijf in Ternat. Het geschrei van de kinderen maakte echter elk gesprek onmogelijk. Ze moesten in bed, maar in welk bed? Zij hielden mij ongerust in het oog en raadden mijn paniek. De koude en de vermoeidheid overmeesterde ons allen. Ik keek Mohamed recht in de ogen en vroeg hem bitter: 'Is dat nu Belgica?'

Uittreksel p.p. 152-156

Tegen het einde van het jaar hoorde ik dikwijls praten over een man die regelmatig naar Frankrijk ging. Men vertelde over hem dat hij voor een koket sommetje clandestienen de grens over hielp. Vermits ik erin geslaagd was om wat spaarcenten opzij te leggen, ondervond ik geen problemen om hem te benaderen. Hij heette Bou 'Abbas, hij was behoorlijk corpulent en zijn kleine, donkere oogjes tolden subtiel rond in de schaduw van zijn wenkbrauwen. Om eerlijk te zijn, zijn ruw gelaat straalde maar weinig vertrouwen uit, maar om het land te verlaten, was ik bereid om alle risico's te nemen.

Deze man had zich geïnstalleerd op het terras van een guur café niet ver van de haven, monsterde me eerst stilzwijgend, minachtend, van top tot teen. Het was duidelijk dat hij net als ik geleerd had om onbekenden te wantrouwen. En toen, zonder dat ik kon uitmaken waarom mijn aanwezigheid hem kon geruststellen, meldde zijn hese rokersstem van het merk Casa-Sport: 'Voor Bordeaux zal het tweehonderdduizend rials zijn, honderdtwintig nu en tachtig later. Acht personen, geen kop meer! Ach ja, nog iets belangrijks: ik neem er nooit die té lang aarzelen!'

Een week later, maakte ik een reiszak klaar: wat kledij om te wisselen, mijn toiletartikelen en een paspoort zonder visum. De hele familie omarmde me en wenste me veel goed toe. Het was natuurlijk van je zus Nora dat ik moeilijk afscheid kon nemen, want we voelen ons nauw verbonden. Er was toen sprake van dat ze haar verloofde in Milaan zou opzoeken.

En toen, na zovele jaren, kwam alles in een stroomversnelling. Ik bevond me in een overbezette autobus richting Tanger. Bou 'Abbas had helemaal vooraan plaatsgenomen. Hij draaide zich regelmatig om en wierp dan levendige blikken in mijn richting. Toen hij bemerkte dat ik met andere

reizeigers praatte, werd hij zenuwachtig en ik begreep dat ik er beter aan deed om te zwijgen. Het was maar eerst in Tanger dat ik duidelijk in de gaten kreeg wie de klanten van Bou 'Abbas waren: drie mannen en vier vrouwen, mezelf inbegrepen.

Wij marcheerden met afgemeten stappen toen onze mensensmokkelaar ons achteloos ontspannen vroeg om hem van op afstand te volgen. Naargelang we de douanepost naderden, begon mijn hart heviger te kloppen. Ik zag er waarschijnlijk zo bleek als een laken uit.

- En nu geen grappen, vervolgde Bou 'Abbas met vastberaden stem, jullie gaan om beurten voorbij gindse douanier, die zonder snor. Jullie overhandigen jullie paspoort en als jullie een stempel hebben gekregen, dan komen jullie terug naar mij. Ik wacht op jullie aan de andere kant ... Maar ik herhaal het, geen geintjes, vooral geen overdreven ijver, begrepen?

Ik onderwierp me aan de bevelen. Aan de douanier reikte ik bevend mijn paspoort aan. Maar hij gunde me zelfs geen blik. Zonder morren legde hij het document op zijn bureau en voorzag het van een stempel. De eerste hindernis was genomen. Ik had die arme, verdorven stommeling willen omhelzen, maar ik herinnerde me de woorden van Bou 'Abbas en ik zette alle zeilen bij zo gauw ik mijn paspoort terugkreeg.

Op het schip wemelde het van de mensen. Dat kwam ons goed uit. Het was makkelijk om ons tussen de grote families te mengen en aldus in de massa onopgemerkt te blijven. Toen ik echter de Spaanse kust bemerkte, begon mijn hart weer door te slaan. Mijn God, als men mij maar niet betrapt! Bij de angst die me deed verstarren, voegde zich een gevoel van schaamte dat ik nooit heb kunnen verklaren. Beschaamd dat ik zoiets had ondernomen? Dat ik vals had gespeeld? Ik weet het niet.

Hetzelfde scenario met Bou 'Abbas, die ons een heuse goocheltoer reserveerde. Op een bepaald ogenblik moesten we ons bukken om voorbij de open deur van een wachthuisje te komen om in volle snelheid naar de voet van een grote trap te hollen. Je zou geloven dat ik betaald had om een circusnummer op te voeren! Zonder nadenken perste ik een nooit geziene sprint uit mijn benen en ik belandde net op tijd aan de voet van de trap. God zij dank hadden al die apenstreken ons niet opgehouden. In het station van Algesiras stond de trein nog te wachten. Omdat we ieder een ticket bezaten, namen we vol vertrouwen plaats. Wij wisten dat we niets meer te vrezen hadden tot in Hendaye, wat overeenkwam met vierentwintig uren ononderbroken rijden en welverdiende rust.

De volgende dag bereikten we 's avonds de Franse grens. Te vroeg, meende Bou 'Abbas, om de douane te verschalken. Beter de volledige duisternis afwachten en vooral de aflossing van de wacht ... Onderweg door Spanje had ik enige sympathie gekoesterd voor drie vrouwen – we hadden ons groepje gesplitst om zeker geen aandacht van de controleurs te trekken. De ene vrouw, geruïneerd, beweerde geen toekomst in Marokko te hebben, de andere was van plan om een Hollander te huwen. De derde was eerder stilletjes en achterdochtig.

Onze smokkelaar leek heel wat mensen te kennen. Elke keer dat we ergens aanlandden, zag ik hem discrete hoofdknikjes uitwisselen met lieden die ik nauwelijks opmerkte. Op andere ogenblikken onderhield hij zich openlijk met zijn medewerkers, met behulp van een gulle lach en vriendschappelijke gebaren. Het belachelijke voorkomen en gedoe van Bou 'Abbas kwamen me almaar vertrouwder over. Het was bevreemdend. Wie zou er ooit gedacht hebben dat ik me dankzij hem veilig zou voelen.

Na lange uren wachten, werden mijn gezellinnen ongerust. Omdat we Bou 'Abbas, noch zijn kompanen zagen, lanceerden ze onophoudelijk: 'Zie je wel, hij heeft ons in de steek gelaten, de klootzak! Het is alles voor niets geweest, ik zeg het u, we zullen nooit Bordeaux zien.' Maar Bou 'Abbas liet een half uur later het puntje van zijn neus zien en hij droeg een plateau met koffies en croissants. Hij mocht er dan al verdacht uitzien, hij was een man van zijn woord. Ik merkte dat hij fris en uitgerust was. Natuurlijk had hij zich met onze poen een warme douche en een heerlijk dutje in een vijfsterrenhotel geoorloofd.

De nacht was neergedaald en het was ijskoud. Ik herinner je dat het midden december was. In de wachtzaal van het station van Hendaye was er een bedeling van minuscule dekens. Ik bemachtigde er eentje dat ik over mijn schouders drapeerde en ik strekte me uit op een houten bank. Ik herinner me dat een jonge Marokkaan me omstreeks vier uur 's morgens zachtjes wakker schudde en me vriendelijk enkele dadels aanbood die hij uit zijn reiszak toverde. Vijf dadels kreeg ik. Was het een voorteken? In ieder geval, ik kon me niet weerhouden om te denken: 'Vijf, dat is de vereniging met mijn kinderen!'

De tijd rekte zich lang uit. Bou 'Abbas vroeg ons om geduld te oefenen, we zouden weldra aan de beurt zijn. Bij het krieken van de dag bracht hij ons naar een camionette, die in een smal steegje geparkeerd stond, op twee hon-

derd meter van het station. Hiermee zouden we de Franse douane passeren. Onze smokkelaar hervond zijn ernst om ons zijn laatste instructies te geven: - Vooruit, instappen! Jullie mannen, leg jullie neer en doe alsof je slaapt! Beweeg vooral niet, ik wil jullie zelfs niet horen ademen!

Toen zette hij zich achter het stuur en nodigde hij een oude Spanjaard uit om naast hem plaats te nemen. Ik zag dat die man enkele minuten later overvriendelijk de Franse douaniers groette om dan als een pijl uit een boog te verdwijnen toen we een bos binnenreden waar we van voertuig wisselden.

In de omgeving van Bordeaux, onze eindbestemming, hadden we geen seconde over om afscheid te nemen. Ik gaf aan Bou 'Abbas het tweede deel van zijn loon dat hij vluchtig natelde vooraleer hij me beval om te verdwijnen. De kolos had zijn contract vervuld, we konden ophoepelen.

Vanaf toen was het ieder voor zich. Ik wist voor mezelf maar al te goed wat me te doen stond. Goed vooraf wetende dat Bordeaux de laatste etappe zou zijn, had ik een oplossing voorzien die me zou kunnen depanneren. Laat me je dat even uitleggen. Al gedurende drie jaar had ik het adres van Hemza bewaard, een mijnheer afkomstig uit Médiouna, die ik op een zekere dag ontmoet had, heel toevallig, in een warenhuis in Casablanca. We wisselden enkele beleefdheidjes uit en toen, in de loop van het gesprek, zonder te weten waarom, had ik hem verteld dat mijn kinderen al vele, vele jaren in België leefden. Hij gaf me toen zijn visitekaartje, een beetje bedroefd omdat hij niet méér kon doen. Maar ik herinnerde me altijd zijn woorden vooraleer hij afscheid nam: 'Als je op een dag in Bordeaux belandt, aarzel dan niet, kom ons bezoeken. Bovendien, ik moet dikwijls naar Brussel naar mijn groothandelaars. Wie weet kan ik je daar op een of andere dag wel afzetten?'

Dat is de reden waarom dat visitekaartje altijd in mijn bezit gebleven is. In mijn situatie had ik met elke mogelijkheid rekening gehouden. 'Me in Brussel afzetten!' Zeg me eerlijk, hoe zou ik zo'n voorstel kunnen vergeten?

Het was al te laat om nog naar Hemza te gaan, en de slaap overviel me. Ik nam een taxi tot aan het station van Bordeaux, waar zich vlakbij een klein en goedkoop hotelletje bevond. Ik was zó uitgeput dat ik 's anderendaags slechts met moeite wakker werd, ondanks het luidruchtige verkeer en de spaarzame warmte van de radiator. Ik toonde het kaartje van Hemza aan de receptionist en vroeg hem waar zijn winkel wel kon zijn? Het kaartje was vergeeld en ik vreesde dat zijn eigenaar zich niet meer op hetzelfde adres zou bevinden. Maar mijn tegenspeler antwoordde me met een geamuseer-

de glimlach rond de lippen:

- De winkel van mijnheer Hemza is slechts honderd meter hiervandaan. U volgt gewoon de straat, mevrouw, *Bor-Cadeau* bevindt zich net voor de tweede hoek aan uw rechterkant.

Ik dacht te dromen. Het geluk lachte me eindelijk toe. Tien minuten later, inderdaad, duwde ik de deur van een grote geschenkenwinkel open. Hemza stond doodgemoedereerd achter de toonbank. Toen zijn blik de mijne kruiste, kon hij het nauwelijks geloven. 'Dat is niet mogelijk!' herhaalde hij ettelijke keren en hij drukte me stevig de hand. Hemza had, behalve het feit dat hij me niet vergeten was, niets verloren van zijn vriendelijkheid. Zonder te veel van zijn tijd te willen beroven, vertelde ik hem hoe ik zonder visum in Bordeaux was beland en tegelijk vroeg ik hem of hij de komende dagen soms van plan was om naar Brussel te reizen.

- Voorzeker, antwoordde hij. Ik wou op het einde van de maand even over en weer, maar niets belet me om de reis wat te vervroegen. We vertrekken zaterdagavond en laten we hopen dat we niet door ijzel worden opgehouden en dat de douaniers op zondagmorgen nog met een wijnhoofd zitten ... Dat was nog eens iemand die ik wou omhelzen! Dankzij de vriendelijkheid van deze mijnheer, kon ik naar Brussel snellen, een bestemming die me al sinds een eeuwigheid obsedeerde!

De bittere geur van de winter op het asfalt drong door tot in de stuurcabine en dompelde me opnieuw in het decor van die bewuste decemberdag in 1965. Ik zag me, jong en erg naïef, in Brussel-Nationaal ontschepen met drie kinderen onder de armen en enkele wazige ideeën in mijn hoofd. Ik was toen zeventien jaar en liet me meesleuren in een gevaarlijk avontuur. Die lichtgelovigheid heeft me de helft van mijn leven gekost. Zeker, want op het moment dat ik deze overweging maakte, was ik veertig jaar, leeftijd waarop ik beslist had dit noodlot uit te dagen en achter mij te laten. Dat begon met het overschrijden van de grenzen en met de administratieve correctheid aan mijn laarzen te lappen. Naar de hel met het Belgisch consulaat en de schijnvisa. Allemaal leugens die beloften van omgekochte magistraten. Ik had meer dan genoeg geduld aan de dag gelegd, ik had mijn goede wil getoond. En wat had ik gewonnen? Niets. Nooit hadden een lichtschijnsel, noch een vlammetje mijn hemel opgelicht.

'Ik kom mijn kinderen terugzien,' dat herhaalde ik me voortdurend, terwijl ik de vooruitdansende lichtstralen van de autolampen volgde. 'Ik ga terug naar mijn kinderen, op mijn manier, en dat had ik al veel eerder moeten doen!'

Hemza zei niets meer, ik ook niet. Ik wendde me naar mijn verleden, terwijl hij zich zorgen maakte over het heden. De Belgische douane bevond zich slechts op een twintigtal kilometers en ik voelde zijn onrust. Hemza had angst voor mij, angst om op een stipte douanier te botsen, die me schaamteloos de toegang tot het land zou hebben ontzegd, waar ik had gewerkt en waar ik twee kinderen had gebaard. Hemza wou niet weten van een terugkeer naar het vertrekpunt. Daarom had hij een cassette van de koran in de cassettegleuf gestoken en hij hield de lippen op elkaar geknepen. De vermoeidheid zal ook wel hebben meegespeeld. Tijdens de rit op de autoweg Bordeaux-Parijs die wij 's nachts hadden afgelegd, hadden we elkaar alles verteld. Ik wist nu hoe Hemza in deze stad was terechtgekomen en hoe hij *Bor-Cadeau* had opgestart ... hij had me zijn eigen parcours met zo'n zelfspot verteld dat we dikwijls lachten met tranen in de ogen. Vervolgens waren we even gestopt in Parijs waar hij twee, drie kisten moest leveren. Het was sindsdien dat zijn houding was veranderd.

Een koude, maar zonnige dag, rees op boven België. Levendige kleuren betwistten het licht met de laatste sterren. Natuurlijk, weer zo'n ijskoude dag; maar hij leek drager van voorspoedige gebeurtenissen. Wij waren loom door de vermoeidheid en reden over een quasi verlaten weg. Toen we de felverlichte douanepost onderscheidden, draaide ik instinctief de geluidsknop iets lager. Hemza lichtte zijn voet van het gaspedaal. Wij, die een hele verzameling argumenten hadden voorbereid, het ene al ridiculer dan het andere, reden in vertraagd tempo, de oorden van een gastvrije stilte tegemoet. De omgeving leek desolaat. Hemza had de zaken perfect uitgekiend: het was zondagmorgen en geen kat aan de horizon te bespeuren. De wachthuisjes waren verlaten, de barreten wezen naar de hemel, België beleefde een luie morgen, ik kwam langs de grote poort binnen en ik zwoer dat ik zou recupereren wat men mij ontstolen had. ■

Gezocht: jonge Nederlandse literaire stier

Rodhan Al Galidi

Een recensie is een kritische beschouwing van een boek. Vijf boeken heb ik in Nederland gepubliceerd, waarvan het vijfde een belangrijke ervaring was. Een spiegel voor hoe Belgen en hoe Nederlanders op een boek reageren. Hoe Belgen lezen en hoe Nederlanders dat doen. Het eerste land dat aandacht gaf aan mijn boek was niet Nederland, waar het geschreven is, maar België. Het boek *Mijn opa, de president en de andere dieren* is eind oktober 2004 uitgekomen.

In *De Morgen*, een van de grootste kranten in België, stond op 24 november 2004 een artikel van drie pagina's over het boek en de schrijver.

'De Iraakse schrijver Al Galidi publiceerde met *Mijn opa, de president en de andere dieren* een erg bijzondere anti-oorlogsroman. Met een schaaap en een fluit als vertellers in een vreemd magisch universum, en een opa die de lof der lafheid zingt. ... *Mijn opa, de president en de andere dieren* is een boek vol wondermooie verhalen die Al Galidi bovendien in een erg poëtische, persoonlijke stijl vertelt.' Jammer genoeg staat er niets negatiefs over het boek om ook in deze column op te nemen.

De Standaard in België, ook een van de grootste kranten daar, publiceerde op 9 december 2004 een twee pagina's lange recensie over het boek. ' *Mijn opa, de president en de andere dieren*, de debuutroman van de Nederlandse Iraakes Al Galidi maakt een tocht door de onderwereld. Dante in Irak. ... Dat de blinde soldaat Fanous het heeft over cirkels (zoals de kringen in Dantes hel) toont nog maar eens dat Al Galidi wel degelijk de Europese traditie in deze oosterse roman heeft binnengehaald. Het is een jungle van onbegrijpelijke, symbolische, sombere verhalen en parabels. Al die verhalen zitten als Russische matroesjka-poppetjes in elkaar en zonder waarschuwing, soms zelfs zonder een nieuwe alinea te beginnen, keert Al Galidi terug naar een hoger- of een lagergeleden verhaal. Moeilijk is het niet; je moet gewoon even geduld hebben, want een verklaring komt er altijd. Hij kan ook heel plots van toonaard veranderen; een verhaal kan zowel bizar, tragisch, griezelig of burlesk zijn. ... Al Galidi's verhalendoolhof is een spiegelpaleis van beeldspraak. Hij heeft een bijzonder oosterse roman aan

de Nederlandse letteren toegevoegd. Een ongewoon geluid.'

Na de aandacht in België stond er een artikel in het *NRC Handelsblad* op vrijdag 7 januari 2005, waarin vier boeken werden besproken. 'Al Galidi is een uitgeprocedeerde Irakese asielzoeker...', zo begon het stuk over mijn roman. In Nederland is het dus belangrijk dat de lezer niet de identiteit van het boek, maar die van de schrijver zelf kent. '... Al Galidi is losgebarsten en waar hij precies uitkomt, lijkt van later zorg te zijn. Het resultaat is dan ook onafgewerkt, slordig en bij vlagen onleesbaar; vooral in de eindeloze verhalen over martelingen zie je soms door de bomen het bos niet meer en ook de eindredactie laat te wensen over, eens in de zoveel bladzijden duiken vreemde foutjes op. Maar wat staat daar veel tegenover!...'.

Hierna volgde de *Leeuwarder Courant* op 21 januari 2005. De titel van de recensie was 'Vergissing'. 'In de uitvoerige roman *Mijn opa, de president en andere dieren* geeft Al Galidi, uitgeprocedeerde asielzoeker uit Irak, een gruwelijk beeld van een niet met name genoemd land...' Het eerste dat opvalt, is dat de recensent van de *Leeuwarder Courant* ook de titel niet goed gelezen heeft. Het is namelijk *Mijn opa, de president en de andere dieren*. Een groot verschil als je zegt: 'Klootzakken praten met Hirshi Ali over de islam' of 'De klootzakken praten met Hirshi Ali over de islam'. De recensie in de *Leeuwarder Courant* gaat niet over het boek, maar over de recensent zelf. Dat komt neer op het inhuren van een taxateur, die niet over het huis, maar over zichzelf vertelt. Na het lezen van de recensie weet je dat de recensent een oude, nuchtere en ongeduldige man is. Lees maar: 'Vermoedelijk is dit een voor deze schrijver noodzakelijke roman, maar die noodzaak krijgt geen literair interessante stem. De woede was na veertig pagina's bij mij al uitgewerkt en dan moest ik nog eens ruim 200 pagina's meer van hetzelfde doorploegen. Ik raakte versuft en verlamd, kreeg de zenuwen van de steeds terugkerende en lang uitgewerkte beeldspraak, werd absoluut niet meer benieuwd naar wat er achter een volgende 'deur' zou plaatsvinden. Iedere noodzaak om door te lezen ontbrak, omdat alles al pagina's lang verteld was en er niets aan toegevoegd werd. Ook de bloemrijke beeldspraak, die Al Galidi in vorig werk met de nodige soberheid inzet, begon hier steeds meer bron te zijn van een doffe, schele hoofdpijn. Gooi het maar in mijn pet. Dit boek berust op een vergissing over wat literatuur zou kunnen zijn. Iemand had Al Galidi ervan moeten overtuigen dat het zo niet kon.'

Lezer, ik heb deze column niet geschreven om jou mijn boek te laten kopen, maar om je te vertellen dat je een jonge stier moet inhuren voor het ploegwerk en niet één die na veertig meter al versuft en verlamd is.

Antwerpen negenhonderdnegenennegentig

In Pen-Tijdingen, nr. 1/2, jg. 2005 (februari) publiceerde Rodhan Al Galidi hetzelfde verhaal, maar ingekort. Volgt nu in Gierik & NVT de volledige versie.

Vanaf het begin van oktober woon ik in Antwerpen op uitnodiging van het PEN-Centrum voor Vlaanderen om te verblijven en te schrijven in een appartement in het centrum van die prachtige stad, die mij verwondert. Ooit de hoofdstad van de hele wereld. Tussen al die kunst en oudheid werd mijn aandacht gestolen door een schoen.

Elke dag als ik klaar ben met schrijven, loop ik een stukje door de stad. Dan loop ik langs een heel kleine kledingwinkel. Achter een groot raam staat een lange, slanke vrouwelijke etalagepop in mooie kleren. Naast haar een mannelijke schoen met een bordje: 'Negenhonderdnegenennegentig euro.' De eerste keer keek ik naar de schoen en liep verder. De tweede keer keek ik naar de schoen en het prijskaartje en liep verder. De derde keer keek ik naar de schoen en naar het prijskaartje en daarna van de schoen naar het prijskaartje. Ik ontdekte dat de schoen en het prijskaartje ook naar mij keken. Vanaf die dag sta ik er langer en kijk ik naar de prijs en de schoenen. Van één euro kan in Irak een hele familie een dag eten en drinken. Die schoenen kunnen een familie daar dus negenhonderdnegenennegentig dagen voeden. Nog twee euro erbij en het wordt duizend en een nacht, het aantal nachten waarin Shehrazade al haar verhalen vertelde.

Die schoenen kunnen dus het leven van een familie negenhonderdnegenennegentig dagen door laten gaan. Schoenen, die hier werken als omslag voor voeten kunnen daar werken als leven voor een familie met veel kinderen en oude mensen. Die schoenen zorgen er daar voor dat er heerlijke geuren uit keukens opstijgen, ramen licht en schaduw geven, kinderen naar school gaan en ouders televisie kijken met rust, zonder te denken aan morgen, die daar in vele huizen soms komt zonder iets om te eten mee te nemen. Die schoenen kunnen het leven negenhonderdnegenennegentig dagen voorbij laten komen zonder angst voor honger.

Hoeveel verhalen worden er verteld in die negenhonderdnegenennegentig dagen? Hoeveel kinderen worden er geboren? Hoeveel mensen worden uitgenodigd om mee te eten? Ik heb hier zelf vijf euro per dag nodig om van te leven. Ik dacht eraan hoeveel vijf euro's er in die schoenen zitten. Hoe

lang kunnen die schoenen mijn kamertje redden met kabeltjes, één voor de televisie, één voor elektriciteit en één voor gas. Ik dacht eraan van welk soort huid die schoenen gemaakt zijn. De huid van een koning of een president? Van een kunstenaar of een acteur? Van uitstervende dieren of van engelen? Lopen die schoenen op de aarde of zou de aarde zichzelf onder hen bewegen en de plekken dichterbij of verder weg laten gaan bij hun aanraking? Hoe durfden stof en regen op haar te slapen? En als ze op straat lopen, is er een alarm om niet in hondenpoep te trappen? Hoe vaak gaat dat alarm af, als die schoenen de Nederlandse bodem bereiken?

Voor ik in slaap val, denk ik vaak aan die wonderlijke schoenen. Soms zie ik ze in mijn dromen vliegen over een rustige oceaan of skiën op slapende sneeuw. Soms zie ik ze lopen zonder voeten. Soms droom ik dat ik met ze praat over het leven, het universum, de kunst. Over de economie van de wereld. Soms droom ik dat ik in ze sta en door de NASA naar het universum wordt gestuurd. Voor de zon opkomt, zijn we weer terug in Antwerpen. Soms droom ik dat de aarde eindelijk verdwijnt en die schoenen om de zon draaien. De rechterschoen met mensen, die van problemen houden en de linker met de mensen, die niet van problemen houden. Soms droom ik dat die schoenen een schip zijn en mijn voeten het zeil. Mijn hersenen zeilend over een oceaan van rustige ideeën. Soms droom ik dat die schoenen mijn huis zijn, waar warmte is. Soms droom ik dat die schoenen mijn vaderland zijn. 'Waar kom jij vandaan?' 'Uit de schoenen.' 'Waar woon jij?' 'In de schoenen.' 'Wat is je adres?' 'Mijn schoenen.'

Laatst droomde ik een lange droom. Ik droomde dat ik in een stad was waar iedereen een toekomst had. Niemand kon de gebouwen binnen zonder een toekomst te hebben. Alle huizen, alle treinen en bussen waren niet toegankelijk zonder toekomst. De toekomst was het enige identiteitsbewijs en entree- of vervoerskaartje. Ik was de enige die geen toekomst had. Het was koud. Misschien de januarimaand van mijn dromen. Ik was op zoek naar een dak, maar kon nergens zonder toekomst naar binnen. Alle muren waren zacht. Je kon ze niet beklimmen. Alle ramen waren te klein om er door naar binnen te gaan. Ik liep de hele nacht. Toen ik moe werd, ging ik naar de kledingwinkel. Ik brak het glas van de etalage en trok de schoenen aan. Meteen werden alle deuren van alle gebouwen voor mij geopend. De droom dat die schoenen mijn toekomst waren, was de mooiste droom.

Op een nacht droomde ik dat ik verliefd was op die schoenen. In het begin

durfde ik het niemand te vertellen, omdat ik bang was dat de mensen naar mij zouden kijken als iets heel laags. Iets zo laags dat hij verliefd was geworden op schoenen. Nadat ik heel veel rode wijn had gedronken, had ik het lef een vriend over mijn grote liefde voor de schoenen te vertellen. Ik was verbaasd toen hij mij zei dat ik het niet waard was om schoenen van negenhonderd-negenennegentig euro te beminnen. Hij vertelde mij dat ik best verliefd kon worden op een West-Europese vrouw met een prijs van veertig euro, een Oost-Europese vrouw met een prijs van twintig euro, een oosterse vrouw met een prijs van anderhalve euro of een Zuid-Aziatische vrouw van twintig cent. Ik was verdrietig en teleurgesteld omdat het kopen van de schoenen waar ik van hield veel duurder was dan het kopen van een vrouw. Maar mijn teleurstelling duurde niet lang, want de schoenen waren barmhartiger dan een vrouw. Toen de schoenen wisten dat ik van ze hield, vroegen ze of ik met ze wilde trouwen. Ik knikte meteen ja en vond het een grote eer. Ze wisten dat ik veel andere schoenen had gehad, maar ze accepteerden dat zij niet de enige aan mijn voeten waren. Een vrouw zou het niet accepteren dat er veel vrouwen in mijn hart waren, zij willen de enige in mijn hart zijn. Toen ik in mijn droom met de schoenen trouwde, kregen we vele kinderen. Ze waren allemaal half schoen en half mens en ze verdwenen allemaal. Verbaasd hoorde ik een van mijn kinderen op een dag tegen een van zijn vrienden zeggen dat hij een schoen was. 'Maar mijn vader was een mens.' Een van mijn dochters onderging een operatie. Ze haalden de halve mens uit haar en transplanteerden een andere halve schoen in haar. Een van mijn zonen deed iets wat ik niet begreep. Hij poetste zijn helft die schoen was tot hij glansde als een spiegel, maar verzorgde zijn helft die mens was niet. 'Ik zou een blijde schoen zijn, als ik die halve mens niet had', hoorde ik een van mijn zonen zeggen. 'Zonder die halve mens vol angst, zorgen en agressie die ik van mijn vader heb gekregen, had ik blijde, dure schoenen kunnen zijn, net als mijn moeder.'

'Alleen de helft die ik van jou gekregen heb, kunnen ze bang maken, verwonden, controleren en met angst vullen', zei hij tegen mij.

'Vader', vroeg een van mijn dochters mij, 'waarom wordt de helft die ik van jou heb gekregen oud en de helft van mijn moeder niet?'

'Vader', vroeg ze maanden later, 'waarom heeft de helft die we van jou hebben gekregen een paspoort, een identiteitsbewijs, een verzekering en leiders nodig en de helft die we van onze moeder hebben gekregen niet?'

'Vader', vroeg ze voor ze zelfmoord pleegde, 'waarom is de helft die ik van jou gekregen heb altijd ziek?' Jaren later hadden mijn vrouw en ik geen kinderen meer. Allemaal verdwenen ze. Ze verbrandden zichzelf levend,

emigreerden zonder te vertellen waarheen, stierven of belandden in de gevangenis. Dat alles kwam door de helft, die ze van mij hadden gekregen. Mijn vrouw de schoenen troostte mij toen wij uiteindelijk alleen waren. 'Als onze kinderen niet voor een halve mens kunnen doorgaan, hoe kan jij doorgaan met twee halve mensen?' Elke keer als ik droom dat ik met die schoenen trouw, word ik verdrietig wakker, omdat dan altijd het beeld van mijn opgehangen zoon op mijn netvlies staat. Op zijn helft mens 'nee' geschreven, op zijn helft schoen 'ja'. Iedereen die mij kent en mij 's ochtends vroeg bleek ziet staan, vraagt of ik gedroomd heb dat ik met die dure schoenen ben getrouwd. Daarom bekijk ik voor ik in slaap val mooie, naakte vrouwen met warme gezichten, zodat ik me niet zo alleen voel als ik met schoenen trouw.

In de kledingwinkel werkt een Vlaamse vrouw. Soms rookt ze buiten. De rook komt uit haar neus met Vlaams accent. Ze kent mijn lange dagelijkse blik naar die schoenen en misschien weet ze van hoe ik eruit zie omdat ik zulke schoenen niet kan kopen.

'Mooie schoenen, hè?', zei ze op een dag.

'Zeker', zei ik. Opeens rook ik de rook. Ik draaide me om en zag haar naast me staan.

'Wil je ze passen?' Ik vertelde haar dat zij wel bij mij pasten zonder dat ik ze probeerde, maar dat ik niet bij hen paste. Toch mocht ik ze aanpassen. Ik vroeg haar of ik over vijf minuten terug mocht komen om nieuwe sokken aan te trekken. Niet omdat ik verlegen was voor haar, maar voor de schoenen. Zij zei dat dat niet nodig was. Ik ging de winkel binnen, deed mijn schoenen uit, nam de dure schoenen uit haar hand en trok ze aan. 'Kijk in de spiegel', zei ze. Mijn gezicht was veranderd. Mooier, mijn neus kleiner, mijn ogen blauw en ik had prachtig gouden haar. Het vet verdween uit mijn nek, van mijn buik en mijn billen. Toen ik eraan dacht te gaan lopen, bewogen de schoenen mijn voeten. 'Ze bewegen!', riep ik.

'Ik weet het', zei de vrouw. Ik dacht eraan te staan en de schoenen stonden meteen stil. Voor het duiveltje in mij eraan dacht om heel hard uit de winkel te rennen en nooit meer terug te komen, haalde ik de magische schoenen van mijn voeten.

'Wat?', vroeg de vrouw. 'Zitten ze niet fijn?'

'Jawel, maar het is goed zo.' Toen ik uit de winkel liep, bedacht ik me hoe het mogelijk was dat zulke magische schoenen zo goedkoop konden zijn. ■

Porteos

Guido Eekhaut

Het eilandenrijk Porteos, waar westerlingen met onbegrip behandeld worden, huist een cultuur die als het ware uit het niets ontstond, driehonderd jaren geleden. De eerste bewoners waren migranten uit Haïti en Dominicana, gevolgd door een groep Andes-indianen. Porteos bestaat uit zeventien eilanden, waarvan alleen de vijf grootste permanent bewoond worden.

Wat alle eilandbewoners gemeen hebben is de verering van hun voorouders. Zo zijn ze verenigd in de verscheidenheid – want die voorouders waren zeer verschillend en zouden, bij leven, in oorlog met elkaar gewikkeld zijn. In hun dromen zijn die voorouders nog steeds mekaars vijanden, maar ze heersen alleen in dromen. Hun namen worden langzaamaan vergeten.

Geducht voor de overheersing en de tirannie door de elites, weigerden de eilandbewoners zich te wagen aan formele bestuursystemen. Ze vreesden hun eigen verschillen: de heerszucht van de Haïtianen, de koppige wreedheid van de indianen, de intelligentie van de Dominicanen. Alle burgers besturen gezamenlijk het rijk. Sommigen suggereren staatkundige beslissingen over te laten aan hogere spirituele machten, te consulteren via orakels. Deze orakels zijn allemaal van Haïtiaanse oorsprong. In dit opzicht leven de andere bevolkingsgroepen in hun schaduw.

Zelfs na drie eeuwen is er op Porteos een tekort aan vrouwen. Op drie van de grootste eilanden zijn er markten waar vrouwen zichzelf verkopen aan de meest vermogende mannen. Alleen deze markten zijn toegelaten. Er bestaan zwarte markten waar arme gezinnen hun jonge dochters verkopen. Enkele gemeenschappen hebben zelfs veelmannen ingevoerd. Nauwelijks iemand die daarover fronst.

Porteos heeft een president – een zuiver ceremoniële functie, die om de maand opnieuw toegekend wordt aan gewone burgers die zich om intellectuele redenen hebben onderscheiden. Dichters, schrijvers, kunstenaars allerhande. Zij worden minder agressief geacht dan anderen en ook minder ambitieus. Zo is er geen gevaar voor een machtsgreep. De functie mag dan

wel ceremonieel zijn, maar de president vertegenwoordigt zijn volk gedurende één maand. Hij beslist over het toepassen van de doodstraf en over de relaties met de intellectuelen van andere naties. Van elke president wordt een flatterend statieportret gemaakt dat wordt opgehangen in een galerij van het enige overheidsgebouw dat Porteos rijk is, het parlement.

Hoe kunnen we samenleven zonder te moeten dienen: dit is de belangrijke vraag die de burgers van Porteos zich stellen. Niemand wil dienen, net zomin als iemand wil heersen. Dit kan elke normale samenleving destabiliseren, maar niet Porteos, waar mensen zich niet hoeven te onderschikken.

Sommige leidende, spirituele figuren op Porteos herinneren zich de klassieke, christelijke notie die het woord en het licht aan het begin van de Schepping situeert – en niet het een of ander moderne, kosmische fenomeen, zoals de Big Bang. Zij maken zich echter zorgen en vragen zich af of het woord ook aan het einde van de Schepping zal staan, en wat dat woord dan zal zijn.

Hoe dan ook: de Schepping wordt beheerd door het woord, wat de intellectuelen van Porteos verontrust, omdat zij uit ervaring weten met hun eigen woorden geen enkele indruk te kunnen maken op het wereldgebeuren. Zij geloven evenwel dat de ziel opgehangen wordt aan het woord en dat de ziel de materiële schepping ondergeschikt maakt. De ziel, oordelen zij, kijkt hier voorbij de materiële horizon. Alzo trekken de spirituele figuren zich terug van de verleidingen die tot wereldse actie uitnodigen, maar schuwen zij ook het gebruik van het woord.

Noch de Haïtianen, noch de Andes-indianen, noch de mensen afkomstig van Dominica hebben hun geloof in het licht opgegeven. ‘Het licht leidt ons naar de toekomst,’ stellen zij. Kinderen wordt al vroeg geleerd hoe lampen te ontsteken. ‘Wij verontschuldigen ons voor de primitieve voorzieningen,’ zeggen de inwoners van Porteos tot occasionele bezoekers. ‘Wij zijn een arm volk. Maar we geloven in het licht zoals we in het leven zelf geloven. We weten dat het licht ons zal redden.’ Elke zonsopgang is een extatische gebeurtenis en niet vanzelfsprekend.

De vrouwen van Porteos ontvangen de buitenlandse zeelui die de vele havens aandoen met veel geduld, gevoel en een moederlijke vergevingsgezindheid, maar eisen telkens een summier medisch onderzoek. De vrouwen hebben altijd de bovenhand op de mannen, ook op hun eigen mannen, omdat ze helemaal meester zijn over hun seksualiteit.

‘Het vertrouwen in onze macht halen we uit onze traditie,’ zeggen moeders tot hun dochters. ‘Mannen weten dat zij slechts in naam onze gemeenschap besturen. Ze zijn helemaal afhankelijk van vrouwen: eerst hun moeder en vervolgens hun echtgenote.’

Ze leren hun zonen alleen maar afhankelijkheid. Zo was dat in het verleden – zo zal dat in de toekomst zijn.

Er zijn onregelmatige veerdiensten tussen de vijf grote eilanden van de archipel. Vissers en kluizenaars wonen op enkele van de andere eilanden, samen met wilde varkens en kippen, die overal hun thuis maken. De kluizenaars worden als heilig beschouwd, maar ook als waanzinnig. Ze worden daarom gemeden.

De veerboten zijn oud, maar betrouwbaar. De Andes-indianen, die bang zijn voor de zee, varen slechts zelden. Zij trekken zich meestal terug in het centrum van de grote eilanden. De Spanjaarden hebben hen uit hun land verdreven. Ze hebben heimwee naar hun hooglanden en bergen. Het zijn de Haïtianen die de veerboten bemannen, maar de indianen die voor de financiën zorgen.

Op een steiger gezeten wacht een Dominicaanse familie op vervoer naar een ander eiland. De ochtend belooft een frisse dag. Over de haven hangt een waas van oliedampen en de geur van verse vis. Sommige bewoners van de eilanden lijken voortdurend te migreren. Ze doen dat altijd in familieverband. Ze hebben weinig bezittingen en geen vaste thuis. Anderen zijn dan weer honkvast en weigeren in een boot te stappen.

Wie vanuit Parijs naar Porteos wil reizen, moet meerdere vliegtuigen en boten nemen. De afgelegde afstand wordt afgemeten aan voortdurend degraderende vervoermiddelen, aan dalende prijzen, aan groeiende zorgeloosheid. De taal wordt rijker naargelang de mensen armer worden. Ze wordt ook vreemder en voor westerlingen soms onbegrijpelijk. Wie in Parijs een aangenaam en intelligent gesprek gevoerd heeft, wordt in Porteos overspoeld door spreekwijzen die hij niet begrijpt, door onaardse en vaak van elke logica gespeende wijsheden. Hier is de oceaan een speeltuin. Traditie wordt mythe, voorouders worden Goden. Wie net van Parijs komt, waant zich hier in een vertelling.

Het bed spreekt tot wie erop rust – zo zeggen de inwoners van Porteos; het spreekt over vorige gebruikers, van oorlogen en liefde, van verzoening en dood. De slaper vormt de uitzondering; een bed dient niet om in te rusten.

Het bed is het slagveld van de liefde – zeggen de inwoners van Porteos. Het bed is het terrein waar de vrouw de man beschaamd. Waar ze hem van minnaar tot slaaf tovert. In het bed geeft hij al zijn zonden toe, verklaart hij zich tot de volgeling van haar religie, weigert hij nog langer de man te zijn die hij overdag is. Daar ontkent hij zijn familiebanden, zijn vrienden, zijn vorige geliefden.

Een regionale leraar filosofie noemt de dialogen van Plato middelmatig. Hij is indiaan van oorsprong, maar zoals velen op Porteos behoort hij tot een gemengd ras.

In zijn klas vindt hij nieuwsgierige jongeren terug. Hij heeft de gewoonte langzaam te luisteren. Hij is uiterst voorzichtig in het formuleren van oude ideeën, omdat hij het ongeduld van de jeugd kent. Soms voelt hij zich overmand door slaap.

Zijn bibliotheek heeft hij tegen aanzienlijke prijs vanuit Parijs (waar hij studeerde) laten overbrengen. Hij noemt zich niettemin een man van de zee. Plato heeft hij moeten lezen als student, maar hij erkent de Griek niet als een voorvader of als een geestesgenoot.

De Andes heeft echter geen filosofen voortgebracht; de mythen van zijn voorouders blijken zijn enige houvast. De jeugd wijst hen echter van de hand. Hij voelt hoe breed de kloof is; vertwijfeld zoekt hij – tevergeefs – steun bij de filosofen uit de westerse traditie. Hij probeert hun postmoderne opvolgers uit. *Zij* praten over een wereld die Porteos onbekend is. Daarom worden westerlingen er met onbegrip behandeld. ■

Pen Vlaanderen

... opende op 19 mei de nieuwe *schrijversflat*

in de Brusselstraat 3, 2018 Antwerpen (recht tegenover het nieuwe Gerechtshof).

Uit alle hoeken van de wereld komen auteurs naar de Pen-flat. Voor sommigen afkomstig uit landen waar het politieke klimaat onrustig is en vrijheid van mening allesbehalve gegarandeerd, is dit verblijf in Antwerpen een oase van rust, maar ook van inspiratie en creativiteit én een mogelijkheid om met Vlaamse collega's nauw samen te werken.

In transit

Mark Meekers

zij kwam uit de lucht gevallen. met stalen
zenuwen de metaaldetector langs. de koffers
zwaar van hoop, sprongen uit de band.
honden snuffelden haar het vel van de kuit.

bij de pascontrole werd ze louter papier.
de foto te zwart, een letter van haar naam
die mankt: officieel is ze nooit geland,
zweeft op eigen vleugels door niemands-

land, eet wat van de fastfoodtafels valt.
zakenlui grissen parfums uit de vitrines.
dan gaan haar heupen krankzinnig zingen,
spiegelt ze zich een kind voor met de kleur

van belgian chocolates. dassen steken hun
zijden tongen uit. zij is totaal verloren
voorwerp, paradijsvogel voor de kat. reeds
nadert een uniform met hemelsblauw kussen.

Soepbedeling - Eugene Van Mieghem, pastel en houtskool, ca.1916, 48 cm x 63 cm

Appels

David Troch

*{eventuele overeenkomsten tussen fictie(ve personages) en non-fictie(ve personen) zijn slechts de speling van een droevig lot en een heleboel toeval-
ligheden die de auteur niet in de schrijvershand heeft}*

#1#

‘2,45 euro, lees ik net op dit etiket. Is dat wel correct?’

‘Waarschijnlijk wel.’

‘Dat lijkt me best veel.’

‘Tja.’

‘Dat is bijna tachtig oude Belgische franken. Wat zeg ik, bijna honderd.’

‘U bent er zeker van dat u ze goed gewogen heeft?’

‘Hoe bedoelt u?’

‘Nadat u ze op de weegschaal heeft gelegd, heeft u bijvoorbeeld geen appel uit het zakje genomen?’

‘Nee, natuurlijk niet. Wat denkt u wel? Ik zou eerder een appel bij in het zakje stoppen nadat ik ze gewogen had. Niet dat ik dat al ooit gedaan heb. Ik zou niet durven.’

‘Dat verhaaltje heb ik meer gehoord. En u bent er zeker van dat u het juiste knopje heeft ingedrukt? Het knopje van de appels dus, en niet dat van pakweg de meloenen. Meloenen zijn al gauw een stuk duurder dan appels.’

‘Natuurlijk heb ik het juiste knopje ingedrukt. Voor wie neemt u me eigenlijk?’

‘Voor een klant, mevrouw. Niet meer, niet minder. Net als die jongeman daar na u.’

‘Als ik u zo naar hem zie kijken, kan ik mij niet van de indruk ontdoen dat u wel zou willen dat hij meer is dan de zoveelste klant die u vandaag aan uw kassa ziet passeren.’

‘U zou wel eens gelijk kunnen hebben.’

‘Als ik zelf nog zo jong en zo mooi als u zou zijn, zou ik niet aarzelen. Ik zou hem aanspreken. En met aanspreken bedoel ik wel wat meer dan te zeggen hoeveel hij moet betalen. Geef hem een complimentje over zijn

hemd. Een complimentje doet het altijd. Beloof mij dat het precies dat is dat u zult doen.'

'Ik beloof het u.'

'Heeft hij appels bij?'

'Zo op het eerste zicht niet.'

'Ander fruit misschien?'

'Een meloen.'

'Zo, een jongen met geld. Dat kan nooit kwaad. U kunt maar beter met een grootverdiener aanpappen, want uw maandloon als caissière zal ook niet zo gigantisch zijn, vermoed ik.'

'Dat is zo, mevrouw. Mijn loon valt op zijn zachtst gezegd behoorlijk tegen.'

'Waarom zit u dan aan de kassa in een supermarkt?'

'Ach, een beetje teveel gefeest en wat te weinig gestudeerd, u kent dat. Eén jaar zagen mijn ouders nog door de vingers, maar geen twee. En kijk, dit zijn de gevolgen.'

'Hm, wat heeft die jongeman nog zoal op de rolband gelegd?'

'Niets bijzonders. Wat kleinigheidjes.'

'Fantastisch. Dat duidt erop dat hij nog vrijgezel is.'

'Denkt u?'

'Absoluut. Alleen een vrijgezel haalt het in zijn hoofd om op een vrijdagavond nog snel snel wat kleinigheidjes te gaan kopen. Had hij een vriendin dan zou zij het zijn die de boodschappen deed. Of hij zou samen met haar op zaterdagmiddag de wekelijkse inkopen doen.'

'U zou wel eens gelijk kunnen hebben.'

'Natuurlijk heb ik gelijk. Overigens, bent u er nu zeker van dat die 2,45 euro de juiste prijs is?'

'Toch wel, mevrouw. Thuis eten wij ook nogal veel appels.'

#2#

'Goedenavond.'

'Goedenavond.'

'Heeft u een klantenkaartje?'

'Juist. Dat vergeet ik altijd weer. Alsjeblieft.'

'Mooi hemd, overigens. Dat heeft u vast niet hier gekocht.'

'Nee, hier hebben ze niet bepaald mijn smaak. Goedkoop en gewoon noem ik het altijd.'

'Tegen wie zegt u het.'

'Inderdaad, ik zie ook u hier niet uw kleren kopen. Daar kleedt u zich te elegant voor.'

'U doet me blozen.'

'Doe gerust. Ik hou van blozende vrouwen. Zeker als ze zo'n gezicht als het uwe hebben. U heeft een wel erg schattig wipneusje. Ik val op wipneusjes, moet u weten.'

'En ik op mannen met lang haar en een sikje. Net zoals u. Wat zou ik graag met mijn hand door uw haar woelen en voelen hoe uw sikje... Ik denk dat ik al een beetje verliefd aan het worden ben.'

'Zal ik u wat verklappen? Dan bent u niet alleen.'

'Oh, wat leuk.'

'Vind ik ook.'

'Dus, u bent nog vrijgezel?'

'Zo is dat.'

'En ik die dacht dat een aantrekkelijke jongenman als u nooit vrijgezel zou zijn.'

'Een mens kan zich vergissen.'

'Inderdaad.'

'En u, heeft een mooi meisje als u geen vriendje?'

'Nee, maar wat niet is, kan nog komen.'

'Dat is waar.'

'Die had u niet moeten wegen hoor, die meloen.'

'Nee?'

'Meloenen betaalt u per stuk. U had er beste een grotere kunnen uitpikken. Het zou u evenveel gekost hebben.'

'Ach, het is maar voor mij alleen. Een grotere krijg ik in mijn eentje nooit op.'

'Ik wil anders wel een stukje mee eten. Ik ben verzot op meloenen. Nog meer dan op appels.'

'Toen ik die meloen nam, wist ik nog niet met welke oogverblindende caisière ik hier een praatje zou staan maken.'

'Daar heeft u een punt. Bent u soms vegetariër?'

'Dat heeft u goed geraden.'

'Dat is ook niet zo moeilijk, ik heb nog alleen maar vleesvervangende producten moeten scannen.'

'Dat klinkt alsof dat niet bepaald in mijn voordeel pleit.'

'Integendeel, ik eet zelf ook geen vlees. Alleen maar vis.'

'Kijk eens aan. Heeft u vanavond al iets om handen?'

'Nee.'

'Ik toevallig ook niet. Zin om samen iets te doen?'

'Ja, graag, waarom ook niet. Wat stelt u voor?'

'Wat denkt u van een terrasje? Daar is het echt het weer voor.'
 'Lijkt me een goed idee. Waar en wanneer spreken we af?'
 'Als ik u nu eens hier kom oppikken? Tot hoe laat moet u werken?'
 'Vandaag tot sluitingstijd.'
 'Dat is acht...'
 'Negen uur. Het is vrijdag.'
 'Oké, dan sta ik u om klokslag negen uur aan de uitgang op te wachten.'
 'Perfect. Dat is dan 24 euro en 49 cent.'
 'Met de kaart.'
 'Zo, stop hem er maar in. Wil hij niet? Dat hebben die kaarten van Fortis wel vaker.'
 'Ik zal dan maar eens bij een andere bank gaan.'
 'Olijkerd. Als u hem er even uit neemt en er dan weer in stopt. Zo, nu lukt het wel. En uw ticketje.'
 'Dankjewel. Tot straks?'
 'Tot straks!'

#3#

'Mama, met Daisy.'
 'Kindje, waarom bel jij? Moet jij niet aan het werken zijn?'
 'Ik mag mijn pauze toch nog nemen? Dat kwartiertje heb ik wel verdiend. Het is solden en het is eraan te merken.'
 'Zoveel volk?'
 'Het zal eens niet zijn. Je kan hier over de koppen lopen.'
 'Dan zal ik maar tot na het weekend wachten om naar de solden te gaan kijken.'
 'Momentje. Jij wil hier naar kleren...'
 'Ja, wat is daar zo verwonderlijk aan? Ik dacht straks een uurtje vroeger te komen om eens te zien of er niks naar mijn smaak tussen hangt.'
 'Daar moet je toch niet voor komen kijken! Je weet goed genoeg dat ze hier niks degelijks hebben.'
 'Je weet maar nooit.'
 'Arme mama.'
 'Ik moet mijn dochter toch wat steunen nu ze in de supermarkt werkt.'
 'Mij steunen? Door marginale kleren te komen kopen? Ik denk dat het eerder een averechts effect zou hebben. Ik zou mij doodschamen.'
 'Het zou anders voor jou ook geen slecht idee zijn om daar eens naar de solden te kijken.'

'Geen haar op mijn hoofd dat daaraan denkt.'
 'Maar meisje, toch. Met jouw loon moet je niet denken dat je eeuwig naar die winkels met dure merkkledij kunt gaan. Je vader en ik blijven daar niet voor opdraaien. Als ik je straks kom oppikken, zullen we daarover nog wel een aardig woordje wisselen.'
 'Daarvoor bel ik nu net. Je moet me niet komen oppikken.'
 'Hoezo? En hoe denk je dan thuis te raken? Te voet?'
 'Ik kom niet naar huis. Toch niet rechtstreeks.'
 'Nu nog mooier. Wat ben je dan van plan?'
 'Ik ga een terrasje doen.'
 'Met Katrien?'
 'Nee, niet met Katrien. En ook niet met Sofie of Petra.'
 'Met wie dan wel?'
 'Met een jongen.'
 'Zo, zo, een jongen. En, hoe heet die jongen?'
 'Je kent hem niet.'
 'Maar je moeder mag op zijn minst zijn naam toch wel weten?'
 'Hij heet... Nu je het zegt, ik heb hem zijn naam niet eens gevraagd.'
 'Hoe bedoel je, je hebt hem zijn naam niet eens gevraagd? Kun je alsjeblieft een ietsepietsie duidelijker zijn?'
 'Het was een jongen aan mijn kassa.'
 'Aan jouw kassa?'
 'Ja, aan mijn kassa, ja.'
 'En jij gaat een terrasje doen met een jongen die zijn kleren bij jullie ...'
 'Heb ik gezegd dat hij kleren heeft ?'
 'Nee, dat heb je niet gezegd, nee. Maar zeg nu zelf, wat zou een jongen daar op een vrijdagavond verloren hebben?'
 'Hij kwam boodschappen doen. Dat kan hier ook nog altijd. '
 'Zo, en wat heeft hij allemaal gekocht?'
 'Wat kleinigheidjes. Quorn en zo.'
 'Ho help, het was nog niet voldoende om een dochter als vegetariër te hebben.'
 'En een meloen.'
 'Zo, een jongen met geld. Heeft hij appels gekocht?'
 'Nee, geen appels.'
 'Een vegetariër die geen appels koopt. Dat belooft. Toch veel plezier.'
 'Dank je. Tot vanavond. Alhoewel, tot morgen.'
 'Tot morgen, kindje. En wees een beetje voorzichtig. Je weet maar nooit'
 'Ja, mama. Dag, mama.' ■

Je geeft me twee gezichten

Lief Vleugels

ROOS

omdat God een man is
(zo zegt men toch)
begrijp ik geen van beide

God niet omdat hij me blaadjes gaf
en hem alleen maar doornen
hem niet om zijn woorden

dat ik geen roos meer ben
de kiem geschonden, de vrucht verminkt
weggesneden, weggegooid

er staat een grafsteen op mijn buik
en ik mag weer roken

VIJFTIG

moeder van de jaren
die ik nauwelijks begrijp
mijn grillig onderdak
het oude zeer van zomer
ankert mij in as

de doofstomme huult zonder geluid
gekortwiekt tussen tongen
een halve eeuw geweest

niet langer moeten
stralen, bloeden met de maan
en baren: feest

TELKENS WEER

wanneer wij elkaar verlaten, verlaten we
telkens weer onszelf een beetje

je neemt mijn slaap, ik neem de handen
die me slaperig strelen
ik zou deze nacht willen stelen
alle nachten die we waren
bewaren in mijn buik

je neemt mijn hart, ik neem je vingertop
mijn naam nog stil op je lippen
je neemt mijn woorden, laat mij lege regels
het witte boek waarin we wonen
je neemt mijn dromen, ik de herinnering

wanneer wij elkaar verlaten, verlaten we
telkens meer en worden minder

GEMASKERD BAL

in de stilte van alles is gezegd
spelen we poker om de tijd
we hebben spijt en leugens
met onze kleren afgelegd
en verven ons met veren

je stift mijn lippen goud
mijn ogen zwarte lijnen
ik hoor de laatste trein
verdwijnen in de achtertuin
op weg naar vergeten beloftes

je hebt deze nacht verzonnen
als pleister op het puin
moe van maan en wolken
slaap ik tussen dobbelstenen
het vasten is begonnen

ZWANENZANG

de tijd is een dief
hij plundert ons verwachten
geduldig wacht ik tot hij stopt
en deel de nachten met mezelf
omdat ik jou met haar moet delen

je geeft me Venus en Jacques Brel
plukt me uit gedichten
je noemt me liefste en vriendin
geeft me twee gezichten

als kruimels strooi ik je naam
vouw je eindeloos open
als spijt lig je op mijn lippen
maar ik slik je niet in

je verdwijnt in mijn rimpels
zo oud als de tijd zal ik worden
zonder W van wij of waarom
en zacht als ik dacht dat je was

STUURLOOS

wie zoals ik niet geleerd heeft
van geleden verwachting
wordt een pop in een schaduwspel

ik weet wel dat alleen wat licht is
weg kan waaien, alleen wat hard is
breekt en scherven maakt, maar

wie zoals ik niet geleerd heeft
van gemiste stappen
blijft stuurloos aan de zelfkant staan

zelfs geen puin laat je achter
ik draag alleen je naam

Circus

Jean Loeckx

De circusdirecteur die zich voortdurend beroept op wettige zelfbeheersing.
Zijn ene hersenhelft houdt nauwlettend de andere hersenhelft in de gaten.
Hij is de vrijetijdsbekleder van dienst,
Geen rug, buik rondom:

‘Geacht publiek,
re-publiek-zonder-zaak,
eigenbeelden onderling!
Wij zijn aan elkaar overgeleverd:
veroordeeld tot de strop van het wederzijds begrip:
wij zijn elk dezelfde mens elders,

in een andere geschiedenis,
in een ander lichaam,
in een andere gekneldheid, weliswaar,
maar in dezelfde vrijheid,
en in hetzelfde element,

applaudiseer dus even vrijgevig
voor de andere als voor jezelf!’

De toeschouwers krommen gebogen
onder de hersenpan
als onder een eeuwenoud Romaans gewelf,
de aandacht verbogen
tot een innerlijke arena,
een piste geruimd voor alle cirkelvormige spektakels,
een piste leeg met alles erop en eraan:
een wirwar van jagende en vluchtende sporen,
tussen zagemeel, houtkrullen, wimpels, lampions,
hebbedingetjes, curiosa en ponderabilia,
een piste feestelijk onvoorbereid
voor al wie in de ronde draaft:

spoorzoekers uit onbestaande landen, Anonieme Melancholisten, ortho-ontologisten, binnenzielarchitecten, heelal-adviseerders, achterhoofdmensen, voorhoofddieren, toeschouwers, pseudologen, luchtstalkers, cartografen van de ziel, vulkanologen van het hart, zielheilhandboekventers, beroepsontroerders, orgasmologen, tederheidstechniekers, verwonderaars met ervaring, beursavonturiers, leegte-omzomers, begeerteverpillers, amateuramateurs, tweederangsfiguranten, pleitbezorgers van het onvermijdelijke, beheerders van de heirkraft, neutralen, logopedisten van het onzegbare, agnostici, toeval-aanwenders, chambretteverhuurders, opvoedkundigen, wettigers van de minste weerstand, ongeloofafvalligen, beheerders in hemdsmouwen, miljonairs in ondergoed, miljardairs in mensenhuid, schijnwerkers, volksvertegenwoordigers van de volksommondigheid, waandeskundigen, meesterroosters, deur-aan-deur-verbroeders, geruchttrafficanen, luchtspeculanten, zuchtverkeersleiders, priesters, pijngrenswachters, niemandslandmeters, beroepspolitici, wanhoopsbegeleiders, fulltime-sportlui, parttime-echtelieden, onzinuitleggers en alle andere buitenleuners en curriculumisten.

Ook de geringeloorde **dichter** doet een stap naar voor,
maar hij wordt allerm minst groter:
hij tart het perspectief
met zijn vluchtlijnloos profiel
en zou beter zwijgen
want het decor slokt hem woord voor woord op.

Hij die ooit een Homo Tectonicus was
harkt nu het vergezicht en hoedt het landschap.
Zijn gecastreerde metaforen trekken voren
in zijn hart - dwars op de vruchtbaarheid.

Hij zwijgt niet meer machteloos, hij spreekt niet meer vergeefs.
Hij hijgt openbaar, want hij is kortademig persoonlijk.

Hij maakt een vermoeide indruk.
Zijn Materia Poetica raakt uitgeput.
Hij gelooft de uitdrukbare en overdrachtelijke stilte der muzen niet meer,
Hun Patientia Poetica raakt uitgeput.
Nu ordent hij zijn zakelijke melancholie
en schrijft in schoonschift op de horizonlijn
over kalligrafie.

De circusdirecteur en de toeschouwers blijven verweesd en weerloos achter
in de tentakels van een evenveelhoofdig raadsel:
'Welke wereld is het meest compleet,
deze die poëzie nodig heeft,
of deze die geen poëzie nodig heeft?'

IJzel

Kees Hermis

3

De lege plek gevuld met
jouw afwezigheid en al
die dagen samen

Wat vanzelfsprekend is
genoemd binnen de ring van
mijn bestaan als woorden

En gebaren, waar je om lachte
hulde, je liefde onvoorwaardelijk

Bewaakte schakel in de tijd
die jouw verdwijnen voedt
met aardse werkelijkheid

4

Een hand, was het een hand? als
wind aan mijn raam, iets dat
bewoog, vluchtig voorbijgleed

Niets meer dan de punt van
een vleugel, een denkbare vogel
die ik niet zag, er waarschijnlijk

Niet was in het raam dat ijzig
onbeademd in zijn kozijnen hangt

Ik wacht op iemand die
mogelijk aan de voordeur staat
een bel die maar niet overgaat

6

Vergeeten woorden, zinnen
diep weggesneeuwd smelten
naar hun betekenis

Omzichtig weliswaar maar tegen
alle rede in groeit aan de ijsmond
van een dag bleek winterlicht

Langzaam bevrijden zich daaruit
losse contouren van jouw gezicht

Meer dan alleen een schaduw
in het voorbijgaan langs de huid
keert terug wat nooit is weggeweest

7

De zich in smeltwater wassende
duif, de repeteerslag van een vink
het ijlblauw van een ceder

Het dampig februarilicht
en al die dingen eindig
op het vliegwiel van de tijd

Een tijd die blijft zolang
het licht uit licht

Een roos uit een roos
stilte uit stilte
een traan uit een traan wordt gemaakt

8

Zo ook het licht over de Hof van Adel
verstoven zomerlicht dat ronddreef
op dagen die oneindig waren

Daarin mijn grootouderlijk huis
dat groter oud groot ouder werd
in de loop van bestaande verhalen

Het is opnieuw gaan vriezen

In deze bijna windstilte zweeft
hier en daar een pluizige vlok sneeuw

9

Met ijskristallen ogen die
geen richting hebben, het leven
achter zich, onwrikbaar in het slot

Kijk jij van onbekende overkant
tot hier zonder beweging

Zonder verandering, zonder
jezelf te onderbreken, zo stil
ben je al langer dan je leefde

Herinneringen

Hendrik Carette

MIJN GESTORVENEN

Hier in de kelder brouwen zij mijn verraderlijk bier
van hoge en soms ook triviale gisting
en bottelen mijn al te zware zwarte wijn.

Hier vanuit dit uiterste vooronder, vanuit de kokers
en schachten van dit benedenruim, hoor ik de echo
van hun roepen als in een bergwoestijn.

En onder deze onderkelderde spinde, bij borrelende
en rokende retorten, blijven zij almaar malen,
mouten, stoken en vermalen.

Maar niet in deze zo bestofte en zo decadente salon
en zeker niet op zolder, want daar
slapen mijn levende lievelingen als muizen in het meel.

GEVAARLIJKE KLIMTOCHT NAAR DE VALLEI DER PURITEINEN

*Wanneer bij een man zaaduitstorting
plaats heeft, dan zal hij zijn gehele
lichaam in water baden en hij
zal onrein zijn tot de avond.*

Leviticus 15 : 16-17

Ik was op een dorre akker en had weinig of geen
levenssappen meer. Toch drong ik,
onder de varens van een Venusheuvel,
binnen in de kloof van een kleverige
en spelonkachtige cloaca.
En terwijl ik klom en woelde,
voelde ik hoe mijn onbesneden blauwe roede
meer en meer werd gemaltraiteerd en gemolesteerd
en kon het op het nippertje redden
uit die enge en vochtige Liefdesgrot.
Maar rijden over Berg en Dal met hoorngeschal
en hijgend vluchten uit deze erogene
gevaarenzone kwam er niet meer van, en jij, jij was
als altijd op vakantie in de Haute-Savoie
of god weet waar in de Vogezen.

LE DÉMON DE MIDI

Dat ik dat in de nadagen van mijn leven
op de avond van deze zomerzonnewende
als een nachtelijke zonde
alsnog mocht beleven :
het optreden van Wende Snijders
met haar grote zwarte verwonderde ogen
en haar koel Franse zangrepertoire
(zij is streng gerokt, je ziet geen *string*)
die haar ziel uit haar lijf dwingt
als een smoorhete hese jonge heks
en hoe zij dan zo zingt en swingt
dat zij de zaal doet zinderen en mij ontprangt.

Mededelingen en publicaties van abonnees

- Bij uitgeverij P, Leuven, verscheen in mei 2005 de tweetalige bundel *Een adem van brons / Un soufle d'airain* over leven en werk van Constantin Meunier van Mark Meekers (Franse vertaling van Bernard De Coen).
- In 2004 won Mark Meekers de 8ste poëziewedstrijd van het Masereelfonds, de poëziewedstrijd Germania (RUG) en de tweejaarlijkse Gorcumse literatuurprijs.
- Rachida Ahali die in *Gierik & NVT* debuteerde won in april de El Hizjra-prijs voor literatuur (Amsterdam). Onze gelukwensen!
- Op 18 maart vierde 'La Fondation Ça Ira' haar vijfjarig bestaan in Pasa Porta in Brussel. Er verschenen al 20 bulletins. Proficiat voor het initiatief en het enthousiasme.
- Op 15 maart stelde Wim Menheer zijn nieuwe poëziebundel *Bijna thuis* + foto's voor in het Cultureel Centrum 'De Kruisboog' in Tienen. Bestellen: rek. Nr. 330-0112027-46 van Cinafot Tienen, 17 euro (verz. inbegr.), tel: 016-81.42.65.
- Wim Meewis publiceerde in beperkte oplage (20 ex.) de bundel *met overslaande stem* + illustraties van Hilde Meewis: poëtisch proza op filosofisch stramien.
- Op 12 mei organiseerde de Liga voor de Mensenrechten in het Cultureel Centrum van Berchem een literaire avond 'Bevrijd de stad'. Deelnemers: Erik Vlaminck, Wannes Van de Velde, Peter Holvoet-Hansen, Hans Claus, Geertrui Daem, Bart Stouten, Johan van Cauwenberghe, Karel Sergen. Jos Vander Velpen (voorzitter) verzorgde de inleiding en de Milis Brodders plaatsten streepjes muziek.
- Thierry Deleu onderscheidde zich met zijn gedicht 'Nieuw huis' in de Mengmettaal Poëzieprijs 2004.
- David Troch won in november 2004 de Gerard Vermeerschprijs voor monologen en met zijn gedicht 'Amputatie' kaapte hij de 2de prijs weg in een gedichtenwedstrijd van het internetmagazine *Meander*.
- *Poezierapport* (<http://poezierapport.blogspot.com>) is een deskundig digitaal alternatief dat streeft naar de op dit moment nog utopische situatie waarin elke dichtbundel die in het Nederlands taalgebied verschijnt, aandacht krijgt. Redactie: Patricia Lasoen, Chrétien Breukers, Philip Hoorne, Alain Delmotte, Han Van der Vegt, Kees Engelhart, Cees van der Pluym, Paul Rigolle. Meld je aan voor de 'Nieuwbrief'. Doen!
- Op 26 mei stelde Eric Vandenwijngaerden zijn nieuwe bundel *Het licht stelt de wet* voor in de Elckerlyckzaal in Diest. Wim Urgel en Gerda De Preter verzorgden de inleiding. Bestel op rek. nr. 035-4378476-34 van EVDW, Boudewijnvest 42, 3290 Diest (13 Euro + 1,50 Euro verz.). E-mail: vdwg@pandora.be
- Dit voorjaar vierde *Paljastheater* het dertigjarig bestaan. Of hoe je zonder enige subsidiëring van heel geleerde en geëerde theaterwetenschappers toch kwaliteit kunt brengen en toeschouwers blijven boeien. Een open doekje voor Gerd de Ley en al zijn fervente medewerkers.

(abonnees kunnen hun activiteiten/publicaties melden op het redactieadres)

Woordenkramerijkdome 2

Zij zullen haar niet hebben

Het is de bedoeling om in deze korte rubriek telkens een tekst te brengen die om een of andere reden grappig, provocerend, onthullend, beangstigend is.

In het oude, stichtende liedboek *De Vlaamsche Zanger* (1900) vonden we de al even stichtende versie van een katholiek strijdlid ten tijde van de toenmalige schoolstrijd in 1879. Oordeelt u zelf hoe het toen stond met de gezongen verdraagzaamheid ...

Zij zullen haar niet hebben
De schoone ziel van 't kind!

Op de wijze van den Vlaamsche Leeuw

Woorden van J. V.

1

Zij zullen haar niet hebben,
De schoone ziel van 't kind,
Ondanks de helsche listen
Van 't geusche schrikbewind,
Zoolang Gods lieve zonne
Op Vlaandren nederblinkt,
Zoolang er in ons gordel
Een kopren penning klinkt!

Refrein:

Zij zullen haar niet hebben,
De schoone ziel van 't kind,
Zoolang men ons in Vlaandren } (bis)
Een' enk'len Vlaming vindt } (bis)

2

De hel is uitgebroken:
De school is't worstelpark;
Zij wil de ziel der kleinen
Ontrukken aan Gods Kerk!
Wij, katholieke Vlamen,
Wij dulden nooit dien roof,
Wij zijn nog 't kroost der helden,
Die stierven voor 't geloof!

3

Laat 't geusgebroed maar komen,
Wij staan ten strijd gegord!
Wij willen niet dat Vlaandren
Een nest van rovers word'.
Wij willen dat ons kindren,
Getrouw aan Kerk en God,
Geen nagels voor ons doodskest,
Geen aas zijn voor 't schavot.

4

Wij willen 't leven derven,
Maar staan 't geloof niet af:
Wij roepen nog bij 't sterven
En op den boord van 't graf:
Ons kindren in geen scholen,
Waar 't Kruis niet meer en blinkt!
Ons kindren in een moordkuil,
Waar Godes' woord nooit klinkt!

Voilà, beste abonnee, mocht u fundamentalistische trekken hebben (wat in deze tijden weer als eerbaar wordt beschouwd in sommige gezelschappen), dan weet u weer wat kwelen in uwe ontheiligde badkamers. Misschien kunt u zelfs een koortje stichten: *The Ratsingers* ...!

Sluitstuk 2

Zijn eerste laatste boek

Erik Corman

Onlangs las ik een onwaarschijnlijk knappe roman. Mijn vriend Geert die o.a. als lector voor een wereldberoemde Nederlandse uitgeverij zijn beleg op zijn speltbrood verdient, was zo in de wolken dat hij er nauwelijks woorden voor vond. Hij kwakte het manuscript op mijn salontafel toen hij bij me op bezoek was in Antwerpen. Hij had beloofd de voorstelling van een nieuwe dichtbundel van zijn Brabantse vriend Engelman op te luisteren. Ik had ook een uitnodiging gekregen, maar vermits ik die Adriaan eigenlijk niet persoonlijk kende en zijn postrealistische poëzie mij helemaal niet beroerde, bleef ik thuis overnachten. Geert dramde maar door terwijl hij zijn wijnglas in de losse pols draaide. Ik vreesde dat hij op mijn nieuwe, spotgoedkope, Turkse sisaltapijt zou morsen.

- Ik heb de naam van de auteur doorgeschrapt. Je moet dit onbevooroordeeld lezen en zeg me dan je oordeel. Ik kan je verzekeren dat als je vanavond nog begint te lezen, je niet voor morgenvroeg gaat slapen.

Het boek heette *Nu niet, Sandra*. Nu niet direct de meest schokkende of intrigerende titel, maar een titel kon altijd gewijzigd worden.

- En gaat de uitgeverij het op de markt gooien? vroeg ik.

- Neen, dat is nu net zo schandalig.

- Waarom doen ze het niet, Geert?

- Kijk, de auteur, een Vlaming trouwens, is helaas, helaas, en dat is het woordgebruik van directeur Harold, te oud om nog met een roman te debutteren. Hij publiceerde een vijftiental niet onaardige dichtbundels en ook in diverse literaire en culturele tijdschriften, maar dat mag niet baten. Hij is tweeënzestig jaar, daar kun je geen financiële perspectieven op bouwen, snap je. Niet rendabel voor een Amsterdamse grachten-uitgever. Echt, je moet het lezen, Erik, het is om duimen en vingers af te likken. Met grote zwier neergepend, vol originele verrassingen, stijlfantasieën die beantwoorden aan de gemoedstoestand van de personages, een plot vol buitelingen, talrijke knotsgekke en bijwijlen ontroerende zijsporen, die op het einde uitmonden, samenlopen in een adembenemend literair delta van ...

- Geert, jongen, waar haal je de loftuitingen vandaan?
- Niet moeilijk, ik citeer uit het hoofd mijn lectorenrapport. En via via, enfin via secretaresse Maaïke, vernam ik dat ook andere lectoren erg positief hadden gereageerd. Ik was ervan overtuigd, Erik: dit wordt de bestseller van het jaar.
- Dat is dus discriminatie op grond van leeftijd! En dan nog een Vlaming, zelfs geen Marokkaan of Irakees.
- Geert vulde ongevraagd zijn wijnglas bij.
- Heerlijk ronde rioja, maat, van bij Delhaize, zeker? Duur?
- Vijf euro negenentwintig.

Geert was vroeg terug van de voorstelling. Er was weinig of geen ambiance en nog minder belangstelling. Een Nederlander die in Antwerpen een bundel voorstelt: daar hebben Vlaamsche dichters geen belang bij, zou de cultuurler van het VB citeren. En het strontregende. Brute pech voor Engelman. Gelukkig mocht hij bij zijn occasioneel lief in Borgerhout blijven slapen. Uiteraard was ik in *Nu niet*, *Sandra* beginnen lezen. Geert had geen millimeter overdreven. Deze roman was gewoon geniaal.

- Toch wel jammer dat de auteur niet eerder romans had geschreven. Misschien had hij dan nu een publicatiekans gehad?
- Ja, ongetwijfeld. Het ontbreekt de uitgever gewoon aan moed, flair, liefde voor het vak en kennis. Alleen de stand van de kassa telt.
- Dit moet toch gepubliceerd worden, Geert? Een andere uitgever misschien?
- Neen, hij gaat het in eigen beheer uitgeven.

Twee weken later mailde Geert me dat de auteur onbereikbaar was, briefwisseling kwam terug met de postklever "vertrokken" en zijn e-mailadres was opgezegd. De telefoon werd niet opgenomen. Van de aardbodem verdwenen! De gelijkenis tussen deze goocheltoer en het einde van zijn roman was erg opvallend. En, mailde Geert nog, toen ik de feiten aan Harold meldde, leek hij plotseling belangstelling te hebben voor het boek. Hij vroeg zelfs aan Maaïke of ze nog ergens een exemplaar had rondslingeren. 'En hou me op de hoogte hoe het met die schrijver zit, Geert...! Misschien moeten we er spoed achter zetten,' drong hij aan.

(Alleen de namen van de personages en de titel van het boek werden gewijzigd. De aangehaalde feiten kloppen voor 98%. Het boek is nog niet verschenen. Wellicht ben ik veruit de enige die een exemplaar bezit. De auteur blijft nog altijd even onvindbaar.) ■

Gierik

& Nieuw Vlaams Tijdschrift

is te verkrijgen in volgende betere boekhandels

Antwerpen: Dierckxsens-Avermaete, Melkmarkt 17

Standaard Boekhandel, Huidevetterstraat 1-3

Blomberg, Verlatstraat 1

Gent: Boekhandel Limerick, Kon. Elisabethlaan 142, 9000 Gent

Poëziecentrum, Vrijdagsemarkt 36, 9000 Gent

Nieuwscentrum Walry, Zwijnaardsesteenweg 6, 9000 Gent

en in de Co-Libro boekhandels:

Antwerpen: De Groene Waterman, Wolstraat 7 (2 Gieriksterren)

Brugge: Boekhandel De Reyghere, Markt 12 (2 Gieriksterren)

Brugge Sint-Kruis: Boekhandel De Reyghere, Moerkerksesteenweg 186

Gent: Walry, Zwijnaardsesteenweg 6 (1 Gierikster)

Hasselt: Markies van Carrabas, Minderbroederstraat 9-11

Kortrijk: Boekhandel Theoria, O.L.-Vrouwestraat 22 (2 Gieriksterren)

Mechelen: Boekhandel Forum, D. Boucherystraat 10 (1 Gierikster)

Mol: Boekhandel Bredero, Rozenberg 15 (1 Gierikster)

Roeselaere: Boekhandel Hernieuwen, Noordstraat 100

Sint-Niklaas: Boekhandel 't Oneindige Verhaal, Nieuwstraat 17 (2 Gieriksterren)

Tienen: Boekhandel Plato, Peperstraat 22 (1 Gierikster)

UIT SYMPATHIE

D R U K K E R I J
alineea

Handels-, reclame- & privédrukwerk

Lange Elzenstraat 75

2018 antwerpen

tel 03/238 88 96

fax 03/216 99 78

E-mail alineadrukk@belgacom.net

facturen

bestelbons

huisstijlen

folders

omslagen

geboorte- & huwelijkskaarten

uitnodigingen

visitekaartjes

e.a.

UIT SYMPATHIE

NEURON

S C H O O N M A A K

N E T T O Y A G E

Meir 80 2000 Antwerpen

Tel: 03 231 34 00 Fax: 03 290 56 31

E-mail: neuron@pandora.be

Beschermcomité Gierik & NVT

Meerdere mensen spraken en spreken ons nog altijd aan om van het Gierik-beschermcomité deel uit te maken. Niet de minsten die hun morele steun toezegden en hun intellectueel, creatief gewicht in de waardenschaal leggen. Ziehier de lijst van de uitverkorenen die er het vlugst bij waren (in willekeurige volgorde):

Frans Redant, dramaturg – Frans Boenders, auteur, essayist, cultuurminnaar – Ludo Abicht, vrije denker, filosoof, Arkprijs van het Vrije Woord – Gilbert Verstraelen, gemeenteraadslid Stad Antwerpen – Jos Vander Velpen, advocaat, voorzitter Liga Rechten van de Mens – Peter Benoy, theaterdirecteur Zuidpool – Lucienne Stassaert, vertaalster, auteur, Arkprijs van het Vrije Woord – Rik Hancké, toneelregisseur – Bert André, toneelspeler – Monika De Coninck, voorzitter OCMW Antwerpen – Freek Neyrinck, zette het figurentheater op de wereldkaart – Willy Claes, Minister van Staat – Philippe Lemahieu, bedrijfsleider en cultuurminnaar – Stefan Boel, bedrijfsleider en cultuurminnaar – Eic Brogniet, dichter, directeur *Maison de la Poésie* van Namur – Victor Vroomkoning (NL), dichter – Chrétien Breukers (NL), dichter, stichter nieuwe poëziereeks *De Windroos* – Bart F.M. Droog (NL), dichter-performer, redacteur bekendste literair internettijdschrift *Rottend Staal* – Wim Meewis, auteur, kunsthistoricus – Thierry Deleu, auteur – Lionel Deflo, auteur, ex-hoofdredacteur *Kreatief* – Eric Rosseel, doctor psychologie – Silvain Locufier, ererector VUB – Rik Torfs, prof. kerkelijk recht KUL.

Enkele milde literatuurmecenassen schonken ons al even milde giften om de eerste nummers in de steigers te zetten. Zij wensen echter anoniem te blijven. Pronkzucht is hen vreemd.

Uit sympathie – dhr. G. P. – dhr. G. B. – dhr. Ph. L. – dhr. D. Vd. B. – dhr. St. B.

UIT SYMPATHIE

DE AUTEUR

Het tijdschrift van

DE KOEPEL VAN VLAAMSE AUTEURSVERENIGINGEN

VVL – VVTS – VSVJ

Secretariaat:

Sint-Jacobsmarkt 22

2000 Antwerpen

Tel. 03 2946725

Medewerkers zomernummer 87

Ludo ABICHT – (*1936, Oostende), filosoof, publiceerde o.a. *Mensen in Israël en Palestina* (1990), *Brood rozen en utopie* (1994), *De joden van België* (1994), *De tocht door de woestijn* (1996), *Intelligente emotie* (2001), Arkprijs van het Vrije Woord.

Saber ASSAL – debuteerde met de roman *A l'ombre des gouttes*, zijn tweede roman *Parle-moi de ton absence* is net voltooid.

Hendrik CARETTE – (*1946, Brugge), dichter en essayist, publiceerde o.a. de bundels *Winter te Damme & andere minder beroemde gedichten van de jonge meester* (1974, Sonnevillie), *Een raaf in Raversijde* (1993) en *Pact met Pound* (2000).

Eric CORMAN – (*1975, Nieuwpoort), publiceerde de dichtbundels *Wolken overal* en *Waarom mei en andere maanden minder* (2002), maakt ook illustraties en cartoons, verklaart zichzelf tot letterenfanaat.

Guy COMMERMANN – medestichter *Gierik & NVT*, publiceerde een 12-tal gedichtenbundels, gedichten en verhalen in diverse literaire tijdschriften, onderscheidingen in Jeune Peinture Belge, Europaprijs Oostende, Knokke, eerste Prijs Orde van het Zwarte Schaaap.

Guido EEKHAUT – publiceerde de *Kronieken van Orsenna* (1994, 1996, 2002), de romans *De afgrond van de verbeelding* (1983), *De Cirkeljaren* (1986), *Het Panini Principe* (1989), *Eeuwig Venetië* (1992), enkele verhalenbundels, recent het essay *Op het lijf geschreven* (2003) en essays en verhalen in diverse literaire tijdschriften.

Rodhan AL GALIDI – (*1971, Al-Najaf, Zuid-Irak), El Hizria-literatuurprijs, publiceerde de dichtbundels *Voor de nachtegaal in het ei* en *De fiets, de vrouw en de liefde* (Arbeiderspers) waar ook een verzameling columns verscheen: *Dagboek van een ezel*. Recent: de roman *Mijn opa, de president en de andere dieren*.

Kees HERMIS – maakt houtsculpturen en publiceerde de bundels *Een vorm van leven* (1984), *Van aardse zijde* (1984), *Zonder omzien* (1991), *De dood weersproken* (1995), *Oud asfalt* (1998), *Anerca* (2001) en *Stuiflicht* (2003); publiceerde in diverse Nederlandse en Vlaamse literaire tijdschriften.

Lucas Laherto HIRSCH – (*1975, Amsterdam), publiceerde in *De Revisor*, *Parmentier*, *De Tweede Ronde*, *Deus ex Machina*, *Dichter*, *Rottend Staal*, *Krakatau ...* publiceerde de poëziebundel *grond*.

Erwin JOOS – conservator Eugène Van Mieghem museum

Jean LOECKX – debuteert met poëzie in *Gierik & NVT*, heeft geen speciale diploma's, brevetten, graden of exploten, tenzij in vlinderslag, Celsius en huwelijk.

Patrick LOOBUYCK – (*1974), is als doctor-assistent verbonden aan de vakgroep wijsbegeerte en moraalwetenschappen van de Universiteit Gent. Hij publiceerde verschillende wetenschappelijke en opiniërende artikels over het migratie- en minderhedendebat.

Mark MEEKERS – meest bekroonde Vlaamse dichter, publiceerde 13 bundels, oprichter dichterscollectief *mengmetaal*, hij is eveneens actief als plastisch kunstenaar (Marcel Redemakers).

Bert POPELIER – (*1945, Passendale), *Het convivium van Jacobus Edelheer* (1999), *De Spotlijster van de keizer* (2000). Naast deze historische monologen is hij bekend om zijn literaire teksten rond kunstenaars als Ensor, Spilliaert, Wouters en Permeke, de theatermonoloog *Het beleg van Oostende* werd in 2004 opgevoerd.

David TROCH – (*1977) ultrakortverhalen *Tot de sterren gericht* (2002), poëziebundel *Liefde is een stinkdier, maar de geur went wel* (uitgeverij Zuid en Noord), publiceerde in *Kort literair*, *Meander*, *De blauwe sneeuw*, *De Blauwe engel*, *De neus* en *Concept*.

Info: www.davidtroch.be.

Robert VERVOORT – (*1948), was gedurende 30 jaar werkzaam aan de haven van Antwerpen en vooral de geschiedenis van de Red Star Line is zijn passie. Hij is ook actief in de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde op het gebied van emigratie.

Lief VLEUGELS – secretaresse bij Koepel van Vlaamse Auteursverenigingen, lesgeefster Antwerpse SchrijversAcademie, publiceerde de romans *Zullen we dansen*, *Prinses* en *Schelpen en lege dozen* (Wereldbibliotheek). Haar poëziebundel *Getij* verschijnt in september bij uitgeverij P.

UIT SYMPATHIE

vervliet@work

ONTWERPEN, UITVOEREN EN BEGELEIDING VAN

BERKENVELDPLEIN 16

2610 WILRIJK

TEL/FAX 03 830 15 50

GSM 0476 242 991

E-MAIL vervliet.grco@skynet.be

Bent U geïnteresseerd in de optimalisering van uw grafische communicatie en uitbouw van een sterk imago, contacteer ons dan voor een vrijblijvende bespreking.

advertenties
affiches
agenda's
belettering
beursstanden
boeken
campagnes
direct mail
folders
handelsdocumenten
jaarverslagen
kalenders
kranten
kunstmappen
logo's
tentoonstellingen
tijdschriften
uitnodigingen
verpakkingen
websites

Persconferentie 14 juni om 10 uur

In café-restaurant "De Kaai", Rijnkaai 94 (hoek Hangar 26),
vanwaar de R.S.L.-schepen vertrokken naar New York

Voorstelling gezamenlijk initiatief Van Mieghem Stichting en Gierik & NVT
in aanwezigheid van dhr. Ph. Heylen, Schepen voor Cultuur der Stad Antwerpen

Een kleine greep uit het programma: voorstelling bronzen beeld "De landverhuizer" (naar een tekening van Van Mieghem door Carla Kamphuis Meijer) *
voorstelling Gierikzomernummer 87: Migratie van mens, woord en beeld *
muzikale intermezzi van Mordechai Gebirtig door Jan Landau en Dirk Bohnen *
aankondiging expositie "Kunst van Heden" (1905-1959), 100 jaar later in
Van Mieghem Museum + François Franck-wandelgids + voordrachten en
5 pianoconcerten (Sylvia Traey)